

หน่วยที่ 14

จักรวรรดิกับทุนนิยมและสังคมโลก

รองศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ เจริญพันธุ์ศักดิ์

ชื่อ
วุฒิ

รองศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ เจริญพันธุ์ศักดิ์
ร.บ (เกียรตินิยมอันดับสอง)

ร.ม (การระหว่างประเทศและการทูต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Ph.D. (Political Science/International Studies)

The University of Birmingham

ตำแหน่ง

รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช

หน่วยที่เขียน

หน่วยที่ 14

แผนการสอนประจำหน่วย

ชุดวิชา   ความคิดทางการเมืองและสังคม

หน่วยที่ 14   จักรวรรดิกับทุนนิยมและสังคมโลก

ตอนที่

- 14.1 จักรวรรดิกับโลกสมัยใหม่ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18
- 14.2 จักรวรรดิ สงคราม และทุนนิยมก่อนสงครามเย็น
- 14.3 การเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21

แนวคิด

1. ก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ 15 จักรวรรดิขยายตัวในหลากหลายพื้นที่ อาทิ จักรวรรดิที่ใช้เส้นทางทางบกที่สัมพันธ์กับการขยายตัวของศาสนาอิสลาม และจักรวรรดิที่ขยายตัวด้วยเส้นทางทางทะเลในย่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจักรวรรดิหิมแห่งจีนแผ่นดินใหญ่ ความร่ำรวยของโลกตะวันออกดึงดูดการขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตก และทำให้เกิดการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์โดยเฉพาะระหว่างฝรั่งเศสและสเปน ก่อนหน้าที่ทุนนิยมจะขยายตัวอย่างมากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ที่เนเธอร์แลนด์และอังกฤษมีบทบาทนำ บนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิในพื้นที่อื่นๆ ดินแดนอาณานิคมจึงเป็นทั้งหน่วยการปกครองและฐานเศรษฐกิจให้กับเจ้าจักรวรรดิตะวันตก ที่พยายามลดบทบาทอิทธิพลของกันและกัน บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งเชื่อมโยงไปยังสงครามกลางเมืองในดินแดนของตน โดยฝ่ายที่ร่วมมือกับกลุ่มทุนมักประสบความสำเร็จในการครองอำนาจ
2. ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นระหว่างการค้าขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตกกับสงครามและทุนนิยมยิ่งปรากฏชัด ตั้งแต่สงครามแย่งชิงประโยชน์ระหว่างเจ้าจักรวรรดิ และสงครามประกาศอิสรภาพของดินแดนอาณานิคม เทคโนโลยีทั้งการผลิต การสงคราม และการสื่อสารที่พัฒนาตัวอย่างมากในช่วงนี้ ทั้งส่งเสริมให้ตะวันตกสร้างจินตภาพว่าตนมีความเหนือชั้นกว่าชาติพันธุ์อื่นๆ ในทุกมิติ และทำให้การแข่งขันยิ่งรุนแรงมากขึ้น จนเกิดการตั้งคำถามที่นำไปสู่การศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมว่า อะไรคือแรงกระตุ้นเหล่าจักรวรรดิตะวันตก มีการนำเสนอมุมมองมาจากทั้งสายคิดเสรีนิยมแบบก้าวหน้า และสายแนวคิดมาร์กซิสต์โดยเฉพาะในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติด้านการเมืองและการขยายตัวของทุนนิยม ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีการเพิ่มมิติด้านสังคมเข้าไปมากยิ่งขึ้น

- ช่วงสงครามเย็น จักรวรรดินิยมมหาอำนาจปรากฏขึ้น สหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำฝ่ายทุนนิยม-เสรีประชาธิปไตยและผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันชน สหภาพโซเวียตอาศัยโคมิเนเทิร์นสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชและการสถาปนารัฐเกิดใหม่ ข้อเสนอการศึกษาช่วงนี้ได้รับอิทธิพลกลุ่มมาร์กซิสต์ที่ให้ความสำคัญกับผลกระทบจากการเป็นอาณานิคมของตะวันตกในหลากหลายมิติ ช่วงทศวรรษ 1980 ที่จักรวรรดิโซเวียตเริ่มอ่อนแอ วิธีคิดแบบจักรวรรดิเสรีนิยม กับแนวคิดสันติภาพแบบประชาธิปไตยกลับมาปรากฏ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ทรรศนะต่อเรื่องดังกล่าวแตกต่างออกไปดังปรากฏจากทรรศนะของไมเคิล ฮาร์ตต์ และอันโตนิโอ เนกรี และเดวิด ฮาร์วีย์ นี่คือช่วงเวลาที่จะวันตกอันล้าทางเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนอื่นๆ อาทิ กลุ่ม BRICS ในกลุ่มนี้จีนดูจะได้รับความสนใจมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการผลักดันนโยบาย “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” อย่างจริงจัง จนมีการตั้งคำถามขึ้นว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่นโยบายดังกล่าวคือเส้นทางในการแสดงบทบาทเจ้าจักรวรรดิของจีน

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาหน่วยที่ 14 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

- อธิบายการขยายตัวและความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิกับโลกสมัยใหม่จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้โดยสังเขป
- อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิกับทุนนิยม และข้อเสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้โดยสังเขป
- อธิบายการเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 ทั้งในเชิงความคิดและความท้าทายต่อมหาอำนาจตะวันตกได้โดยสังเขป

กิจกรรมระหว่างเรียน

- ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนหน่วยที่ 14
- ศึกษาเอกสารการสอนตอนที่ 14.1-14.3
- ปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายในเอกสารการสอน
- ฟังรายการวิทยุกระจายเสียง (ถ้ามี)
- ชมรายการวิทยุโทรทัศน์ (ถ้ามี)
- เข้ารับการสอนเสริม (ถ้ามี)
- ทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนหน่วยที่ 14

สื่อการสอน

1. เอกสารการสอน
2. แบบฝึกปฏิบัติ
3. รายการสอนทางวิทยุกระจายเสียง (ถ้ามี)
4. รายการสอนทางวิทยุโทรทัศน์ (ถ้ามี)
5. การสอนเสริม (ถ้ามี)

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนและหลังเรียน
2. ประเมินผลจากกิจกรรมและแนวตอบท้ายเรื่อง
3. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

เมื่ออ่านแผนการสอนแล้ว ขอให้ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียน
หน่วยที่ 14 ในแบบฝึกปฏิบัติ แล้วจึงศึกษาเอกสารการสอนต่อไป

ความนำ

การมองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิโดยเฉพาะในฐานะหน่วยการเมืองที่มีความสำคัญและพลังอำนาจของตนจะสามารถแผ่ขยายได้กว้างไกลและยืนยงเพียงใด ขึ้นอยู่กับทั้งความแข็งแกร่งของกำลังทหาร ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ไปจนถึงความสามารถในการบริหารจัดการความแตกต่างหลากหลายทางสังคม-วัฒนธรรม ตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตดั่งที่ได้นำเสนอไว้ในหน่วยการศึกษาที่ 12 อาจช่วยให้ภาพได้ในระดับหนึ่งว่า การทำความเข้าใจจักรวรรดิทำได้จำกัดแค่เพียงเรื่องราวของจักรวรรดินิยมตะวันตก แม้ว่ากว่ารอบศตวรรษที่ผ่านมาเรื่องราวดังกล่าวดูจะมีความโดดเด่น จนเรียกได้ว่าเป็นเนื้อหาหลักให้กับการศึกษาจักรวรรดิ จักรวรรดินิยม และอาณานิคมในปัจจุบัน

แม้กระนั้นก็ตาม ด้วยความที่ผู้เขียนพยายามเสนอภาพการศึกษาในลักษณะที่ให้พื้นภูมิเรื่องราวที่อาจเรียกได้ว่า เป็นไปในลักษณะของวงจรรกาเกิด ตั้งอยู่ และดับไปของหลากหลายจักรวรรดิในเส้นทางอันยาวนานของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นพื้นฐานให้เห็นถึงกลุ่มชนอันหลากหลายที่เคลื่อนไหวไปมาบนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์กายภาพ ที่มักซ้อนทับด้วยพื้นที่ภูมิศาสตร์การเมือง ซึ่งมีการกำหนดขอบเขตแตกต่างกันไปตามแต่ยุคสมัย แม้กระทั่งเส้นแบ่งเขตแดนรัฐที่เรารับรู้ในปัจจุบันก็ยังเป็นผลพวงโดยตรงมาจากความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิ แม้จะเผชิญกับการถูกตั้งคำถามถึงความถูกต้องเหมาะสม รวมถึงตอบสนองมากน้อยเพียงใดต่อความเป็นจริงของพื้นภูมิสังคม-วัฒนธรรมที่มักเป็นแกนหลักให้กับการอ้างอิงถึงแนวคิดชาตินิยม อันเป็นแนวทางที่การสร้างรัฐ-ประชาชาติมักใช้เป็นกรอบเกาะเกี่ยวหลักในการวางขอบเขตพื้นที่ น่าสนใจไม่น้อยที่จะตั้งข้อสังเกตว่า บ่อยครั้งที่การบริหารจัดการขอบเขตพื้นที่ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการข้ามแดนของทั้งผู้คน เงินทุน และความรู้หรือเทคโนโลยี ที่เป็นแกนหลักให้กับการพัฒนาตัวของทุนนิยม

การพัฒนาตัวที่ทั้งแผ่กว้างในเชิงพื้นที่และซึมลึกในเชิงความคิดและผลกระทบของทุนนิยมนี้เองที่ทำให้เกิดการตั้งคำถามเป็นระยะอยู่บ่อยครั้งถึงทั้งรูปแบบและสาระของการปรับตัวของจักรวรรดิ ที่เริ่มผูกสัมพันธ์กับทุนนิยมอย่างชัดเจนมาตั้งแต่การปรากฏตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก แม้กระนั้นก็ตาม สิ่งที่ยากจะปฏิเสธก็คือ การเกิดขึ้นของจักรวรรดิตะวันตกสัมพันธ์ในลักษณะแปรผกผันกับจักรวรรดิในพื้นที่อื่นๆ ตลอดช่วงเวลาราวถึงสี่ศตวรรษที่ผ่านมาในลักษณะที่การขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตกเป็นไปบนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิในพื้นที่อื่นๆ แม้ในรอบกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา จะเกิดคำถามขึ้นไม่น้อยว่า แหนหรือว่า ความสัมพันธ์ยังคงเป็นไปในลักษณะเช่นเดิม

เพื่อก่อร่าง/ประกอบสร้างความเข้าใจต่อความเป็นไปข้างต้น เนื้อหาในตอนนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ตอนหลัก ตอนที่ 1 เน้นความสืบเนื่องของการคลี่คลายตัวของจักรวรรดิกับความเป็นไปในสังคมโลกนับตั้งแต่ช่วงยุคกลางหลังสงครามครูเสดไปจนถึงช่วงศตวรรษที่ 17 อันเป็นช่วงเวลาที่ยุคโลก (อย่างน้อยในระบบคิดของตะวันตก) ได้ผ่านเข้าสู่ช่วงสมัยใหม่ที่ศาสนจักรได้เริ่มสูญเสียอำนาจนำในการกำกับความคิด-ความเชื่อ ที่มักเชื่อมโยงกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ-การเมือง เพราะทั้งการเกิดขึ้นของการฟื้นฟู

ศิลปวัฒนธรรม (Renaissance) และการปฏิรูปศาสนา (Reformation) ซึ่งล้วนมีส่วนผลักดันการให้ความสำคัญกับความสามารถของมนุษย์ ที่ยากจะเล็งเห็นการให้ความสำคัญกับความสามารถในการแสวงหาความสุขและการสะสมโภคทรัพย์ อันเป็นแก่นแกนของทุนนิยม ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของจักรวรรดินิยมตะวันตกไว้บ้างในชุดวิชาอื่นแล้ว¹ จึงนำเสนอความเป็นไปในที่นี้แค่เพียงฐานะของกรอบอ้างอิงการพัฒนาตัวของทุนนิยมตะวันตก โดยเพิ่มพื้นที่ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดให้กับจักรวรรดิอื่นๆ ที่การดำรงอยู่ของเส้นทางแห่งความมั่งคั่งทั้งในและนอกยูเรเชียดึงดูดให้จักรวรรดิตะวันตกเริ่มขยายตัว

ตอนที่ 2 นั้น แม้เนื้อหายังคงสืบเนื่องมาจากพัฒนาเชิงประวัติศาสตร์ของจักรวรรดิ แต่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาตัวที่ควบคู่ไปกับการผลักดันการขยายตัวของทุนนิยม เทคโนโลยี และสงคราม ทั้งสงครามแย่งชิงประโยชน์ระหว่างเจ้าจักรวรรดิตะวันตก และสงครามประกาศเอกราชของหลายพื้นที่ ด้วยการเสนอให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกันและกัน ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 นั้นยากจะปฏิเสธความแข็งแกร่งของตะวันตกที่สร้างจินตภาพว่าตนมีความเหนือชั้นกว่าชาติพันธุ์อื่นๆ ในทุกมิติ การแข่งขันที่รุนแรงโหดร้าย (โดยเฉพาะต่อชาวพื้นถิ่นที่ตกเป็นอาณานิคม) มากขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้เกิดการตั้งคำถามที่นำไปสู่การศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ว่าอะไรคือแรงกระตุ้นเหล่าจักรวรรดิตะวันตกให้เร่งขยายนโยบายจักรวรรดินิยม มีการนำเสนอมุมมองมาจากทั้งสายคิดเสรีนิยมแบบก้าวหน้า และสายแนวคิดมาร์กซิสต์ที่ยังคงมีความต่างทางความคิดโดยเฉพาะต่อเรื่องของสงครามและสันติภาพระหว่างเจ้าจักรวรรดิ ที่ยังให้ความสำคัญกับมิติด้านการเมืองและการขยายตัวของทุนนิยม ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีการเพิ่มมิติด้านสังคมเข้าไปมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่เรื่องของความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มสังคมเก่ากับกลุ่มสังคม ไปจนถึงการมองว่า จักรวรรดิและจักรวรรดินิยมตะวันตก คือ การส่งออกปัญหาของสังคมตนไปสู่สังคมอื่น

กรอบเวลาของเนื้อหาตอนที่ 3 คือ ช่วงสงครามเย็นจนถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 2018) อันเป็นช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายทั้งในเชิงภาพปรากฏและในเชิงความคิด เนื้อหาในส่วนแรกเน้นถึงการปรากฏขึ้นของจักรวรรดิมหาอำนาจ ที่มีอ้างอิงความต่างของอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเส้นแบ่งเขตพื้นที่อิทธิพล สหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำฝ่ายทุนนิยม-เสรีประชาธิปไตยและผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันชน ขณะที่สหภาพโซเวียตอาศัยสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชและการสถาปนารัฐเกิดใหม่ขยายอิทธิพลและความคิดคอมมิวนิสต์ กลุ่มมาร์กซิสต์ค่อนข้างมีบทบาทในการเสนอข้อศึกษาที่แตกต่างไปจากยุคสมัยก่อนหน้า ด้วยการหันมาให้ความสำคัญกับผลกระทบจากการเป็นอาณานิคมของตะวันตกในหลากหลายมิติ ช่วงทศวรรษ 1980 ที่จักรวรรดิโซเวียตเริ่มอ่อนแอ วิถีคิดแบบจักรวรรดิเสรีนิยมกับแนวคิดสันติภาพแบบประชาธิปไตยกลับมามีปรากฏ

เนื้อหาในส่วนที่ 2 ของตอนนี้ให้ความสำคัญกับช่วงเวลาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ที่เริ่มมีการเสนอทฤษฎีเรื่องของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมด้วยมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม แต่กลุ่มสายมาร์กซิสต์ยังคงมีบทบาทอย่างสูงในเรื่องดังกล่าวทั้งข้อเสนอของไมเคิล ฮาร์ดท์ และอันโตนิโอ เนกรีที่เน้นอำนาจใน

¹ วราวิก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2554). “หน่วยที่ 6 จักรวรรดินิยม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เชิงควบคุมของจักรวรรดิที่หึ่งแผ่กว้างและซึ่มลึกโดยไม่ต้องยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพ หรือก็คือ จักรวรรดิที่ไร้ศูนย์กลาง ขณะที่เดวิด ฮาร์วีย์เสนอภาพการมองเชิงพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่รองรับการไหลเข้าของทุนซึ่งสามารถปรากฏขึ้นได้ทุกที่ที่ราบเท่าที่ทุนเห็นโอกาสในการเข้าใช้ประโยชน์ หลากหลายพื้นที่ยังดำรงตนอย่างได้ประโยชน์ แต่ก็ยังมีอีกมากที่ต้องประสบความเปลี่ยนแปลง นี่คือช่วงเวลาที่จะวันตกอ่อนล้าทางเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนอื่นๆ อาทิ กลุ่ม BRICS ในกลุ่มนี้จีนดูจะได้รับความสนใจมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการผลักดันนโยบาย “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” อย่างจริงจังเมื่อ ค.ศ. 2015 จนมีการตั้งคำถามขึ้นว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่นโยบายดังกล่าว คือ เส้นทางในการแสดงบทบาทเจ้าจักรวรรดิของจีน แม้จีนจะปฏิเสธ แต่เรื่องราวในหน้าประวัติศาสตร์ของหลากหลายดินแดนทำให้ยากจะมองข้ามทิศทางการดังกล่าว

ตอนที่ 14.1

จักรวรรดิกับโลกสมัยใหม่ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 14.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 14.1.1 จักรวรรดิก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17
- 14.1.2 การขยายตัวของจักรวรรดิช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18

แนวคิด

1. หลังสงครามครูเสดมีการขยายตัวของจักรวรรดิมากมายทั้งที่สนับสนุนการเติบโตของศาสนาอิสลาม อาทิ จักรวรรดิออตโตมาน ซาฟาวิด และมุกลีปหรือโมกุล ซึ่งมักอาศัยเส้นทางทางบกเป็นฐานขยายตัว ขณะที่เส้นทางทางทะเลก็มีการเติบโตหลายอาณาจักร อาทิ ศรีวิชัย และมัชปาหิต แม้กระทั่งจักรวรรดิหิงแห่งจีนแผ่นดินใหญ่ ความร่ำรวยของโลกตะวันออกดึงดูดการขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตกมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 การแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์โดยเฉพาะระหว่างฝรั่งเศสและสเปน และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุโรป ทำให้ตะวันตกผลักดันนโยบายจักรวรรดินิยมของตนมากยิ่งขึ้น
2. ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 จักรวรรดิตะวันตกและทุนนิยมขยายตัวอย่างมาก บนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิในพื้นที่อื่นๆ ดินแดนอาณานิคมจึงเป็นทั้งหน่วยการปกครองและฐานเศรษฐกิจให้กับเจ้าจักรวรรดิตะวันตก ที่พยายามลดบทบาทอิทธิพลของกันและกัน จักรวรรดิเนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศส ล้วนขยายตัวผ่านลักษณะดังกล่าวบ่อยครั้งที่ความขัดแย้งเชื่อมโยงไปยังสงครามกลางเมืองในดินแดนของตน โดยฝ่ายที่ร่วมมือกับกลุ่มทุนมักประสบความสำเร็จในการครองอำนาจ

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 14.1 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายการขยายตัวและความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้โดยสังเขป
2. อธิบายการขยายตัวและความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ได้โดยสังเขป

เรื่องที่ 14.1.1

จักรวรรดิก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17

จักรวรรดิในยูเรเชียและดินแดนอื่น

ในช่วงเวลาหลังสงครามครูเสด แม้เราจะได้เริ่มเห็นการปรับปรุงพัฒนาตัวของจักรวรรดิตะวันตก โดยเฉพาะตั้งแต่การเกิดขึ้นของราชอาณาจักรโปรตุเกส แต่จนกระทั่งถึงช่วงเวลาก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 16 จักรวรรดิในเขตพื้นที่อื่นๆ ยังทรงอิทธิพลอยู่มาก รวมถึงจักรวรรดิที่ประกาศตนเป็นผู้เผยแพร่ และ/หรือ เข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม จักรวรรดิออตโตมาน (Ottoman Empire) ที่มีอายุยาวนานกว่า 6 ศตวรรษ (จากราวช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงเกือบช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20) แผ่ขยายจากการรวมตัวของเผ่าพันธุ์เตอร์กหรือเตอร์กีส (Turkish tribe) ภายใต้การนำของออสมาน (Osman) ผู้สถาปนาจักรวรรดิที่ได้ชื่อตามพระองค์ว่า ออตโตมาน นี่คือนครจักรวรรดิที่ขยายพื้นที่จากเอเชียกลางจนสามารถยึดครองกรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) เมืองหลวงของโรมันตะวันออก กล่าวได้ว่าออตโตมานเติบโตบนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิที่แผ่ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองเอเชียกลาง ทั้งจักรวรรดิเปอร์เซียที่หดขนาดเล็กลง และจักรวรรดิมองโกลที่ถอยร่นกลับสู่ดินแดนดั้งเดิม และการล่มสลายของจักรวรรดิโรมันตะวันออกดังกล่าว

นอกเหนือจากออตโตมาน เอเชียกลางยังเป็นพื้นที่ให้กำเนิดเทเมอร์เลน (Tamerlane) ซึ่งเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า ติมูร์ เดอะ เลม (Timur the Lame) หรือ ติมูร์ผู้พิการ เชื้อสายเตอร์กีส-มองโกล ที่ใช้ความรุนแรงหลากหลายรูปแบบขยายดินแดนของเผ่าพันธุ์โดยยังคงใช้เมืองซามาร์คานด์ (Samarkand) เป็นศูนย์กลางในการขยายอำนาจ ความเสียหายของหลากหลายพื้นที่จากผลงานของเทเมอร์เลนนี้เองที่ทำให้การเคลื่อนตัวมาตะวันตกของชาวเตอร์กีสไม่ลำบากมากนัก² แต่กลับสร้างความลำบากให้กับการติดต่อค้าขายของอาณาจักรที่กำลังขยายตัวในยุโรป ซึ่งปรารถนาจะแสวงหาความร่ำรวยจากซีกโลกตะวันออกตามเส้นทางสายไหมไปยังดินแดนหงหยวน หรือดินแดนแผ่นดินใหญ่จีน

การพยายามเปิดเส้นทางการค้าทางทะเลที่นำไปสู่การขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก และการที่สุลต่านสุไลมาน (Sultan Süleyman) ขยายดินแดนข้ามไปยังคาบสมุทรบอลข่าน (Balkan) ผ่านเส้นทางทรานซิลเวเนีย (Transylvania) ไปจนกระทั่งเข้าล้อมกรุงเวียนนาเมืองหลวงของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ภายใต้การนำของราชวงศ์แฮปส์เบิร์ก (Hapsburg Dynasty) แห่งออสเตรีย ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้เส้นทางการค้าข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียนประสบความยุ่งยาก เพราะความแข็งแกร่งของการพัฒนากองทัพเรือของสุไลมาน โดยเฉพาะภายใต้การนำของแม่ทัพเรืออย่างคาลิย์ อัล-ดิน (Khayr al-Din) หรือที่ตะวันตกรู้จักกันในนามของนายพลคราแดง หรือบาร์บาโรสซา (Barbarossa) ในภาษาอิตาลี ที่ทำให้ตูนิเซีย (Tunisia) และอัลเจียร์ (Algiers) ในแอฟริกาต้องเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ

² “Timur: Turkic Conqueror.” (n.a.). *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Timur> (accessed on 13/10/2017).

จักรวรรดิออตโตมาน³ ในยุครุ่งเรืองอย่างที่สุดออตโตมานครอบครองพื้นที่รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ที่ราบสูงอานาโตเลีย ตะวันออกกลาง บางส่วนของแอฟริกา และยุโรปใต้ นี่คือนักรวรรดิที่ประกาศตนเป็นจักรวรรดิมุสลิมซุนนี (Sunni Muslim) เมื่อช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 แม้จะมีได้เป็นเชื้อสายอาหรับแบบเดียวกับท่านศาสดา⁴

ภาพที่ 14.1 สุลต่านสุไลมาน (Suleiman the Magnificent) ผู้ผลักดันการขยายตัวของจักรวรรดิออตโตมานจนเป็นประตูเชื่อมต่อดินแดนตะวันออกและตะวันตก

ที่มา: <http://www.thejournal.ie/suleiman-magnificent-ottoman-empire-tv-series-1213006-Dec2013/> (accessed on 6/8/2018)

จักรวรรดิซาฟาวิด (Safavid Empire) เป็นอีกหนึ่งจักรวรรดิที่ผู้นำซึ่งเป็นเชื้อสายราชวงศ์อิหร่านจากเปอร์เซียประกาศให้อิสลามเป็นศาสนาประจำจักรวรรดิแต่เป็นนิกายชีอะห์ (Shi'a Muslim) นี่คือนิกายหนึ่งจักรวรรดิที่ปิดกั้นเส้นทางการเชื่อมต่อทางบกจากยุโรปไปเอเชีย จากการขยายตัวบนต้นทุนความ

³ Immanuel Wallerstein. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origin of the European World Economy in the Sixteenth Century*. San Diego, C.A: Academic Press, pp. 21-37; "Barbarossa: Ottoman Admiral." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Barbarossa> (accessed on 14/10/2017).

⁴ V. J. Parry. (n.a.). "Süleyman the Magnificent." *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Suleyman-the-Magnificent> (accessed on 14/10/2017).

อ่อนแอของจักรวรรดิมองโกล แต่ก็ยังไม่อาจขยายขอบข่ายจักรวรรดิได้มากเช่นเดียวกับออตโตมานที่เป็นคู่แข่ง เพราะสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแนวเทือกเขาสูงและไม่มีเส้นทางออกสู่ทะเลเปิด แต่จักรวรรดิซาฟาวิดมีส่วนสำคัญในการควบคุมเส้นทางการค้าทางบกเชื่อมต่อกับอินเดีย และเส้นทางสู่ดินแดนเอเชียกลางที่เชื่อมต่อกับเส้นทางสายไหม ซึ่งได้รับการรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งหลังราชวงศ์หยวนล่มสลาย⁵

นอกเหนือจากอุปสรรคของเส้นทางที่เชื่อมต่อดังกล่าวข้างต้น ที่ทำให้ไม่ถนัดที่จักรวรรดิตะวันตกจากคาบสมุทรไอบีเรียดังเช่นจักรวรรดิโปรตุเกสและสเปนที่เพิ่งจะเริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 15 จะขยายตัวเข้ามายังเอเชียในช่วงเวลาดังกล่าว การเกิดขึ้นของจักรวรรดิมุกัลหรือโมกุล (Mughal or Mogul Empire) ในพื้นที่อนุทวีปหรืออินเดียก็เป็นอีกหนึ่งอุปสรรคสำคัญ บาบัวร์ (Babur) หรือพยัคฆ์ในความหมายของภาษาอาหรับคือฉายาที่กษัตริย์ผู้ก่อตั้งจักรวรรดิโมกุลนามซาฮิร อัล-ดีน มุฮัมหมัด (Zahir al-din Muhammad) ได้รับ ราชวงศ์โมกุลเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่สืบเชื้อสายจากทั้งความยิ่งใหญ่ของมองโกลและเทเมอร์เลนที่เคลื่อนตัวลงใต้ออกจากแถบถิ่นเอเชียกลางที่อยู่ในเขตร่มเงาของอารยธรรมเปอร์เซีย และด้วยเทคโนโลยีปืนใหญ่ที่ได้จากออตโตมานทำให้สามารถยึดครองดินแดนเกือบทั้งหมดของอินเดียและปากีสถานในปัจจุบัน

การเป็นจุดเชื่อมต่อของหลากหลายชาติพันธุ์ที่ปะทะสังสรรค์ในเขตพื้นที่อนุทวีปไม่เพียงทำให้จักรวรรดิโมกุล ที่แม้ผู้ปกครองและกลุ่มชนชั้นนำจะประกาศตนเป็นมุสลิม แต่ก็ยอมรับและใช้ประโยชน์กลุ่มศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะฮินดูและพุทธที่มีอยู่แต่เดิม ทำให้จักรวรรดิโมกุลไม่เพียงสามารถผสมผสานศิลปวัฒนธรรมจนถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งจักรวรรดิที่สร้างยุคทองให้กับดินแดนอนุทวีป⁶ แต่ยังสามารถคุมเส้นทางเศรษฐกิจทั้งทางเหนือที่เชื่อมต่อกับเอเชียกลางและจีนในยุคราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) และเส้นทางทางทะเลในย่านมหาสมุทรอินเดียที่สามารถเชื่อมต่อกับความรุ่งเรืองของจักรวรรดิออตโตมานที่เข้ายึดครองคาบสมุทรอาระเบีย (Arabia Peninsular)

จักรวรรดิหมิง (Ming Empire) ของชาวจีนอันเป็นจักรวรรดิบนแผ่นดินใหญ่ทางฝั่งตะวันออกของดินแดนยูเรเชีย ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึงช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ยังคงสืบมรดกการบริหารจัดการจักรวรรดิในลักษณะของการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ด้วยระบบราชการที่ยังคงใช้วิธีการสอบเพื่อคัดเลือกผู้มีความรู้เข้าทำหน้าที่ มีการเพิ่มกำลังทหารประจำการกว่า 1 ล้านคน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับจักรวรรดิที่ขยายตัวทางการค้า และการสำรวจเส้นทางทางทะเลอยู่บ่อยครั้งภายใต้การนำของเจิ้งเหอ (Zheng He) ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในตอนที่ 13.3 จนมีความเป็นไปได้ว่ากองเรือจีนอาจจะเคยเดินทางไปยังดินแดนอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 1421 ก่อนหน้าคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) ภายใต้การสนับสนุนของจักรวรรดิสเปน

⁵ "Safavid Empire." (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Safavid_Empire (accessed on 14/10/2017).

⁶ "Mughal Empire (1500s, 1600s)." (7/9/2009). *BBC*. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/religions/islam/history/mughalempire_1.shtml (accessed on 15/10/2017); T. G. Percival Spear. (18/7/2017). "Babur: Mughal Emperor." *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Babur> (accessed on 15/10/2017); "Mughal dynasty." (17/7/2017). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Mughal-dynasty> (accessed on 15/10/2017).

หมิงเลือกเส้นทางการขยายจักรวรรดิที่ค่อนข้างต่างไปจากราชวงศ์ก่อนหน้าที่ให้ความสำคัญกับดินแดนทางตอนเหนือและตะวันตก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทำได้เพียงแค่สกัดกั้นการขยายตัวของชนเผ่าหนูเจิน (Nuzhen) หรือหู่เจิน (Ruzhen) ด้วยการสร้างขยายแนวกำแพงใหญ่ที่ราชวงศ์ฉินได้วางรากฐานไว้ แต่หมิงและสินค้าจากจีนก็ยังทรงความสำคัญและอิทธิพลต่อเส้นทางสายไหมที่เชื่อมต่อการค้าของดินแดนยูเรเชีย รวมถึงดินแดนของเผ่าพันธุ์เติร์กส์ที่ขยายตัวอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว การขยายพื้นที่ลงได้ก็ไม่สามารถจัดได้ว่าเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่สักเท่าไหร่ เพราะแม้จะสามารถสถาปนาอำนาจขึ้นเหนือดินแดนที่เป็นเมียนมาอยู่ในปัจจุบัน แต่กลับไม่สามารถตั้งอำนาจในเขตตอนเหนือของเวียดนามได้นานนัก เพราะต้องเผชิญกับสงครามจรยุทธ์อยู่บ่อยครั้ง ชายฝั่งตะวันออกยังเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ซึ่งบริหารจัดการไม่ถนัดนัก เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการค้าพบเหมือนเงินในญี่ปุ่น ที่แม้จะทำให้เศรษฐกิจในแถบดังกล่าวขยายตัว รวมถึงเศรษฐกิจฝิดกฏหมาย แต่ก็ดึงดูดให้เกิดความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงอยู่บ่อยครั้งเช่นกัน⁷

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการพัฒนาตัวของหลายอาณาจักรนอกเหนือจากพื้นที่เวียดนามที่ทางตอนบนเป็นพื้นที่ของไดโก่วเวียด (Dai Co Viet) ขณะที่ตอนล่างเป็นพื้นที่ของจัมปา (Champa) ซึ่งได้รับอิทธิพลแบบฮินดูผ่านเส้นทางการค้า บางดินแดนก็สามารถพัฒนาตัวขึ้นเป็นจักรวรรดิ แม้ว่าท้ายที่สุดแล้วก็ยังต้องก้าวผ่านเส้นทางการรุ่งเรืองและความล่มสลายไปเช่นเดียวกับประสบการณ์ของอีกหลากหลายดินแดน อาทิ จักรวรรดิเขมร (Khmer Empire) ที่เริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อมจากการรุกรานของมองโกล จนชัยวรมันที่ 8 (Jayavarman VIII) ต้องส่งบรรณาการไปถวายกุบไลข่าน (Kublai Khan) ไม่ต่างจากชะตากรรมของพุกาม (Pagan) ที่ได้แผ่พลังอำนาจทางการเมืองเข้าครอบครองอาณาจักรพุทธอย่างมอญ ดินแดนภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานี้ยังต้องเผชิญกับการเคลื่อนย้ายผู้คนหนีภัยกองทัพมองโกลของชนเผ่าไทยจากหนานจ้าว (Nan Zhao) หรือน่านจ้าว ก่อนที่ความเปลี่ยนแปลงจะปรากฏขึ้นอย่างมากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 จากการขยายตัวของอยุธยาบนต้นทุนความเสื่อมสลายของจักรวรรดิเขมร และการพัฒนาตัวของราชวงศ์ตองอู (Toungoo) ในเมียนมา⁸

นอกเหนือจากดินแดนภาคพื้นทวีป เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีการขยายตัวของจักรวรรดิทางทะเล ที่ไม่เพียงช่วยจัดวางเครือข่ายเส้นทางการค้า แต่ยังมีส่วนร่วมสร้างชื่อให้ดินแดนตะวันออกเป็นดินแดนแห่งความมั่งคั่ง จนดึงดูดและผลักดันการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก และยังเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ร่องรอยการแผ่ขยายอิทธิพลทางสังคม-วัฒนธรรมของจักรวรรดิทางดินแดนเมโสโปเตเมีย ยูเรเชีย และอนุทวีปอินเดียปรากฏชัด ไม่ว่าจะเป็นจักรวรรดิศรีวิชัย (Srivijaya) ที่ครองความยิ่งใหญ่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 เหนือแนวหมู่เกาะอินโดนีเซีย และช่องแคบมะละกา จนสามารถแสดงบทบาทการเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างอินเดีย จีนโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ฝูเจี้ยน (Fujian) หรือฮกเกี้ยน

⁷ “Ming Dynasty.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Ming-dynasty-Chinese-history> (accessed on 10/11/2017); “Ming Dynasty.” (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ming_Dynasty (accessed on 10/11/2017).

⁸ Arthur Cotterell. (2011). *Asia: A Concise History*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., pp. 277-293.

และกว่างตง (Guangdong) หรือกว่างตุง ที่อำนาจท้องถิ่นขยายตัวจากความเสื่อมถอยของราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง และหมู่เกาะมาเลย์ รวมถึงการเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พุทธมหายานในภูมิภาค ก่อนจะเข้าสู่ยุคเสื่อมจากการรุกรานของจักรวรรดิโจละ (Chola) จากอินเดียได้⁹

มัชปาหิต (Majapahit) เป็นอีกหนึ่งจักรวรรดิใหญ่ทางทะเลที่สร้างความมั่งคั่งให้กับดินแดนตะวันออกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึงในราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 และถือได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองสุดท้ายของจักรวรรดิในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยอมรับวิถีสังคม-วัฒนธรรมและความเชื่อแบบฮินดู นี่คือช่วงเวลาจักรวรรดินี้ครอบครองและ/หรือมีอำนาจเหนือแนวหมู่เกาะที่เชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ตั้งแต่สุมาตราไปจนถึงดินแดนบางส่วนของฟิลิปปินส์ และเป็นหนึ่งในศูนย์กลางหลักที่เชื่อมโยงเส้นทางการค้าทางทะเลในภูมิภาค อาทิ เส้นทางเชื่อมโยงกับจามปา (ที่เริ่มปรับไปนับถือศาสนาอิสลามในราวคริสต์ศตวรรษที่ 10) สุโขทัย-อยุธยา และกับจีน ความขัดแย้งในเรื่องของผู้สืบทอดราชบัลลังก์ที่ก่อสงครามกลางเมือง ทำให้จักรวรรดิอ่อนแอจนไม่อาจเผชิญกับภัยคุกคามจากหลากหลายรัฐที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม อาทิ ปาเลมบัง (Palembang) และเดมาค (Demak) จนราชวงศ์ที่เหลือของมัชปาหิตต้องถอยร่นไปอยู่ที่ดินแดนตะวันออกของบาหลิ (Bali)¹⁰

การขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตก

ความเปลี่ยนแปลงในช่วงยุคกลางโดยเฉพาะการขยายตัวของกลุ่มอัศวินและขุนนาง ไม่เพียงมีส่วนผลักดันให้เกิดสงครามครูเสดดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในหน่วยการศึกษาที่ 12 แต่การขยายตัวของประชากรโดยทั่วไปก็มีส่วนสำคัญเช่นกันที่ผลักดันให้เกิดการขยายดินแดนของผู้มีอำนาจ เพราะจำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกแหล่งอาหาร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญให้กับการจัดเก็บภาษี เพื่อบำรุงเลี้ยงกิจกรรมของขุนนางและอัศวินโดยเฉพาะการแต่งทัพนำหรือร่วมไปกับสงครามครูเสด ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 14 เราจึงเริ่มเห็นการขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตกภายใต้การนำของราชวงศ์ที่แข็งแกร่ง อาทิ คาโรลิงเจียน (Carolingian) เพียงแต่ในช่วงดังกล่าวเป็นการขยายตัวของจักรวรรดิในขอบเขตดินแดนตะวันตกที่เริ่มมุ่งตะวันตกไปทางอังกฤษและไอร์แลนด์ มุ่งทางตะวันออกเฉียงเหนือไปยังดินแดนของชนเผ่าสลาฟ (Slav) มุ่งลงใต้ไปยังสเปนในการปกครองของอุมัยยาตรวมถึงหมู่เกาะชิซิลี และมุ่งตะวันออกเฉียงใต้มายังกรีซ ซีเรีย และปาเลสไตน์¹¹

ด้วยความแข็งแกร่งของจักรวรรดิอื่นๆ ในช่วงดังกล่าวทำให้จักรวรรดิตะวันตกยังไม่อาจขยายตัวออกจากนอกรอบพื้นที่ดังกล่าวได้มากนัก แต่ความทุกข์ยากต่อเนื่องของยุโรปที่เริ่มปรากฏเป็นระยะตั้งแต่

⁹ “Srivijaya empire.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Srivijaya-empire> (accessed on 10/11/2017); “Srivijaya.” (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Srivijaya> (accessed on 10/11/2017).

¹⁰ “Majapahit.” (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Majapahit> (accessed on 12/11/2017), Cotterell. *op. cit.*, pp. 293–302.

¹¹ Alex Callinicos. (2009). *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press, pp. 123–125.

คริสต์ศตวรรษที่ 14 ไม่ว่าจะเป็ภาวะแล้ง ภาวะโรค ดินเสื่อมคุณภาพจนส่งผลต่อการผลิตทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องหลั่งไหลเข้าสู่พื้นที่เมือง ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วเกินกว่าความสามารถทางโครงสร้างและการบริหารจัดการในสมัยนั้น ข้ำร้ายเมื่อมีการล้อมรั้วที่ดินทำกินยิ่งผลักดันให้ปัญหาสังคมขยายตัวกว้าง ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้ยุโรปแสวงหาทางออกเพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าว กอปรกับชื่อเสียงความร่ำรวยของจักรวรรดิทางตะวันออก อาทิ ออตโตมานที่เป็นชุมทางสินค้า ทั้งทองคำจากแอฟริกาเหนือ แร่เงินจากคาบสมุทรบอลข่าน พื้นที่นี้กับพื้นที่โดยรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนยังอุดมไปด้วยปลา เครื่องเทศ และวัตถุดิบที่จำเป็นต่อการฟอกย้อม ทอผ้า และผลิตน้ำตาล ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่กำลังพัฒนาตัวอยู่ในยุโรป¹²

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดทั้งทางด้านโลกทัศน์ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิศาสตร์กายภาพของโลกในช่วงเวลาดังกล่าว ตลอดจนขีดความสามารถที่ยังไม่สูงมากนักด้านการต่อเรือและการเดินเรือทำให้การเดินทางในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 โดยมีโปรตุเกสเป็นชาติแรก จำกัดอยู่ในขอบเขตชายฝั่งแอฟริกาเหนือและตะวันตก และเพื่อเลี่ยงการปะทะกับโปรตุเกส สเปนจึงมุ่งความสนใจไปยังดินแดนใหม่ (ตามความเข้าใจของตะวันตก) นั่นคือทวีปอเมริกา การล่าอาณานิคมและการเริ่มอพยพย้ายถิ่นตั้งรกรากของชาวยุโรปในดินแดนที่ตนยึดครองตามความหมายที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ 1 ของหน่วยการศึกษาที่ 12 ปรากฏขึ้นในช่วงดังกล่าว โดยเฉพาะเมื่อพระสันตปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 (Pope Alexander VI, 1431-1503) ออกเอกสาร “Inter Caetera” ที่ไม่เพียงรับรองสิทธิให้ทั้งสเปนและโปรตุเกสแปลงศาสนาของชาวพื้นถิ่นในพื้นที่ยึดครองมาเป็นคริสต์ศาสนิกชน แต่ยังมีลักษณะเป็นการแบ่งเขตอิทธิพลของสเปนและโปรตุเกสอีกด้วย

แม้โปรตุเกสจะได้รับการรับรองสิทธิเหนือบราซิล แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ในย่านทะเลแคริบเบียน (Caribbean Sea) และอเมริกาใต้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสเปน ที่รุ่งเรืองจากการนำเข้าทาสแอฟริกาตะวันตกมาเป็นแรงงานเหมืองและผลิตน้ำตาลอ้อย โปรตุเกสจึงต้องใช้เทคโนโลยีทางทะเลที่เรียนรู้จากกัปตันเรือชาวมุสลิมอ้อมทวีปแอฟริกามายังเอเชีย จนสามารถมาถึงช่องแคบมะละกา จนเชื่อมต่อไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ด้วยความแข็งแกร่งของจักรวรรดิในเอเชียในช่วงเวลานี้ โปรตุเกสจึงไม่เพียงปรับตัวเข้ากับจักรวรรดิเหล่านั้น แต่ยังทำหน้าที่พ่อค้าคนกลางส่งผ่านอาวุธปืนของตนเข้าสู่เอเชียส่งผ่านพริกไทยเข้าสู่ยุโรป นำเงินและทองคำจากยุโรป แอฟริกา อเมริกา และญี่ปุ่น เข้าสู่แผ่นดินใหญ่เอเชีย ความรุ่งเรืองจากการนี้ทำให้โปรตุเกสเปิดเส้นทางเดินเรือแบบไม่หยุดพักระหว่างลิสบอนและมะละกาขึ้นใน ค.ศ. 1578¹³

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 อาจจัดได้ว่าเป็นช่วงที่จักรวรรดิขยายตัวอย่างมากทั้งในซีกโลกฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก ขณะที่จักรวรรดิตะวันออกซึ่งมักขยายตัวผ่านเส้นทางทางบก (land-based empires) ยังคงเป็นไปบนพื้นฐานของโครงสร้างความสัมพันธ์ของหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมาแต่เดิม โดยขนาดและความสามารถในการบริหารจัดการผันแปรไปตามความแข็งแกร่งของผู้นำ แต่จักรวรรดินิยมตะวันตกที่เน้นการแผ่ขยายอำนาจทางทะเล (marine-based empire) นำความเปลี่ยนแปลงมาให้มากมายโดยเฉพาะ

¹² Wallerstein. *op. cit.*, pp. 38-46.

¹³ *Ibid.*, pp. 326-332; Jonathan Hart. (2008). *Empires and Colonies*. London: Polity, pp. 20-21.

การเคลื่อนย้ายผู้คนทางไกล เพื่อตั้งถิ่นฐานในดินแดนยึดครองเป็นไปในอัตราเร่ง จักรวรรดิสเปนมีความโดดเด่นในช่วงต้นโดยเฉพาะผ่านบทบาทของแอร์นัน กอร์เตส (Hernán Cortés, 1485–1547) ในการทำลายอาณาจักรแอซเทค (Aztec) ในบริเวณอเมริกากลาง¹⁴ และของฟรานซิสโก ปิซาร์โร (Francisco Pizarro, 1471/1476–1541) ที่เข้ายึดครองอาณาจักรอินคา (Inca) ในบริเวณอเมริกาใต้ ที่สร้างความร่ำรวยให้สเปน โดยมีความทารุณโหดร้ายที่ชาวผิวขาวกระทำต่อชาวพื้นถิ่นเป็นฉากหลัง จนก่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์โดยเฉพาะจากกลุ่มนักบวชและศาสนิกสายนิกายกัทอลิกที่ผลักดันให้เกิดการปฏิรูปศาสนา (Reformation) จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของสงครามในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ส่วนสเปนได้ลดความรุนแรงในการยึดครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์เมื่อ ค.ศ. 1564¹⁵

อาจกล่าวได้ว่า นี่คือช่วงเวลาที่เราเริ่มมีการปูพื้นฐานการศึกษาถึงเรื่องราวของจักรวรรดิและอาณานิคมโดยความสนใจมุ่งมาที่ประเด็นหลัง ปีเตอร์ มาร์ไทร์ ดันเกียรา (Peter Martyr d'Anghiera) นักวิชาการชาวมิลาโนในอิตาลี ผู้สืบทอดความขัดแย้งจากความพยายามปฏิรูปศาสนาในยุโรป ไปยังดินแดนอเมริกาใต้ในครอบครองของสเปน เป็นผู้หยิบคำ *colonia* โบราณนี้มาใช้ในงานเขียนภาษาละตินชื่อว่า *De Orbe Novo Decades* ซึ่งเผยแพร่เมื่อ ค.ศ. 1516 เพื่อหมายถึงการตั้งรกรากของชาวยุโรปในดินแดนแห่งโลกใหม่ที่ฉายให้เห็นภาพของความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรงในช่วงเวลาที่สังคมชนพื้นถิ่นกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปเพราะการเผชิญหน้ากับจักรวรรดิตะวันตก ที่เข้ามาแสวงหาความร่ำรวยทางวัตถุได้อย่างชัดเจน ริชาร์ด อีเดน (Richard Eden) เป็นผู้นำคำและความหมายในลักษณะนี้เข้ามาเผยแพร่ในภาษาอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1555 ด้วยการแปลงานดังกล่าวออกเป็นภาษาอังกฤษภายใต้ชื่อ *Decades of the Newe Worlde or West India* (ทศวรรษแห่งโลกใหม่ หรืออินเดียตะวันตก) เพื่อหวังใช้เป็นหนึ่งในการกระตุ้นให้ชาวอังกฤษกระตือรือร้นที่จะเดินทางไปยังโลกใหม่แห่งความมั่งคั่งร่ำรวย ในยุคมัยที่ราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudor Dynasty) ไม่เพียงเริ่มประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจ แต่ยังมีที่ท่าว่าจะประสบวิกฤตทางการเมืองหลังการสวรรคตของกษัตริย์เฮนรีที่ 8 ที่ทำให้การเมืองเรื่องการสืบราชบัลลังก์กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งทางศาสนา และวิถีคิดแห่งการปฏิรูป แม้จะมีเสียงวิพากษ์อยู่เช่นกันว่า อีเดนเสริมแต่งเรื่องราวมากไปกว่าต้นฉบับของมาร์ไทร์¹⁶

ไม่ว่าจะอย่างไร สิ่งที่ยากจะมองข้ามการทำความเข้าใจเรื่องราวการศึกษาจักรวรรดิ จักรวรรดินิยม และอาณานิคม ด้วยมุมมองจากปัจจุบันก็คือ แม้แต่การอ่านวรรณกรรมในยุคเริ่มแรกที่ทำให้ภาพการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก เราก็ยังได้เห็นถึงความพยายามในการตีความทั้งตัวเหตุการณ์และงานเขียน

¹⁴ ผู้เขียนให้ทรรศนะถึงเรื่องดังกล่าวโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การพัฒนาตัวของเม็กซิโกไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ ผู้ที่สนใจโปรดศึกษาเพิ่มเติมจาก วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 12 เม็กซิโก” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองการปกครองของยุโรปและอเมริกา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1)*. นครบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

¹⁵ Wallerstein. *op. cit.*, pp. 335; Hart. (2008) *op. cit.*, pp. 42, 54–57, 80.

¹⁶ Andrew Hadfield. (1995/1996). “Peter Martyr, Richard Eden and the New World: Reading, Experience, and Translation.” *Connotations: A Journal of Critical Debate*, Vol. 5.1 (1995/1996). Retrieved from <http://www.connotations.de/article/andrew-hadfield-peter-martyr-richard-eden-and-the-new-world-reading-experience-and-translation/> (accessed on 13/10/2017).

ที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของจักรวรรดินิยมภายใต้การสนับสนุนของศาสนาจักรโรมันคาทอลิก จากกลุ่มที่พยายามผลักดันบทบาทและอิทธิพลของศาสนจักรฝ่ายโปรเตสแตนต์ ในยุคสมัยที่การเมืองเรื่องความเชื่อและการแผ่ขยายจักรวรรดิเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจหาได้แยกขาดจากกัน¹⁷ กล่าวได้ว่า สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องราวของจักรวรรดิ จักรวรรดินิยม และอาณานิคมโดยเฉพาะที่อิงอยู่กับกรอบประวัติศาสตร์ของชาติตะวันตก มักเริ่มต้นการศึกษาด้วยเรื่องราวการขยายตัวของชาติตะวันตกตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 15 ตั้งแต่โปรตุเกสเริ่มขยายอำนาจเข้าไปในทวีปแอฟริกา และเดินเรืออ้อมแหลมกู๊ดโฮป (Cape of Good Hope) เพื่อเปิดการเดินทางทางทะเลไปยังอินเดีย และการที่สเปนเริ่มขยายอำนาจเข้าไปยังฝั่งตะวันตกของมหาสมุทรแอตแลนติก¹⁸

ในยุครุ่งเรืองจักรวรรดิสเปนได้ประโยชน์จากทั้งอาณานิคมข้ามฝั่งแอตแลนติก การขยายตัวของเส้นทางการค้าในแถบเมดิเตอร์เรเนียนที่เชื่อมกับการขยายตัวของจักรวรรดิออตโตมาน และการที่สังคมยุโรปได้ผ่านเข้าสู่ยุคแห่งการเกิดใหม่ของศิลปะวิทยาการและวิถีคิดก่อนหน้าการแผ่ขยายอิทธิพลของศาสนจักรจากโรมัน ยุคสมัยแห่งการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) นี้ไม่เพียงกระตุ้นให้เกิดการปฏิรูปศาสนา แต่ยังผลักดันให้การค้าและกลุ่มพ่อค้าโดยเฉพาะในกลุ่มรัฐอิตาลี อาทิ ฟลอเรนซ์ มิลาน เจนัว และเวนิซ มีบทบาทสำคัญในการช่วยสนับสนุนและ/หรือกำหนดทิศทางการเมือง รวมถึงนโยบายจักรวรรดินิยม

เซวิล (Seville) หรือเซบิญา (Sevilla) เมืองหลวงแห่งแคว้นอันดาลูเซีย (Andalucía) ที่อุดมไปด้วยร่วมเงาวัฒนธรรมแบบมุสลิมมัวร์ (Moorish Muslim) อีกหนึ่งศูนย์กลางการค้าและการเงิน นอกเหนือจากเมืองมาดริด ไม่เพียงช่วยให้สเปนเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจกับกลุ่มรัฐอิตาลี แต่ยังเป็นที่ตั้งของภาษา เด คอนตราตาซิโอน (Casa de Contratación) หรือบริษัทการค้า (House of Commerce) ที่สเปนใช้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมและปกครองอาณานิคมในทวีปอเมริกา¹⁹ ขณะที่อันท์เวิร์ป (Antwerp) เมืองดินดอนปากแม่น้ำไรน์ในแถบทะเลเหนือ เป็นอีกหนึ่งเมืองสำคัญเมื่อครั้งที่สเปนยังปกครองเนเธอร์แลนด์และดินแดนบางส่วนของรัฐเยอรมัน การสนับสนุนทางการเงินของตระกูลฟูกเกอร์ส (Fuggers) ภายใต้การนำของยาคอบ ฟูกเกอร์ (Jacob Fugger) แห่งเอาส์บวร์ก (Augsburg) เจ้าของเหมืองเงินในออสเตรีย และเหมืองทองแดงในอังกฤษที่มีต่อราชวงศ์แฮปส์เบิร์กผู้ครองบัลลังก์สเปน

¹⁷ Michael Brennan. (1996/1997). "The Text of Peter Martyr's *De orbe novo* decades (1504-1628): A Response to Andrew Hadfield." *Connotations: A Journal of Critical Debate*. Retrieved from <http://www.connotations.de/article/michael-brennan-the-texts-of-peter-martyres-de-orbe-novo-decades-1504-1628-a-response-to-andrew-hadfield/> (accessed on 13/10/2017).

¹⁸ Hart. *op. cit.*, p. 8.

¹⁹ "Casa de Contratación." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Casa-de-Contratacion> (accessed on 15/10/2017); "Sevilla." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Sevilla-Spain> (accessed on 15/10/2017); Wallerstein. *op. cit.*, p. 171; Hart. *op. cit.*, p. 25.

ในขณะนั้นทำให้สเปนได้ให้ประโยชน์จากเครือข่ายพาณิชย์และข้อมูลข่าวสารด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกับสายสัมพันธ์กับนายวานิชย์จากอังกฤษและโปรตุเกส²⁰

แม้คริสต์ศตวรรษที่ 16 จะเป็นช่วงเวลาที่เราสังเกตเห็นได้ถึงการแผ่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมจากคาบสมุทรไอบีเรีย แต่ก็ยังเป็นช่วงเวลานี้อีกเช่นเดียวกันที่ความขัดแย้งและการเมืองในยุโรปเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมากมายและได้สร้างความอ่อนแอให้กับจักรวรรดิสเปนเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสงครามยัดเยื่อ (ค.ศ. 1521-1530, 1536-1538, 1542-1544) ระหว่าง กษัตริย์ชาร์ลส์ที่ 5 (Charles V) แห่งราชวงศ์แฮปส์เบิร์กที่ครองบัลลังก์สเปนและอีกหลายบัลลังก์ รวมถึงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ที่เพิ่งว่างลงได้ไม่นาน กับฟรานซิส ที่ 1 (Francis I) แห่งราชวงศ์วาลัวส์ (Valois) ที่ครองบัลลังก์ฝรั่งเศสและพยายามขยายพื้นที่ของจักรวรรดิตน ความพ่ายแพ้ในช่วงแรกของฝรั่งเศสทำให้เกิดการก่อตัวของสันนิบาติแห่งกอนญัก (League of Cognac) ซึ่งได้วางรากฐานให้กับราชวงศ์ใหม่ของฝรั่งเศส นั่นคือ บูร์บง (Bourbon Dynasty) โดยมีพื้นที่การรบส่วนใหญ่อยู่บริเวณคาบสมุทรอิตาลี เพื่อการมีอำนาจเหนือเส้นทางการติดต่อกับตะวันออก แต่ในราวช่วงกลางศตวรรษฝรั่งเศสได้ขยายแนวรบไปทางเนเธอร์แลนด์ แม้จะมีได้ทำการสู้รบอย่างต่อเนื่อง แม้ทั้งชาร์ลส์ที่ 5 และฟรานซิสที่ 1 จะสวรรคตในช่วงแห่งสงครามครั้งที่ 4 แต่สงครามระหว่างทั้งสองราชวงศ์ยังคงยัดเยื่อมาจนถึง ค.ศ. 1559²¹ ในภาวะที่ผู้สืบทอดของทั้งสองราชวงศ์ล้วนประสบภาวะล้มละลาย และยังคงเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงภายในจักรวรรดิของตน และส่งผลต่อนโยบายจักรวรรดินิยมของทั้งสองฝ่ายในเวลาต่อมา

กิจกรรม 14.1.1

จงอธิบายถึงการขยายตัวและความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 มาโดยสังเขป

---

²⁰ Mark Haberlein. (28/9/2016). "Fugger Family." *Oxford Bibliographies*. Retrieved from <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo-9780195399301-0332.xml> (accessed on 15/10/2017); "Goldenballs' Not for nothing was Jacob Fugger known as 'Jacob the Rich'" *The Economist*. Retrieved from <https://www.economist.com/news/books-and-arts/21660074-not-nothing-was-jacob-fugger-known-as-jacob-rich-goldenballs> (accessed on 15/10/2017), Wallerstein. *op. cit.*, pp. 173, 175-177; Hardt. *op. cit.*, p. 58.

²¹ J. Richard. (16/9/2014). "First Hapsburg-Valois War (1521-26)/Fourth Italian War." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_first_hapsburg_valois.html (accessed on 16/10/2017); J. Richard. (22/9/2014). "Second Hapsburg-Valois War or War of the League of Cognac (1526-30)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_second_hapsburg_valois.html (accessed on 15/10/2017); J. Richard. (30/9/2014). "Fourth Hapsburg-Valois War (1542-44)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_fourth-hapsburg_valois_war.html (accessed on 15/10/2017); J. Richard. (30/9/2014). "Fifth Hapsburg-Valois War (1547-59)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_fifth_hapsburg_Valois.html (accessed on 15/10/2017).

แนวตอบกิจกรรม 14.1.1

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่า ช่วงหลังสงครามครูเสดมีการขยายตัวของจักรวรรดิมากมายที่โดดเด่นคือ การขยายตัวของจักรวรรดิที่มีแหล่งกำเนิดจากย่านเอเชียกลาง ซึ่งประกาศตนว่านับถือและสนับสนุนการเติบโตของศาสนาอิสลาม อาทิ การขยายตัวของจักรวรรดิออตโตมาน ซาฟาวิด และมุกัลหรือโมกุล นอกเหนือจากเส้นทางบกที่เป็นฐานการขยายตัวของจักรวรรดิต่างๆ ดังกล่าว ยังมีการแสดงแสนยานุภาพผ่านเส้นทางทางทะเลดังเช่นการขยายตัวของจักรวรรดิในย่านเอเชียตะวันออก อาทิ ศรีวิชัยและมัชปาหิต แม้กระทั่งจักรวรรดิหมิงแห่งจีนแผ่นดินใหญ่ การปรากฏตัวของจักรวรรดิตะวันตกที่พยายามเชื่อมต่อความมั่งคั่งกับดินแดนตะวันออก ทำให้คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปขยายตัวอย่างมาก มาตรการรุนแรงและการกดทับจากตะวันตกในดินแดนโลกใหม่ ทำให้เริ่มมีการศึกษาเรื่องราวความทุกข์ยากของดินแดนอาณานิคม เช่นเดียวกับศักยภาพและโอกาสทางเศรษฐกิจ การแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุโรปโดยเฉพาะระหว่างฝรั่งเศสและสเปน ทำให้ตะวันตกผลักดันนโยบายจักรวรรดินิยมของตนมากยิ่งขึ้น

เรื่องที่ 14.1.2

การขยายตัวของจักรวรรดิช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18

ความอ่อนแอทางเศรษฐกิจทำให้สเปนกดดันการเก็บภาษีดินแดนในปกครองอย่างหนัก ขณะที่ความอ่อนล้าทางการทหารทำให้มาตรการเข้มงวดในการปกครองดูแลดินแดนในอาณัติไม่สู้จะมีประสิทธิภาพ สงครามประกาศเอกราชหรือการปฏิวัติเนเธอร์แลนด์ (The Netherlands Revolutions 1566, 1568-1609) เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1568 ท่ามกลางบรรยากาศบรรยากาศดังกล่าว และดำเนินการสู้รบเป็นระยะๆ จนกระทั่งสิ้นสุดเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในขนานใหญ่ ไม่ต่างจากความเปลี่ยนแปลงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ถึงศตวรรษคริสต์ที่ 14 ดังกล่าวข้างต้นและในเนื้อหาบางส่วนของหน่วยการศึกษาที่ 12 ยุโรปในครั้งนั้นมีภาพการแผ่ลามของสงครามนอกเหนือจากในดินแดนภายใต้ปกครองของสเปน และยังกระจายตัวอยู่ในดินแดนตอนในของยุโรป โดยเฉพาะดินแดนที่เป็นประเทศเยอรมนีอยู่ในปัจจุบัน ดินแดนเหล่านี้เป็นทั้งเป้าหมายในการขยายการครอบครองพื้นที่เพื่อประโยชน์ทางเกษตรกรรมและการค้า ไปจนถึงความเห็นต่างทางศาสนาในช่วงเวลาที่พลังอำนาจและศรัทธาต่อโรมันคาทอลิกถูกตั้งคำถามอย่างหนัก ขณะที่เฟอร์ดินานด์ที่ 2 แห่งโบฮีเมีย (Ferdinand II of Bohemia) จักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ในขณะนั้นพยายามสกัดกั้นการขยายตัวของ

กลุ่มต่อต้านคาทอลิก ที่เรียกว่า โปรเตสแตนต์ (Protestants) สงครามหลายแคว้นกินเวลา 30 ปี จนถูกเรียกว่าสงคราม 30 ปี

แม้จะเริ่มต้นจากภายในดินแดนเยอรมนี แต่ได้ดึงเอามหาอำนาจยุโรปในเวลานั้นเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเดนมาร์ก (ที่ต้องการดินแดนของพวกเยอรมัน เพื่อชดเชยดินแดนบอลติกที่สูญเสียให้กับสวีเดน) สเปน (ที่กลุ่มพันธมิตรอันหลากหลายเชื่อมโยงกับพวกเนเธอร์แลนด์ที่พยายามเป็นอิสระจากสเปน) ฝรั่งเศส (ที่ต้องการแสวงหาพันธมิตรเพื่อต่อต้านสเปน) และออสเตรีย ที่ล้วนแต่ได้รับผลกระทบด้านลบโดยเฉพาะชาวเยอรมันที่ขนาดประชากรลดลงถึงร้อยละ 20 สนธิสัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลีย (Peace of Westphalia Treaty) เมื่อ ค.ศ. 1648 คือบทสรุปของสงครามหลากหลายในช่วงเวลาดังกล่าว ที่เริ่มกระบวนการเจรจากันมาตั้งแต่ ค.ศ. 1644 โดยการลงนามสันติภาพระหว่างสเปนกับเนเธอร์แลนด์ ที่มีสถานะยอมรับเอกราชของชาวเนเธอร์แลนด์เกิดขึ้นเมื่อปลายเดือนมกราคม ขณะที่การลงนามระหว่างมหาอำนาจยุโรปและเจ้าครองนครที่เกี่ยวข้องกับสงคราม 30 ปี เกิดขึ้นเมื่อช่วงปลายเดือนตุลาคม ทำให้เกิดการปะกันเขตแดนของรัฐต่างๆ ขึ้นมากมาย²²

ความบอบช้ำจากสงครามต่อเนื่องยาวนานของสเปน โดยเฉพาะนับตั้งแต่ความพ่ายแพ้ยับเยินของกองเรืออาร์มาดา (Armada) ต่อกองเรือของอังกฤษในยุคสมัยพระนางอลิซาเบธที่ 1 (Elizabeth I, 1533-1603) ใน ค.ศ. 1588 เปิดช่องว่างให้อัมสเตอร์ดัม (Amsterdam) ก้าวขึ้นมาเป็นศูนย์กลางการค้า การเงินและการลงทุนอย่างชัดเจนแทนที่อันท์เวิร์ปและเซบิญา ในช่วงเวลาที่กองเรือเนเธอร์แลนด์เริ่มเข้าสำรวจบราซิลและแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มน้ำเมซอน การเป็นรัฐอิสระทำให้เนเธอร์แลนด์สามารถทุ่มเททรัพยากรให้กับการพัฒนาดินแดนของตนได้อย่างเต็มที่ในช่วงเวลาที่ผู้คนเริ่มเคลื่อนไหวไปมามากขึ้นเพราะภัยสงคราม ความที่ไม่ได้มีโครงสร้างการบริหารปกครองสังคมแบบมีลำดับชั้นสูง-ต่ำที่ชัดเจนแบบสังคมศักดินาในหลายพื้นที่ของยุโรป ทำให้ไม่ยากนักที่จะผสานประโยชน์ผู้ปกครอง นายวานิชย์ ปัญญาชนและช่างฝีมือ ไปจนกระทั่งชาวนาและแรงงานในสังคม ให้สอดคล้องในช่วงเวลาที่ผู้นำกลุ่มต่างๆ เริ่มจริงจังมากขึ้นในเรื่องของการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรพาณิชย์และอุตสาหกรรมโดยเฉพาะการต่อเรือ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประมงแฮร์ริง (Herrings) ที่เป็นทั้งโปรตีนหลักของผู้คนในสังคมและเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ การผันประโยชน์เศรษฐกิจกลับเข้ามาลงทุนเข้าร่วมถึงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม-ขนส่งโดยเฉพาะทางน้ำ ยิ่งเสริมส่งให้อัมสเตอร์ดัมกลายเป็นศูนย์กลางการค้า การเงิน การลงทุน แม้กระทั่งการประกันภัย²³ ซึ่งเท่ากับช่วยดึงดูดให้ทั้งชาวโปรตุเกสและสเปนเชื้อสายยิวจากอันท์เวิร์ป หลั่งไหลเข้า

²² “Thirty Years’ War” (n.a.). *History*. Retrieved from <http://www.history.com/topics/thirty-years-war> (accessed on 12/11/2017); “Thirty Years’ War” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Thirty-Years-War> (accessed on 12/11/2017); “Peace of Westphalia” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia> (accessed on 12/11/2017).

²³ เนเธอร์แลนด์ประสบความสำเร็จอย่างงดงามในการใช้กังหันขนาดใหญ่วิดน้ำออกจากที่ลุ่มต่ำและส่งน้ำไปตามคลองชลประทาน เพื่อเปิดพื้นที่การเกษตรเชิงพาณิชย์ไม่ว่าจะเป็นปลูกธัญพืช เช่น ข้าวสาลี และการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แม้กระทั่งการพัฒนาพื้นที่ปศุสัตว์ เทคโนโลยีด้านการอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำผ้า การผลิตน้ำตาลและการต่อเรือ Immanuel Wallerstein. (1980). *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*. New York: Academic Press, pp. 38-43.

สู่อัมสเตอร์ดัม เมืองที่เป็นชุมทางสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น น้ำตาลจากบราซิล และเวสต์อินดีส และสินค้าราคาแพง เช่น ไหมและเครื่องเทศจากเอเชีย²⁴ ที่เกิดจากการขยายเส้นทาง การเดินเรือหลังประสบความสำเร็จในการเดินทางอ้อมแหลมกู๊ดโฮปดังกล่าวข้างต้น

หน่วยงานที่มีความสำคัญกับการขยายตัวของจักรวรรดิการค้าของเนเธอร์แลนด์ก็คือ Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC, 1602-1798) หรือบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ และ Geoctroyeerde Westindische Compagnie (GWIC, 1621-1791) หรือบริษัทอินเดียตะวันตกของเนเธอร์แลนด์ ขณะที่ VOC เปิดเส้นทางการค้ามาไกลถึงญี่ปุ่นที่ฮิระโตะ นางาซากิ ใน ค.ศ. 1613 เวสต์อินเดียนำโดยกลุ่มพ่อค้าที่ยึดมั่นในนิกายคาลวิน (Calvinism) ได้ขยายเส้นทางการค้าและการตั้งรกรากเข้าไปยังดินแดนทางตอนเหนือของทวีปอเมริกา จนสามารถตั้งเมืองนิวยอร์ก (Nieuw Amsterdam) ได้อย่างมั่นคง ต่อมาเมืองนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นนิวยอร์ก (New York) เมื่ออังกฤษเข้ายึดครองใน ค.ศ. 1664 เมืองนี้เองคือรากฐานสำคัญในการขยายแนวคิดและการดำเนินการตามแบบทุนนิยมในฐานะวิถีทางสังคมคู่ขนานไปกับทฤษฎีแบบคาลวิน²⁵ ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในการอธิบายกลไกในระดับความคิด และจิตสำนึกถึงความก้าวหน้าของระบบทุนนิยมตามทฤษฎีของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)²⁶

ความสำคัญของเนเธอร์แลนด์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ก็คือ การเป็นผู้วางรากฐานจักรวรรดิการค้าที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาตัวของทุนนิยมตะวันตก เหล่าพ่อค้าชาวดัตช์ไม่เพียงขยายการเชื่อมต่อระหว่างแอฟริกา ยุโรป และอีสต์อินดีสให้กับอังกฤษที่จะครองความยิ่งใหญ่ต่อไป แต่ยังเป็นพลังผลักดันการค้าที่ช่วยสะสมทุนให้กับซีกโลกเหนือที่เชื่อมต่อการค้าย่านทะเลบอลติก เข้ากับย่านทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และสองฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก จักรวรรดิการค้าของชาวเนเธอร์แลนด์นี่เองที่ได้ช่วยผลักดันการค้าและการผลิตเบื้องต้นของโลกทุนนิยมในลักษณะสามเหลี่ยม (triangular trade) ที่มีการหมุนเวียนของสินค้าและเงินทุน โดยที่แอฟริกาเป็นผู้ผลิตฝ้าย น้ำตาล และยาสูบให้กับยุโรปโดยอาศัยแรงงานทาส ตลอดจนเป็นแหล่งเหมืองเงิน สำหรับการซื้อชา และเครื่องเทศของยุโรปจากเอเชีย โดยมีพ่อค้าเนเธอร์แลนด์บางส่วนหันไปเป็นผู้ปลูกสมุนไพรรื่องเทศเพื่อการส่งออกในอาณานิคมตะวันออก²⁷ นอกเหนือจากการขายดีดครองโมลุกกะ (Moluccas) หรือหมู่เกาะเครื่องเทศจากโปรตุเกสได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1605

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เรายังได้เห็นการก่อตัวของจักรวรรดิอังกฤษและจักรวรรดิฝรั่งเศส ที่ต่างขยายตัวบนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิสเปน ในกรณีของอังกฤษนั้นเส้นทางดังกล่าวเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ช่วงอลิซาเบธที่ 1 ครองราชย์โดยมีทั้งเส้นทางของจักรวรรดิจากไอบีเรียและเนเธอร์แลนด์เป็นต้นแบบทั้งการส่งกองเรือออกสำรวจและเริ่มพิชิตดินแดน ไปจนถึงการตั้งบริษัทการค้า ซึ่งดำเนินการ

²⁴ Hart. *op. cit.*, p. 101.

²⁵ R. H. Tawney. (1958). "Forward." in Max Weber. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (translated by Talcott Parson). New York: Charles Scribner's Sons, p. 2.

²⁶ Max Weber. (1958). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (translated by Talcott Parson). New York: Charles Scribner's Sons, pp. Introduction, 47-78.

²⁷ Wallerstein. *op. cit.*, p. 77; Callinicos. *op. cit.*, p. 129.

ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการร่วมผลักดันนโยบายจักรวรรดินิยมของอังกฤษโดยเฉพาะในดินแดนตะวันออก ตะวันออกเฉียงใต้ และอินเดีย

บริษัทอีสต์อินเดีย (East India Company) คือชื่อที่ใช้เรียกโดยทั่วไปสำหรับบริษัทการค้าดังกล่าวที่มีการปรับขยายชื่อเรียกขานอยู่หลายครั้งนับตั้งแต่ก่อตั้งใน ค.ศ. 1600 จนกระทั่งยุติการปฏิบัติหน้าที่ในราวช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี่คือนโยบายการค้าที่มีกองกำลังช่วยผลักดันการยึดครองพื้นที่ก่อตั้งสถานีการค้า และเริ่มสะสมความมั่งคั่งในการผูกขาดการค้า อาทิ ฝ้าย ไหม และคราม กับจักรวรรดิโมกุลที่เริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อม ก่อนจะขยายตัวไปสู่การผูกขาดการค้าใบชากับจักรวรรดิชิง (Qing Empire) บนแผ่นดินใหญ่จีนในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18²⁸ โทมัส มัน (Thomas Mun) ในฐานะผู้อำนวยการบริษัทอีสต์อินเดียมีส่วนไม่น้อยในการสนับสนุนนโยบายการค้าที่ก้าวออกไปพร้อมกับการขยายบทบาทของรัฐและความแข็งแกร่งของจักรวรรดิ ซึ่งก็คือวิถีแนวคิดแบบพาณิชยนิยม (mercantilism) โดยเฉพาะผ่านหนังสือ *England's Treasure by Foreign Trade* (สมบัติอังกฤษจากการค้าต่างประเทศ) ซึ่งตีพิมพ์หลังมันถึงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. 1664 เพราะสำหรับมันแล้ว รัฐบาลคือผู้ที่ต้องดูแลวางกฎระเบียบทางการค้าเพื่อสร้างความได้เปรียบ ด้วยการสนับสนุนให้มีการนำเข้าวัตถุดิบในราคาถูก สนับสนุนการส่งออกสินค้าหัตถอุตสาหกรรม ตั้งกำแพงภาษีเพื่อปกป้องสินค้าอุตสาหกรรมของตน ไปจนถึงเรื่องของการเพิ่มประชากรเพื่อให้มีแรงงานราคาถูกสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรม รัฐบาลยังต้องดูแลปริมาณเงินให้เหมาะสมเพื่อป้องกันการขาดสภาพคล่อง และเตรียมความพร้อมหากเกิดสงคราม²⁹

การขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าในช่วงดังกล่าวเข้ามามีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทิศทางการเมืองและนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล โดยเฉพาะการขยายบทบาทของพ่อค้าที่เติบโตไปพร้อมกับการขยายตัวของดินแดนอาณานิคมที่เริ่มผันความมั่งคั่งเข้าสู่ลอนดอนมากกว่ากลุ่มพ่อค้าแต่เดิมที่สนับสนุนการส่งออกผ้าทอ กลุ่มใหม่นี้มีตั้งแต่กลุ่มพ่อค้าที่ดำเนินการร่วมกับบริษัทอีสต์อินเดียนำเข้าสินค้าหัตถกรรมราคาแพง อาทิ ฝ้ายไหม เครื่องเทศ และชา ที่มีกาศัยเครือข่ายการค้าในแถบดินแดนเลอวองด์ (Levant) บางส่วนเริ่มผันตัวเองไปเป็นผู้ลงทุนในกิจการเกษตรขนาดใหญ่ (plantation) ที่เริ่มต้องการความคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตนในดินแดนนั้นๆ มากยิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 นี้ยังมีกลุ่มพ่อค้าจากดินแดนอาณานิคมอเมริกาที่เริ่มสนับสนุนการแข่งขันเสรีที่สองกลุ่มแรกไม่นิยม กลุ่มสุดท้ายนี้เองที่ผลักดันสินค้าบริโภคที่กระจายฐานกว้างยิ่งขึ้นนั่นคือ ยาสูบ น้ำตาล และขนสัตว์ พ่อค้าอังกฤษที่มีแนวความคิดเปิดกว้างเริ่มเข้าลงทุนในแคริบเบียนโดยอาศัยแรงงานทาส³⁰ แบบเดียวกับที่ปรากฏในวิถีเศรษฐกิจแบบ

²⁸ "East India Company: English Trading Company." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/East-India-Comp.any> (accessed on 13/11/2017).

²⁹ "Thomas Mun." (n.a.). *Reading in Economic Thought*. Retrieved from <https://www.econthoughtdotorg.wordpress.com/2014/10/04/thomas-mun/> (accessed on 13/11/2017); "Thomas Mun Biography Theory." (n.a.). *Economic Theories*. Retrieved from <http://www.economictheories.org/2008/07/thomas-mun-biography-theory.html> (accessed on 13/11/2017).

³⁰ Perry Anderson. (4/11/1993). "Maurice Thomson's War." *London Review of Books*, Vol. 15 No. 21, pp. 13-17. Retrieved from <https://www.lrb.co.uk/v15/n21/perry-anderson/maurice-thomsons-war> (accessed on 13/11/2017).

เอ็นโกมิเอ็นด้า (encomienda) ในอาณานิคมสเปนเช่นเม็กซิโก³¹ พ่อค้ากลุ่มหลังนี้เองที่มีส่วนสนับสนุนบทบาทของโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) ในการทำสงครามกลางเมืองอังกฤษ³²

การขยายบทบาทและการปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษทำให้เกิดความขัดแย้งจนกลายเป็นสงครามกับเนเธอร์แลนด์ (Anglo-Dutch Wars) ทั้งปัญหาเรื่องการค้ากั้นเส้นทางการค้าของเรือสำเภา (ค.ศ. 1652-1654) การที่อังกฤษส่งกำลังเข้ายึดครองนิวยอร์กฮอลันดา (ค.ศ. 1665-1667) ไปจนถึงการที่อังกฤษเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศสสมัยหลุยส์ที่ 14 ผู้ส่งกองทัพเข้ารุกรานเนเธอร์แลนด์ (ค.ศ. 1672-1678) เพื่อครอบครองดินแดนที่ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของสเปน ปัจจุบันคือดินแดนเบลเยียมและลักเซมเบิร์ก ทำให้อังกฤษต้องเข้าไปพัวพันกับเรื่องดังกล่าว (ค.ศ. 1672-1674)³³ สงครามเหล่านี้ทำให้สถานะของฮอลันดาและเนเธอร์แลนด์โดยรวมอ่อนแอลง การอภิเษกระหว่างวิลเลียมแห่งออเรนจ์ (William of Orange, 1605-1702) จากเนเธอร์แลนด์ กับแมรีที่ 2 แห่งอังกฤษ (Mary II of England, 1662-1694) ใน ค.ศ. 1689 หลังการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (The Glorious Revolution 1688) ของอังกฤษ ช่วยบรรเทาความตึงเครียดไปได้บ้าง ขณะที่ทำให้ระบบการบริหารงานภายใต้กำกับของรัฐสภาอังกฤษมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น ทำให้สะดวกยิ่งขึ้นในการพัฒนาทุนนิยมและจักรวรรดินิยม ที่ยังอิงอยู่กับโครงสร้างการค้าและการเกษตรขนาดใหญ่ที่อาศัยแรงงานทาสเป็นสำคัญ³⁴ การที่เนเธอร์แลนด์เลือกสนับสนุนอาณานิคมอเมริกาในสงครามประกาศอิสรภาพกับอังกฤษทำให้เกิดการปะทะขึ้นอีกกับกองกำลังอังกฤษ (ค.ศ. 1780-1784) ซึ่งยิ่งเร่งความเสื่อมสลายในการครองความเป็นเจ้าของเนเธอร์แลนด์ โดยเฉพาะเมื่อ VOC ต้องยุติบทบาทใน ค.ศ. 1795 ปีที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองเนเธอร์แลนด์³⁵

³¹ ผู้เขียนได้ให้อรรถาธิบายรูปแบบดังกล่าวรวมถึงการพัฒนาตัวของวิถีทางเศรษฐกิจและการเมืองจากระบบดังกล่าวในเม็กซิโกไว้ที่อื่นแล้ว ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “การเมืองการปกครองของเม็กซิโก.” *อ้างแล้ว*.

³² Callinicos. *op. cit.*, pp. 113-114.

³³ “Spanish Netherlands.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Spanish-Netherlands> (accessed on 13/11/2017); “Dutch War 1672-1678.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Dutch-War> (accessed on 13/11/2017); “Anglo-Dutch Wars.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Anglo-Dutch-Wars> (accessed on 13/11/2017).

³⁴ Callinicos. *op. cit.*, p. 131; Edward Vallance. (17/2/2011). “The Glorious Revolution.” *BBC*. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/history/british/civil_war_revolution/glorious_revolution_01.shtml (accessed on 13/11/2017).

³⁵ Wallerstein. *op. cit.*, pp. 46-48, 77; Hart. *op. cit.*, pp. 104-106.

ภาพที่ 14.2 ริเชอลิอู (Richelieu) คาร์ดินัลผู้ผลักดันการก่อตั้งบริษัท La Compagnie de la Nouvelle-France เพื่อการขยายตัวของจักรวรรดิฝรั่งเศส

ที่มา: <https://www.thehindu.com/children/richelieu-makes-his-knives-go-blunt/article23852807.ece> (accessed on 6/8/2018).

แม้ฝรั่งเศสจะเริ่มนโยบายจักรวรรดินิยมตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 ด้วยการที่กษัตริย์ฟรานซิสที่ 1 (Francis I) แห่งราชวงศ์วาโลร์ส่งฌากส์ การ์ติเยร์ (Jacques Cartier) ตรวจสอบดินแดนอเมริกาเพื่อหวังแสวงหาเส้นทางมายังตะวันออก จนฝรั่งเศสประสบความสำเร็จไม่น้อยในการยึดครองดินแดนแถบลุ่มน้ำเซนต์ลอว์เรนส์ (St. Lawrence) โดยมีควิเบค (Quebec) เป็นพื้นที่บัญชาการหลัก แม้จะยังไม่ได้รับความใส่ใจจากราชบัลลังก์ฝรั่งเศสมากนักเพราะไม่มีการค้นพบโลหะมีค่าแบบที่สเปนค้นพบในลาตินอเมริกา³⁶ แนวทางดังกล่าวเริ่มเข้าสู่จุดเปลี่ยนตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 เมื่อควิเบคได้รับการยกระดับให้เป็นศูนย์กลางการค้าขนสัตว์ของฝรั่งเศสในอเมริกา การเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งรกรากจึงเริ่มขยายตัวโดยเฉพาะผ่านการผลักดันของริเชอลิอู (Richelieu) ที่ก่อตั้งบริษัทนูเวลฟร็องส์ (La Compagnie de la Nouvelle-France) ขึ้นมาเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ก่อนที่หลุยส์ที่ 14 (Louis XIV) จากราชวงศ์บูร์บง (Bourbon) จะปรับให้พื้นที่ดังกล่าวเข้ามาอยู่ในความดูแลของราชวงศ์ ในยุคสมัยที่ฝรั่งเศสพยายามลดบทบาทของราชวงศ์สเปนเบอร์กและสเปนในการเข้าร่วมสงคราม 30 ปี และพยายามขยายเขตแดนด้วยการทำสงครามกับเนเธอร์แลนด์ดังกล่าวข้างต้น

ตัวอย่างความมั่งคั่งร่ำรวยจากอาณานิคมและการค้าของจักรวรรดิตะวันตก ไม่เพียงทำให้ฝรั่งเศสเดินทางขยายพื้นที่ยึดครองและเขตอิทธิพลของตนในอเมริกาเหนือแถบลุ่มน้ำโอไฮโอ (Ohio) มิสซิสซิปปี

³⁶ “Jacques Cartier—Mini Biography.” (n.a.). *Biography*. Retrieved from <https://www.biography.com/people/jacques-cartier-9240128> (accessed on 14/11/2017).

(Mississippi) และมิสซูรี (Missouri) ซึ่งกลายเป็นพื้นที่อาณานิคมหลักในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18³⁷ แต่หลุยส์ที่ 14 ยังเดินทางพยายามลดความสำคัญของเนเธอร์แลนด์ไม่ว่าจะเป็นการชักชวนกลุ่มอุตสาหกรรมทอผ้าให้ย้ายจากเนเธอร์แลนด์เพื่อเข้ามาตั้งฐานการผลิตในฝรั่งเศส ที่รัฐมนตรีกังอย่าง ฌ็อง บัปติสต์ โกลแบร์ (Jean Baptiste Colbert) สนับสนุนนโยบายพาณิชย์นิยม³⁸ โดยมีกองเรือรบฝรั่งเศสประคับประคองการเติบโตของเส้นทางการค้าของตน และลดทอนโอกาสทางเศรษฐกิจของเนเธอร์แลนด์โดยเฉพาะในช่วง 9 ปี (ค.ศ. 1689-1697) ของสงครามมหาพันธมิตร (War of Grand Alliance) หรือสงครามสันนิบาตแห่งออกซ์เบิร์ก (War of the League of Augsburg) ซึ่งพันธมิตรระหว่างอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และออสเตรีย พยายามสกัดการขยายดินแดนของหลุยส์ที่ 14 ในยุโรป แม้ฝรั่งเศสจะประสบความสำเร็จในการปลุกเนเธอร์แลนด์ออกจากออตโตมาน ตลาดการค้าตะวันออกที่สำคัญ แต่กองเรือฝรั่งเศสก็ประสบความสำเร็จ ความเสียหายอย่างหนักจากความร่วมมือของอังกฤษและเนเธอร์แลนด์³⁹

จักรวรรดิเนเธอร์แลนด์เริ่มลดบทบาทลงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เพราะการขยายตัวด้วยท่าทีแข็งกร้าวของจักรวรรดิอังกฤษและฝรั่งเศส โดยที่การปรับตัวของอังกฤษกับระบบเศรษฐกิจการค้า และการปรับปรุงระบบการบริหารปกครองเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการขยายตัวของจักรวรรดิมากกว่าฝรั่งเศส ที่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่อาจประคับประคองผลประโยชน์ของกลุ่มทุนและพ่อค้าได้ยาวนาน และบ่อยครั้งที่ความต้องการของกษัตริย์กับกลุ่มพ่อค้าอาจไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกัน อังกฤษนับตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ใกล้เคียงกับเนเธอร์แลนด์ ซึ่งมีระบบรัฐสภาที่ค่อนข้างเปิดกว้างสามารถสนองต่อความต้องการของกลุ่มทุนและพ่อค้าได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าที่เริ่มขยายประโยชน์จากอเมริกาและแคริบเบียน เข้ามายังอินเดีย ย่านอ่าวเบงกอล และเอเชียตะวันออกเฉียง หลังเผชิญสงครามในย่านแอตแลนติกอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นสงคราม 7 ปีกับฝรั่งเศส (ค.ศ. 1756-1763) และสงครามประกาศเอกราชของ 13 อาณานิคมอเมริกา (ค.ศ. 1776-1783) นี่คือช่วงเวลาที่อังกฤษพัฒนาระบบการจัดเก็บภาษี พัฒนาแนวคิดเรื่องของการค้าเสรี และผลักดันความสำคัญของเงินกระดาษหรือธนบัตร ซึ่งช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการทำธุรกรรม กอปรกับการเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมที่นำไปสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม และการพัฒนาเทคโนโลยีการทหารและการเดินเรือทำให้ลอนดอนสามารถสถาปนา

³⁷ “History of French Colonial America-Cartier and the Northwest Passage: 1534-1542.” (n.a.). *History World*. Retrieved from <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistoriesResponsive.asp?historyid=aa82> (accessed on 14/11/2017).

³⁸ ผู้เขียนให้อธิบายถึงนโยบายดังกล่าวของฝรั่งเศสไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ สำหรับผู้สนใจโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 6 เศรษฐศาสตร์การเมือง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองเปรียบเทียบ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

³⁹ Callinicos. *op. cit.*, p. 131; “War of the Grand Alliance.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/War-of-theGrand-Alliance> (accessed on 14/11/2017).

“สันติสุขบริเตน” (Pax Britannica)⁴⁰ ที่อังกฤษเป็นเจ้าจักรวรรดิตะวันตก ขณะที่ปัญหาในการปรับตัวของฝรั่งเศสนำไปสู่การปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ซึ่งยิ่งเปิดช่องให้จักรวรรดิอังกฤษขยายตัว

กิจกรรม 14.1.2

จงอธิบายการขยายตัวและความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17–18 มาโดยสังเขป

แนวตอบกิจกรรม 14.1.2

นี่คือช่วงเวลาที่ยุทธจักรวรรดิตะวันตกขยายตัวอย่างมาก บนต้นทุนความสูญเสียน้อยของจักรวรรดิในพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของทุนนิยมที่จักรวรรดิตะวันตกสนับสนุนและผลักดัน ดินแดนที่ตกเป็นเมืองขึ้นหรืออาณานิคมจึงเป็นทั้งหน่วยการปกครองและฐานเศรษฐกิจให้กับเจ้าจักรวรรดิตะวันตก ที่ไม่เพียงปกป้องผลประโยชน์และเขตปกครองของตน แต่ยังพยายามลดบทบาทอิทธิพลของกันและกัน จนทำให้เกิดสงครามและการสร้างพันธมิตรเพื่อต่อกรและช่วงชิงประโยชน์จากฝ่ายตรงข้าม

จักรวรรดิเนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศส ขยายใหญ่ผ่านลักษณะการข้างต้นในช่วงเวลาดังกล่าว รวมถึงการต่อสู้จนถึงขั้นก่อสงครามกลางเมืองในดินแดนของตน โดยฝ่ายที่ผสมความร่วมมือกับกลุ่มทุนมักประสบความสำเร็จในการครองอำนาจ บนต้นทุนความเสื่อมถอยของโปรตุเกสและสเปน และเพราะสงครามที่เริ่มปรากฏบ่อยครั้งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 นี้เองที่ทำให้จักรวรรดิเนเธอร์แลนด์เริ่มอ่อนพลัง แม้จะมีบทบาทช่วยจัดวางการเชื่อมต่อโครงข่ายทุนนิยมโลก และเปิดโอกาสให้กับการขยายตัวของจักรวรรดิอังกฤษและฝรั่งเศส

---

⁴⁰ Tony Smith. (1981). *The Patterns of Imperialism: The United States, Great Britain and the Late-industrializing world since 1815*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 27; Kenneth Morgan. (17/2/2011). “Overview: Empire and Sea Power, 1714–1837.” *BBC*. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/overview_empire_seapower_01.shtml (accessed on 14/11/2017).

ตอนที่ 14.2

จักรวรรดิ สงคราม และทุนนิยม ก่อนสงครามเย็น

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 14.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

14.2.1 จักรวรรดิสงครามกับทุนนิยมก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20

14.2.2 ข้อเสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20

แนวคิด

1. ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นระหว่างการค้าขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตก กับสงคราม และทุนนิยมยิ่งปรากฏชัด ในลักษณะที่จักรวรรดิตะวันตกยังคงใช้สงครามเป็นเครื่องมือขยายพื้นที่ผลประโยชน์ของตนโดยเฉพาะการแข่งขันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส และสงครามเพื่อประกาศอิสรภาพของดินแดนอาณานิคม ผลประโยชน์ที่ขยายตัวจากความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีทั้งการผลิต การสงคราม และการสื่อสาร ที่ยิ่งเพิ่มอัตราเร่งให้การขยายตัวของทุนนิยมและจักรวรรดิตะวันตก ทำให้ตะวันตกสร้างจินตภาพว่า ตนมีความเหนือชั้นกว่าชาติพันธุ์อื่นๆ ในทุกมิติ และยังสามารถปรับรูปแบบการดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมแบบไม่เป็นทางการ
2. การแข่งขันอย่างรุนแรงโดยเฉพาะในแอฟริกากับเอเชีย กระตุ้นให้เกิดคำถามว่าอะไรคือแรงผลักดันบรรดาเจ้าจักรวรรดิตะวันตกเหล่านั้น มีการนำเสนอมุมมองมาจากทั้งสายคิดเสรีนิยมแบบก้าวหน้า และสายแนวคิดมาร์กซิสต์โดยเฉพาะในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติด้านการเมืองและการขยายตัวของทุนนิยม สายมาร์กซิสต์ค่อนข้างมีความต่อเนื่องในการนำเสนอแนวคิด แม้จะมีความเห็นต่างในเรื่องของสงครามและสันติภาพระหว่างเจ้าจักรวรรดิตะวันตก ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีการเพิ่มมิติด้านสังคมโดยมองไปยังการผสานตัวของอำนาจเก่า (อัศวิน/ทหาร) กับอำนาจใหม่/ทุนนิยม และมีข้อเสนอว่า จักรวรรดินิยมและการยึดครองอาณานิคม คือ การส่งออกปัญหาสังคมของบรรดาเจ้าจักรวรรดิที่เผชิญความขัดแย้งรุนแรงระหว่างฝ่ายกรรมสิทธิ์กับฝูงชน โดยมักใช้ชาตินิยมเป็นข้ออ้างในการผลักดันเรื่องดังกล่าว

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 14.2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิ สงคราม กับทุนนิยมก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้โดยสังเขป
2. อธิบายข้อเสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้โดยสังเขป

เรื่องที่ 14.2.1

จักรวรรดิ สงคราม กับทุนนิยม ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20

การพัฒนาตัวของจักรวรรดิโดยเฉพาะจักรวรรดิตะวันตกตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผ่านเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 อาจช่วยให้เราตั้งข้อสังเกตได้ไม่น้อยถึงแนวโน้มความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้นระหว่างจักรวรรดิกับสงคราม ที่ทั้งขยายกว้างและรุนแรงไปตามระดับการพัฒนาตัวของประเทศโนโลยี ซึ่งมีได้ก่อประโยชน์แก่เพียงเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรม แต่ยังมีอำนวยประโยชน์ให้กับความก้าวหน้าของการทำสงคราม ความก้าวหน้าเช่นนี้เองที่ส่งผลสะท้อนเข้าสู่ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตัวของจักรวรรดิ และการขยายตัวของทุนนิยม ที่ดูจะปรากฏพัฒนาการมากกว่าแค่เพียงเรื่องของการเกษตรขนาดใหญ่เพื่อการส่งออก (plantation) หรือหัตถอุตสาหกรรมการผลิต (manufactures) ที่ใช้พลังงานและเทคโนโลยีไม่ซับซ้อน ความก้าวหน้าของการโทรคมนาคมและการสื่อสาร ซึ่งยากจะพัฒนาตัวหากขาดซึ่งทุนสนับสนุน เป็นปัจจัยเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิ สงคราม และทุนนิยม จนทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกต ตลอดจนแง่คิดและมุมมองถึงเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจังในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องที่ 13.2.2 ภาพของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (ไม่ว่าจะฉาบฉวยเพียงใด เพราะอาจจะหลงลืมหรือละเลยการมองภาพการสะสมตัวของปัญหาในมิติสังคม-วัฒนธรรม) บนพื้นฐานการแผ่กว้างของดินแดนในยึดครองที่ปรากฏให้เห็นทั้งจากจักรวรรดิตะวันตกและจักรวรรดิตะวันออก โดยเฉพาะจากตะวันตกบนต้นทุนความสูญเสียของตะวันออกยิ่งผลักดันให้รัฐต่างๆ ผันตัวเองเข้าสู่เส้นทางดังกล่าว แม้ว่าจะมีรัฐเพียงเล็กน้อยที่ประสบความสำเร็จอยู่บ้างไปบนเส้นทางเช่นนี้ ก่อนที่สังคมโลกจะได้รู้จักกับแนวคิดจักรวรรดิที่ผูกพันน้อยลงกับสภาพพื้นที่ทางกายภาพ ดังจะได้กล่าวต่อไปในตอนที่ 14.3

ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 จักรวรรดิอังกฤษที่แม้จะเพิ่งสูญเสียอาณานิคมใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกาไปเมื่อ ค.ศ. 1776 ดูจะเริ่มมีความได้เปรียบจักรวรรดิตะวันตกอื่นๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกับจักรวรรดิที่แข่งขันกันมานานอย่างฝรั่งเศส ซึ่งเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาตั้งแต่การปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 หลังประสบความสำเร็จในสงคราม 7 ปีกับอังกฤษดังกล่าวข้างต้น ความบอบช้ำจากสงครามกลางเมืองยิ่งผลักดันให้ฝรั่งเศสเลือกเส้นทางจักรวรรดินิยมภายใต้การนำของนโปเลียน โบนาปาร์ต (Napoléon Bonaparte) กล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงในฝรั่งเศสได้ก่อความหวั่นเกรงการแผ่ลามของกระแสการปฏิวัติในหลายสังคมของยุโรปทำให้เกิดการรวมกลุ่มพันธมิตรนำโดยอังกฤษเพื่อทำสงครามต่อต้านฝรั่งเศส ที่เรียกกันว่า สงครามปฏิวัติ (Revolutionary War) ในลักษณะเดียวกับสงครามมหาพันธมิตรซึ่งหลุยส์ที่ 14 เคยเผชิญ⁴¹ แม้จะประสบความสำเร็จยากจากสงครามเพราะเศรษฐกิจฝรั่งเศสถดถอยอย่างหนัก แต่พ่อค้านักธุรกิจ แม้แต่ประชาชนก็ยังสนับสนุนการทำสงคราม ทั้งเพื่อผลด้านการ

⁴¹ "French Revolutionary War." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/French-revolutionary-wars> (accessed on 15/11/2017).

สร้างเสถียรภาพให้กับการเมืองภายใน และหวังสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ⁴² สงครามนโปเลียนจึงเป็นเสมือนส่วนขยายของสงครามปฏิวัติดังกล่าว ที่มีแง่มุมผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 14.3 ตูสแซงต์ ลูแวร์ตูร์ (Toussaint L'Ouverture) ผู้นำการปฏิวัติของเฮติ ฉายา นโปเลียนผิวดำ (Black Napoleon)

ที่มา: <https://toussainthistoryfair.weebly.com/> (accessed on 6/8/2018)

ฝรั่งเศสยังคงมุ่งมั่นแผ่ขยายอาณานิคมท่ามกลางบรรยากาศเช่นนี้ แต่ก็เชื่อว่า จะดำเนินการได้อย่างราบรื่น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของการเผยแพร่ความคิดในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และความเป็นพลเมืองจากการปฏิวัติดังกล่าว กระตุ้นให้เกิดสงครามต่อต้าน เช่น การปฏิวัติของกลุ่มทาสที่เซนต์โดมินิก (St. Dominique) พื้นที่อาณานิคมที่สร้างรายได้มหาศาลให้กับฝรั่งเศสในฐานะแหล่งผลิตน้ำตาลอ้อย กาแฟ คราม และฝ้าย แม้อังกฤษในช่วงเวลาที่วิลเลียม พิตต์ (William Pitt) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และฝรั่งเศสภายใต้การนำของนโปเลียน โบนาปาร์ต ซึ่งเริ่มหันเหแนวคิดจากแนวทางมนุษยนิยม ก่อนประกาศตนเป็นจักรพรรดิฝรั่งเศสจะได้ส่งกองทัพเข้าปราบปรามเพื่อหวังครอบครองประโยชน์ในเซนต์โดมินิก แต่สงครามในพื้นที่ดังกล่าวที่เริ่มเมื่อ ค.ศ. 1791 และจบลงเมื่อ ค.ศ. 1804 กลับเป็นการประกาศชัยชนะของกลุ่มกบฏที่นำโดยตูสแซงต์ ลูแวร์ตูร์ (Toussaint L'Ouverture) ผู้ได้รับฉายาว่า นโปเลียนผิวดำ (Black Napoleon) ซึ่งแม้จะถูกจับกุมและเสียชีวิตในที่ต้องขังเมื่อ ค.ศ. 1803 แต่ชัยชนะครั้งนั้นของฝ่ายกบฏได้นำไปสู่การจัดตั้งสาธารณรัฐเฮติ (Haiti Republic) ที่เป็นต้นแบบให้กับการเรียกร้องและการก่อการ

⁴² E. J. Hobsbawm. (1962/1991). *The Age of Revolution 1789-1848*. London: Cardinal, pp. 87-89, 91-94.

ในลักษณะเดียวกันในดินแดนแถบถิ่นแคริบเบียนที่อยู่ภายใต้การปกครองของสเปน อาทิ ซานโต โดมิงโก (Santo Domingo) หรือสาธารณรัฐโดมินิกัน (Dominican Republic) ในปัจจุบัน⁴³

สงครามเรียกร้องอิสรภาพและเอกราชข้างต้น ที่มีทั้งความสำเร็จของสหรัฐอเมริกาและเฮติเป็นต้นแบบ เป็นเพียงปฐมบทของสงครามในลักษณะเดียวกันที่กระจายตัวอย่างมากในดินแดนลาตินอเมริกาซึ่งอุดมไปด้วยดินแดนอาณานิคมในปกครองของโปรตุเกสและสเปน ท่ามกลางการเข้าแทรกจากอังกฤษโดยเฉพาะ นับตั้งแต่ช่วงสมัยที่ความตึงเครียดระหว่างลอนดอนกับอาณานิคมอเมริกาเริ่มเพิ่มสูงขึ้น และเมื่ออังกฤษสามารถเข้ายึดครองเกาะคิวบาจากสเปนตั้งแต่ ค.ศ. 1763 จนทำให้อังกฤษเห็นว่าแคริบเบียนเป็นดินแดนแห่งผลประโยชน์และเขตอิทธิพลของตน⁴⁴

กล่าวได้ว่าในช่วง ค.ศ. 1808-1826 คือช่วงเวลาแห่งสงครามเพื่อการประกาศอิสรภาพและความ เป็นเอกราชของลาตินอเมริกา ที่สอดคล้องไปกับการขยายบทบาทอิทธิพลของนโปเลียนหลังเถลิงอำนาจ ขึ้นเป็นจักรพรรดิเมื่อ ค.ศ. 1804 บนต้นทุนความเสื่อมถอยและสูญเสียของราชบัลลังก์โปรตุเกสและ ราชบัลลังก์สเปนที่ปกครองโดยราชวงศ์บูร์บง (Bourbon Dynasty) จากฝรั่งเศส⁴⁵ จนยากที่จะดำรงความ แข็งแกร่งในการควบคุมอาณานิคมแดนไกล การประกาศเอกราชของเม็กซิโกและบราซิลในช่วงเวลาเช่น นั้นคือตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว⁴⁶

ช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้นนี้เช่นกันที่อังกฤษเข้าไปรับรองเอกราชของดินแดนต่างๆ ในภูมิภาค และ โน้มน้าวให้รัฐเกิดใหม่เหล่านี้เข้ามาร่วมสนับสนุนการขยายตัวของระบบทุนนิยมผ่านการลงนามในการจัดทำ ข้อตกลงทางการค้า ที่ช่วยผลักดันระบบการค้าเสรีภายใต้ธงนำของจักรวรรดิอังกฤษ⁴⁷ ในลักษณะที่ชนชั้น ปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ชาวอังกฤษเข้าเป็นนักลงทุนรายใหญ่ตั้งแต่เรื่องของโครงสร้างพื้นฐานโดย เฉพาะการสร้างเส้นทางรถไฟ และการสร้างถนน ตลอดจนการเกษตรและปศุสัตว์เพื่อการส่งออก อาทิ การที่นักลงทุนอังกฤษเข้าเป็นเจ้าของเส้นทางรถไฟและกิจการค้าต่างๆ ในอาร์เจนตินากว่าร้อยละ 75 แม้ จะมีข้อมูลว่าเม็ดเงินกู้จริงแทบไม่ได้เคลื่อนออกจากลอนดอน เพราะมีการหักค่าดำเนินการ ค่าให้คำปรึกษา และอื่นๆ อีกมากมาย ขณะที่ระยะเวลาในการเรียกคืนเงินกู้ค่อนข้างสั้น ส่วนอัตราดอกเบี้ยก็ค่อนข้างสูง จึงเป็นการยากยิ่งที่รัฐเกิดใหม่เหล่านี้จะก้าวพ้นภาวะหนี้สิน ขณะที่ภาวะความเปลี่ยนแปลงในสเปนที่

⁴³ Alex Callinicos. (2009). *op. cit.*, p. 135; Robert J. C. Young. (2015). *Empire, Colony, Postcolony*. West Sussex: Wiley Blackwell, p. 44; Claudia E. Sutherland. (n.a.). "Haitian Revolution (1791-1804)." *BlackPast.org*. Retrieved from <http://www.blackpast.org/gah/haitian-revolution-1791-1804> (accessed on 30/6/2018); Deborah McNally. (n.a.). "Toussaint L'Ouverture (1742-1803)." *BlackPast.org*. Retrieved from <http://www.blackpast.org/gah/loverture-toussaint-1742-1803> (accessed on 60/6/2018).

⁴⁴ "The British Occupation, 1762-63." (n.a.). *Global Security.org*. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/military/world/cuba/colonial-04.htm> (accessed on 30/6/2018).

⁴⁵ "The Independence of Latin America." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Latin-America/The-independence-of-Latin-America> (accessed on 30/6/2018).

⁴⁶ ผู้เขียนได้เสนอภาพความเคลื่อนไหวดังกล่าวโดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสถาปนารัฐเม็กซิโกไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ ผู้สนใจโปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). "การเมืองการปกครองของเม็กซิโก." *อ่าวแล้ว*.

⁴⁷ Hart. *op. cit.*, p. 159; Smith. *op. cit.*, p. 29.

สูญเสียประโยชน์และสถานะของการเป็นจักรวรรดิอย่างรวดเร็วก็เผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจในราวช่วงกลางศตวรรษ ซึ่งยิ่งเปิดช่องให้กลุ่มธุรกิจการเงินจากลอนดอน อาทิ รอทซ์ไชลด์ (Rothchilds) เข้าไปมีบทบาทในเศรษฐกิจสเปนมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งสเปนผ่านเข้าสู่ยุคสงครามกลางเมืองใน ค.ศ. 1936⁴⁸

ความโดดเด่นของอังกฤษปรากฏชัดในหลากหลายรูปแบบตั้งแต่การขยายแสนยานุภาพทางทะเลในเส้นทางเชื่อมต่อการค้ากับความมั่งคั่งของโลกตะวันออก ที่ยังอาศัยย่านทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและดินแดนลุ่มน้ำไนล์ เป็นเส้นทางสัญจรสำคัญ ภายใต้การนำของของฮอราซิโอ เนลสัน (Horatio Nelson หรือ Lord Nelson, 1758-1805) ที่สู้ศึกกับโปเลียนมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก่อนจะจบชีวิตในศึกทราฟัลการ์ (Battle of Trafalgar 1805) ที่อังกฤษเป็นฝ่ายชนะและสามารถครองความเป็นเจ้าจักรวรรดิทางทะเลตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19⁴⁹ ความก้าวหน้าของระบบการธนาคาร ที่ทำให้ไม่ต้องใช้จ่ายในรูปของทองคำและโลหะมีค่า ตามการพัฒนาตัวของตลาดการเงินดังกล่าวไว้ในเรื่อง 13.1.2 ความคล่องตัวในการทำธุรกรรมทำให้ลอนดอนทรงอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจยุโรป มีพิกัดต้องเอ่ยถึงขนาดความใหญ่โตของกองเรือพาณิชย์อังกฤษ กล่าวได้ว่า ศักยภาพโดยรวมทำให้อังกฤษมีความสามารถในการกอบกู้เพื่อการสงครามได้มากกว่าฝรั่งเศส⁵⁰

ความพ่ายแพ้ครั้งสุดท้ายของนโปเลียนที่วอเตอร์ลู (Battle of Waterloo) เมื่อ ค.ศ. 1815 จากการปะทะกับกองกำลังพันธมิตรซึ่งประกอบด้วยอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และปรัสเซีย ภายใต้การนำของอาร์เธอร์ เวลลีย์ (Arthur Wellesley) ดยุกแห่งเวลลิงตัน (Duke of Wellington) จากอังกฤษ ไม่เพียงสกัดกั้นการแผ่ขยายอิทธิพลอย่างรวดเร็วของจักรวรรดิฝรั่งเศสภายใต้การนำของนโปเลียน ที่ใช้แนวทางแบบจักรวรรดิภาคพื้นดินขยายเขตการปกครองของตนเข้าไปยังดินแดนตอนกลางของยุโรป⁵¹ แต่ยังช่วยให้เราเห็นภาพชัดเจนขึ้นด้วยว่า แม้จักรวรรดิอังกฤษจะโดดเด่นเหนือจักรวรรดิตะวันตกอื่นใด แต่ก็เชื่อว่า จะปราศจากคู่แข่งชั้นที่มีศักยภาพในอนาคตจากภาคพื้นทวีปยุโรป

สำหรับภาคพื้นทวีปยุโรปนั้น ไม่เพียงออสเตรีย-ฮังการีที่เป็นเจ้าภาพจัดประชุมคองเกรสแห่งเวียนนา (Congress of Vienna) หลังสงครามใหญ่ในยุโรปสิ้นสุด จะเป็นหนึ่งในจักรวรรดิตะวันตกที่มีความแข็งแกร่งและครองประโยชน์ทางเศรษฐกิจในการเชื่อมยุโรปกับดินแดนตะวันออกผ่านทางคาบสมุทร

⁴⁸ Nick Sharman. (2015). *Spain and Britain's Informal Empire, 1808 to 1936*. London: Prime (Policy Research in Macroeconomic) Retrieved from <https://www.static1.squarespace.com/static/541ff5f5e4b02b7c37f31ed6/t564f2c21e4b0172ec38541ea/1448029217315/Spain+and+Braitin+--+Sharman.pdf> (accessed on 16/11/2017); Eric Toussein. (21/7/2016). "Latin America's Debts to British Empire: Simon Bolivar in the Debt Labyrinth." *Global Research*. Retrieved from <https://www.globalresearch.ca/latin-america-debts-to-the-british-empire-simon-bolivar-int-the-debt-labyrinth/5536975> (accessed on 16/11/2017).

⁴⁹ Tom Pocock. (n.a.). "Horatio Nelson, Viscount Nelson: British Naval Commander." *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Horatio-Nelson-Viscount-Nelson> (accessed on 30/6/2018).

⁵⁰ "Napoleonic Wars." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Napoleonic-Wars> (accessed on 16/11/2017).

⁵¹ "Battle of Waterloo." (n.a.). *History*. Retrieved from <https://www.history.com/topics/british-history/battle-of-waterloo> (accessed on 30/6/2018).

บอลชาน แต่ปรัสเซียก็ดูจะมีความแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้นบนเส้นทางของการก่อร่างความเป็นจักรวรรดิ และค่อยๆ ขยายนโยบายจักรวรรดินิยมของตน ภายใต้การนำของราชวงศ์โฮเฮนโซลเลอร์น (Hohenzollern Dynasty) ทั้งไปทางทะเลเหนือแถบยานคาบสมุทรบอลติก และไปทางตะวันออกของยุโรปตามแนวลำน้ำไรน์ตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 นี่คือนโยบายในการขยายบทบาทอิทธิพลทางการเมือง-การทหาร เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงขนาดมีการจัดตั้งสหภาพศุลกากร (Customs Union หรือ Deutscher Zollverein) ซึ่งเริ่มจากการกระตุ้นการค้าเสรีระหว่างรัฐเยอรมันที่เข้าร่วมแผนการลดภาษีระหว่างกัน เมื่อการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษผลักดันการเร่งปรับตัวทางเศรษฐกิจของยุโรปภาคพื้นทวีป แนวทางเศรษฐกิจดังกล่าวไม่เพียงสร้างความแข็งแกร่งให้กับเส้นทางการรวมชาติของชาวเยอรมันและจักรวรรดิในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19⁵² แต่ยังเป็นเส้นทางที่รัฐและชนชั้นปกครองใช้เป็นพื้นที่ในการประนีประนอมประโยชน์กับการเรียกร้องของกลุ่มชนชั้นกลางที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว⁵³

สามทศวรรษหลังสงครามนโปเลียนเป็นช่วงรอยต่อสำคัญของความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการปรับรูปแบบและการขยายตัวอย่างมากของนโยบายจักรวรรดินิยมตะวันตก แอฟริกาตอนใน พื้นที่ในเขตภาคพื้นสมุทรอย่างออสเตรเลีย-นิวซีแลนด์ ไปจนถึงตะวันออกไกล เริ่มเป็นเป้าหมายแห่งการพิชิตช่วงชิงผลประโยชน์ โดยเฉพาะเมื่อเส้นทางการไหลเวียนของผู้คน (แรงงานทั่วไป จนถึงแรงงานทาส) และเงินตราออกจะเป็นไปในลักษณะที่ค่อนข้างสวนทางกัน นั่นคือ ขณะที่ผู้คนเคลื่อนย้ายไปทางตะวันตกเพื่อเป็นแรงงานให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคสมัยที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมเดินทางอย่างเต็มที่โดยมีอังกฤษเป็นจุดเริ่มต้น แต่เม็ดเงินกลับไหลสวนทางจากตะวันตกไปทางตะวันออก กล่าวคือ เงินแท่งที่ผลิตจากเหมืองในลาตินอเมริกาที่ส่งขายยุโรป ได้ไหลต่อไปยังตะวันออกโดยเฉพาะจีนเพื่อชำระค่าสินค้าราคาแพง อาทิ ชา เครื่องกระเบื้อง และผ้าไหม เป็นเหตุให้ยุโรปขาดดุลการค้าเงินอย่างหนัก

แม้บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษจะพยายามเพิ่มการส่งฝ้ายเข้าไปขายในจีนเพื่อลดการขาดดุลแต่กลับไม่ได้ผลมากนัก จนอีสต์อินเดียเลือกผันเข้ามาเสริมและกลายเป็นสินค้าหลักที่ทำให้อังกฤษเริ่มได้เปรียบดุลการค้าเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1838⁵⁴ 3 ปีของสงครามฝิ่น (ค.ศ. 1839-1842) ครั้งที่ 1 จบท้ายด้วยสนธิสัญญานานกิง (Treaty of Nanjing or Nanking) สนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่ไม่เพียงอนุญาตให้อังกฤษมีสิทธิเหนือเกาะฮ่องกงนับจากนั้นจนกระทั่งถึง ค.ศ. 1997 แต่ยังให้กำเนิดลักษณะของสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (extra-territorial rights) ในพื้นที่เขตเช่าตามเมืองท่า อาทิ เซี่ยงไฮ้ เป็นต้นแบบให้จักรวรรดิตะวันตกที่กำลังขยายตัว อาทิ ฝรั่งเศส และรัสเซีย เข้ามาแสวงประโยชน์จากความอ่อนแอ

⁵² “Prussia, Region, Europe.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Prussia> (accessed on 30/6/2018); “Zollverein: German Customs Union.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Zollverein> (accessed on 30/6/2018).

⁵³ ผู้เขียนได้กล่าวถึงพัฒนาการโดยสังเขปของการประนีประนอมแบบเยอรมันดังกล่าวในลักษณะของการจัดวางแนวทางเริ่มแรกแบบบรรษัทนิยม (corporatism) ระหว่างรัฐ ทูต และแรงงานไว้แล้วในที่อื่น จึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 6 เศรษฐศาสตร์การเมือง” *อ้างแล้ว*.

⁵⁴ Robert J. C. Young. (2015). *op. cit.*, p. 37; “Opium Trade: British and Chinese History.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/opium-trade> (accessed on 16/11/2017).

ของจักรวรรดิชิงบนผืนแผ่นดินใหญ่จีน⁵⁵ ลักษณะการมีอิทธิพลเพื่อแสวงประโยชน์โดยมิได้เข้าปกครอง เต็มรูปแบบโดยตรง ทำให้เราได้เห็นถึงนโยบายจักรวรรดินิยมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ (informal imperialism) ซึ่งอังกฤษนำไปพัฒนาปรับใช้ต่อกับจักรวรรดิตะวันออกที่อ่อนแอในหลายพื้นที่ อาทิ จักรวรรดิออตโตมาน และอิหร่าน⁵⁶ ไม่เว้นแม้แต่การมีบทบาทเข้าแทรกแซงสงครามการสืบราชบัลลังก์ สเปนในช่วงทศวรรษ 1820 ที่อำนาจคืนกลับไปสู่ราชวงศ์บูร์บง

กล่าวได้ว่า ตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 นี้เองที่วิถีคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจไม่เพียงเข้ามาสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อาทิ แนวคิดเสรีนิยม (liberalism) ผ่านงานของอดัม สมิท (Adam Smith) ที่มองว่าการขยายตัวของการค้าคือเส้นทางการสร้างความมั่งคั่งให้กับชาติ หรือแม้กระทั่ง ธรรมประโยชน์นิยม (utilitarianism) ผ่านงานของ เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) หรือแม้กระทั่ง จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mills) ที่หวังใช้ฐานความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นแหล่งกระจายความ ผาสุกให้ผู้คนในสังคม แต่วิถีความสัมพันธ์ดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับการผลักดันแนวนโยบายจักรวรรดินิยม ที่ส่งเสริมสนับสนุนการดูดซับทรัพยากรและความมั่งคั่งในทุกรูปแบบมาไว้ที่เมืองมหานคร หรือเมโทรโพลิส (metropolis) ที่มีสถานะเป็นเมืองแม่

การสะสมทุนและวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่สะดวกสบายมากขึ้นเช่นนี้ได้ช่วยสร้างสำนึกถึงความเหนือชั้นกว่าในเรื่องชาติพันธุ์ (racism) ของชาวยุโรป ที่เป็นแนวทางให้จักรวรรดิตะวันตกผานเรื่องดังกล่าวเข้ากับแนวคิดในเรื่องของอารยธรรม (civilisation) ที่มีเรื่องราวและเส้นทางการพัฒนาตัวของตะวันตก เป็นแกนกลาง จนทำให้มีการเสนอแนวคิดเรื่องจักรวรรดิอารยะในแบบเสรีนิยม (liberal civilising empire)⁵⁷ สำหรับผู้กำหนดนโยบายในจักรวรรดิอังกฤษนั้น เป้าประสงค์ที่ประกาศแก่สาธารณะคือ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตทั้งทางวัตถุและจิตใจของผู้คนในจักรวรรดิ ทั้งที่เป็นชาวเมืองแม่และที่เป็นชาวอาณานิคม⁵⁸ แม้การดำเนินการจริงไม่เพียงอยากบรรลุถึงเป้าหมายตามที่หวัง แต่ยังเผยให้เห็นปัญหา มากมายจากการขยายความสำคัญของทุนและนายทุน ที่เส้นทางการแสวงหาและสะสมความมั่งคั่งของ ผู้คนจำนวนน้อย กลับต้องแลกมาด้วยการกดทับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้คนจำนวนมาก ในช่วงเวลา ที่ทุนนิยมขยายตัวอย่างมากเช่นนี้เอง ที่กลุ่มแนวคิดสังคมนิยม-มาร์กซิสต์ได้ตั้งคำถามต่อทั้งวิถีดำเนินการ

⁵⁵ ผู้เขียนกล่าวถึงผลกระทบของสงครามฝิ่นต่อจักรวรรดิชิงบนแผ่นดินใหญ่จีนไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ ผู้สนใจ โปรดศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์ (2554) “หน่วยที่ 6 จักรวรรดินิยม” อ้างแล้ว.

⁵⁶ “Treaty of Nanking.” (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Treaty_of_Nanking (accessed on 16/11/2017).

⁵⁷ Hart. *op. cit.*, pp. 6-7; Duncan Bell. (2016). *Reordering the World: Essays on Liberalism and Empire*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 106-110.

⁵⁸ Laurent Fourchard. (2011). “Colonialism.” in Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser, Leonardo Morlino. (ed.). (2011). *International Encyclopedia of Political Science Vol. II*. London: SAGE Reference, p. 303.

และแนวคิดพื้นฐานที่สร้างความชอบธรรมให้กับทุนนิยม⁵⁹ ก่อนจะขยายคำถามไปยังเรื่องของจักรวรรดินิยม ดังจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องที่ 14.2.2

กิจกรรม 14.2.1

จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิ สงคราม กับทุนนิยมก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 มาโดยสังเขป

แนวตอบกิจกรรม 14.2.1

ตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 เราได้เห็นความสัมพันธ์ที่กระชับแน่นของความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของจักรวรรดิตะวันตก (บนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิในพื้นที่อื่นๆ) กับสงคราม และทุนนิยมในลักษณะที่มีทั้งความสืบเนื่องจากช่วงสมัยก่อนหน้า ที่จักรวรรดิตะวันตกใช้สงครามเป็นเครื่องมือขยายพื้นที่ผลประโยชน์ของตนโดยเฉพาะการแข่งขันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส และสงครามเพื่อประกาศอิสรภาพของดินแดนอาณานิคม แต่ยิ่งยากจะปลดปล่อยพันธกิจและการถูกรอบงำทางเศรษฐกิจ

ผลประโยชน์ที่ขยายตัวจากทั้งสงครามและการแทรกแซงอิทธิพลที่สืบเนื่องเช่นนี้ยิ่งผลักดันการขยายตัวของทุนนิยมและการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีทั้งการผลิต การสงคราม และการสื่อสาร ความสัมพันธ์ที่ควบแน่นมากขึ้นระหว่างจักรวรรดิ สงคราม และทุนนิยมยิ่งเด่นชัดตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ที่อำนาจของทุนไม่เพียงทำให้ตะวันตกสร้างจินตภาพว่า ตนมีความเหนือชั้นกว่าชาติพันธุ์อื่นๆ ในทุกมิติ แต่ยังช่วยปรับรูปความสัมพันธ์ของจักรวรรดิตะวันตกกับพื้นที่อื่นๆ ที่มีทั้งการกดบังคับที่เพิ่มมากขึ้น และการดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมแบบไม่เป็นทางการ

---

⁵⁹ ผู้เขียนได้เสนอเรื่องราวการพัฒนาตัวโดยสังเขปของแนวคิดสังคมนิยมที่เชื่อมสัมพันธ์กับแนวความคิดมาร์กซิสต์ไว้ที่อื่นแล้ว จึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ สำหรับผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 4 กลุ่มแนวคิดมาร์กซิสต์” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เรื่องที่ 14.2.2

ข้อเสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20

สังคมโลกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังคงประสบกับความสับสนเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจในยุโรปโดยเฉพาะนับตั้งแต่ ค.ศ. 1870 ที่ความแข็งแกร่งของจักรวรรดิรัสเซียหลังการรวมชาติเยอรมัน ทำให้เบอร์ลินสามารถท้าทายชนะเหนือสงครามกับปารีส ในช่วงปีที่ฝรั่งเศสเผชิญกับความปั่นป่วนทางการเมือง เพราะการสะสมตัวของปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมจากการพยายามเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรม ท่ามกลางความขัดแย้งและภัยสงครามกับเพื่อนบ้าน แรงกดดันที่กรรมาชีพและชาวเมืองผู้ยากไร้จำนวนมากได้รับ ทำให้มีการแปลงพื้นที่บางส่วนของปารีสเป็นสนามทดลองที่ไม่ประสบความสำเร็จของการนำแนวทางคอมมิวนิสต์ไปปฏิบัติ ในนามของคอมมูนแห่งปารีส (Paris Commune) ที่จบท้ายด้วยการใช้ความรุนแรงเข้ากดบังคับ⁶⁰ นอกเหนือจากภาพความเปลี่ยนแปลงในยุโรป โลกในช่วงเวลาดังกล่าวยังเผชิญกับการขยายตัวของสหรัฐอเมริกาหลังสงครามกลางเมือง การพยายามแสวงหาประโยชน์ของจักรวรรดิรัสเซียในเขตพื้นที่เอเชียกลางและแถบดินแดนเมโสโปเตเมียจนต้องปะทะกับจักรวรรดิอังกฤษที่รู้จักกันในนามของเกมการช่วงชิงอำนาจที่ยิ่งใหญ่ (The Great Game)⁶¹ ไปจนถึงการขยายตัวของจักรวรรดิญี่ปุ่นบนต้นทุนความสูญเสียของจักรวรรดิต่างชาติและจักรวรรดิรัสเซีย⁶²

กล่าวได้ว่าความมั่งคั่งจากการขยายพื้นที่นโยบายจักรวรรดินิยมของอังกฤษนี่เองที่เป็นแรงกระตุ้นให้หลายจักรวรรดิตะวันตก ตั้งแต่จักรวรรดิขนาดใหญ่ อาทิ โปรตุเกสและสเปน ไปจนถึงจักรวรรดิขนาดเล็กอย่างเบลเยียมเร่งดำเนินนโยบายในลักษณะเดียวกัน โดยมีแอฟริกาตอนในเป็นพื้นที่แห่งการกั๊กมูมู

⁶⁰ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความเป็นไปดังกล่าวโดยเฉพาะในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุโรปไว้ที่อื่นแล้ว จึงไม่ขอกล่าวซ้ำเชิงรายละเอียดในที่นี้ ผู้สนใจโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เกลิมพันธุศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองเปรียบเทียบ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁶¹ ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนและกำหนดเขตแดนของพื้นที่ในปกครองของจักรวรรดิตะวันออกที่เก่าแก่ทั้งจักรวรรดิเปอร์เซียและจักรวรรดิออตโตมาน ซึ่งถือสิทธิปกครองดินแดนเมโสโปเตเมีย ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องราวดังกล่าวที่สัมพันธ์กับการกำหนดนิยามความเป็นเอเชียที่ต้องการก้าวพ้นไปจากอิทธิพลของจักรวรรดิตะวันตกไว้ที่อื่นแล้ว สำหรับผู้สนใจโปรดศึกษาดังกล่าวเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เกลิมพันธุศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย* (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1). นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁶² การขยายตัวของญี่ปุ่นในลักษณะที่ค่อยๆ ก่อร่างความเป็นจักรวรรดิ มีส่วนผลักดันให้เกิดแนวคิดการรวมกลุ่มในลักษณะที่เน้นความเป็นชาติพันธุ์เอเชีย (Pan-Asianism) ว่าไม่ได้ดีด้อยไปกว่าชาติตะวันตกขึ้นเช่นกันท่ามกลางบรรยากาศการแข่งขันอย่างรุนแรงระหว่างจักรวรรดิต่างๆ และส่งผลต่อการวางพื้นฐานให้กับการรวมกลุ่มในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลาต่อมา ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดและเนื้อหาในส่วนนี้ไว้ที่อื่นแล้ว สำหรับผู้สนใจในเรื่องราวดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เกลิมพันธุศักดิ์. (2561). “หน่วยที่ 1 วิสัยทัศน์ ปัญญาชน กับการรวมกลุ่มภูมิภาค” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาเซียนเบื้องต้น*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เข้าแย่งชิงผลประโยชน์ (Scramble for Africa) ของตะวันตก ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น ทั้งความรุนแรงในการปกครองอาณานิคม อาทิ กรณีคองโก-เบลเยียม และความรุนแรงในการทำสงคราม อาทิ สงครามซูลู และสงครามบัวร์ (Boer Wars) ในบริเวณแอฟริกาใต้ การนำเสนอรายงานและการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางต่อเรื่องราวผ่านหน้าหนังสือพิมพ์และวารสารต่างๆ ที่กระจายตัวอย่างกว้างขวางในยุคสมัยนั้น⁶³ ได้กระตุ้นให้เกิดคำถามที่นำไปสู่การศึกษาจักรวรรดิ (ซึ่งในที่นี้หมายถึงจักรวรรดิตะวันตก) และจักรวรรดินิยมอย่างจริงจัง โดยเฉพาะคำถามที่เป็นแกนหลักของการศึกษาที่ว่า เหตุใดชาติตะวันตกจึงแข่งขันกันอย่างรุนแรงเพื่อเป็นเจ้าของอาณานิคม

นักคิดนักเขียนตลอดจนนักเคลื่อนไหวทั้งจากกลุ่มเสรีนิยมใหม่หรือเสรีนิยมสายก้าวหน้า (New or Radical Liberal) และกลุ่มมาร์กซิสต์ เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการพยายามหาคำตอบให้กับคำถามดังกล่าว จอห์น แอทกินสัน ฮอบสัน (John Atkinson Hobson) นักประวัติศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ ผู้เคยมีประสบการณ์ตรงในการสังเกตนโยบายจักรวรรดินิยมของตะวันตกในแอฟริกาผ่านสงครามบัวร์ เมื่อครั้งรับหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ให้กับ Manchester Guardian อาจถือได้ว่าเป็นคนแรกที่เสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมที่เชื่อมโยงอย่างชัดเจนกับเรื่องราวทางเศรษฐกิจ Imperialism: A Study (การศึกษาจักรวรรดินิยม) ที่ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1902 เสนอว่า การคาดค่านวมทางเศรษฐกิจถึงการลงทุนและผลประโยชน์ทางการค้า คือ มูลเหตุหลักที่ทำให้จักรวรรดินิยมรุ่งเรือง ส่วนเกินของระบบเศรษฐกิจที่มาจากการบริโภคที่ต่ำเกินไป (underconsumption) เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ นักการเงินและนักลงทุนร่วมผลักดันการเก็งกำไรการหาประโยชน์จากดินแดนอื่นๆ การแสวงหาตลาดเพื่อระบายสินค้าอุตสาหกรรมของตน ยังไม่สำคัญเท่ากับการคาดการณ์ถึงผลกำไรจากการลงทุนดังกล่าว ที่มักจะแอบแฝงหรือเคลือบคลุมไว้ด้วยแนวคิดรักชาติ (patriotism)⁶⁴

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นักลงทุน (หรือผู้ส่งออกทุน) ผู้ผลิตอาวุธ และนักการเงิน คือกลุ่มคนที่ผลิตเพลิงกับเรื่องราวเหล่านี้ร่วมกับกลุ่มพ่อค้าและชนชั้นนำของสังคม รวมถึงเหล่าปัญญาชนที่อาศัยโครงข่ายซึ่งเชื่อมโยงกับโบสถ์ หนังสือพิมพ์ สถาบันการศึกษา ตลอดจนกลไกทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง เป็นแหล่งเผยแพร่ความคิดที่ดูจะเชื่อมโยงไปกันได้กับภารกิจของการเป็นจักรวรรดิอารยะที่มีความเป็นเสรีนิยม ที่ใช้ข้ออ้างในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจและศีลธรรมให้กับดินแดนอื่นๆ ที่ยังด้อยกว่าตน ในการผลักดันให้รัฐตนดำเนินปฏิบัติการทางการทหารนอกชายฝั่ง เพื่อขยายดินแดนไปปกครอง โดยมีพวกตนเป็นกลไกหลักในการทำหน้าที่ดังกล่าว⁶⁵

⁶³ วารวิก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2554). “หน่วยที่ 6 จักรวรรดินิยม” อ้างแล้ว.

⁶⁴ “John Atkinson Hobson, 1858-1940.” (n.a.). *The History of Economic Thought*. Retrieved from <http://www.hetwebsite.net/het/profiles/hobson.htm> (accessed on 5/7/2018); Alejandro Colas. (2010). “The International Sociology of Empire.” (pp. 4399-4417). in Robert A. Denemark. (ed.). (2010). *The International Studies Encyclopedia Vol. VII (In-La)*. Oxford: Wiley-Blackwell, p. 4406.

⁶⁵ J.A. Hobson. (1902). *Imperialism: A Study*. London: George Allen & Unwin. cited in Harrison M Wright. (1976). *The ‘New Imperialism’: Analyses of the Late-Nineteenth Century of Expression*. Lexington, Massachusetts, Toronto: D.C Heath and Company, pp. 5-20, 23, 39.

สำหรับฮอบสันแล้ว ความอ่อนแอของเสรีนิยมที่ผลักดันให้ทุกอย่างเป็นเรื่องของปัจเจก รวมถึงการมองไปที่การสร้างให้เกิดการมีคุณธรรมในระดับปัจเจก (individual moralisation) ในฐานะจักรกลแห่งความก้าวหน้า คือสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพราะด้วยทฤษฎีเช่นนั้นยิ่งทำให้เกิดการฟ้องถ่ายและส่งออกปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการแข่งขัน (หรือการทำสงคราม) กับรัฐอื่นในรูปของนโยบายจักรวรรดินิยม แม้ว่าโดยรูปแบบนั้นจักรวรรดิหาใช้สิ่งเลวร้ายทั้งหมด แต่การดำเนินนโยบายที่ขาดความรับผิดชอบโดยมีเพียงแค่ประโยชน์ส่วนตนเป็นแรงกระตุ้น ทำให้เกิดปัญหาเลวร้ายตามมา⁶⁶

ลีโอนาร์ด ทรีลอร์นี่ ฮอบเฮาส์ (Leonard Trelawny Hobhouse) นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ในสายคิดแบบเสรีนิยมก้าวหน้า เป็นอีกผู้หนึ่งที่ตั้งคำถามวิพากษ์วิจารณ์นโยบายจักรวรรดินิยมของจักรวรรดิอังกฤษ ที่บ่อนทำลายการให้คุณค่าและความสำคัญกับมนุษย (humanitarianism) การที่จักรวรรดินิยมเติบโตได้ดีทั้งที่มีลักษณะเป็นบทแย้งต่อแนวคิดเสรีนิยม (antithetical to liberalism) เป็นเพราะความเข้าใจที่ผิดพลาดในเรื่องชีววิทยาในเชิงวิวัฒนาการ และแนวคิดอุดมคติในเชิงปรัชญา ที่มีส่วนช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับแนวโน้มความเป็นเผด็จการของรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความก้าวหน้าในเชิงความเป็นเหตุเป็นผลและการพัฒนาภายนอกหรือการพัฒนาทางวัตถุ หาได้นำพาให้สังคมปรองดอง สงบสุข และสันติ แม้กระทั่งในสังคมประชาธิปไตยที่ล่าช้าในเรื่องของการปฏิรูปจนไม่อาจสร้างระเบียบสังคมใหม่ที่ผู้คนให้ความสำคัญกับเรื่องของคุณธรรม ศาสนา และความรู้ ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการสร้างการตระหนักรู้ของมนุษย์ (self-conscious intelligence)⁶⁷ เราจึงยังได้เห็นผู้คนจำนวนมากกระตือรือร้นในการสนับสนุนสงครามอยู่ดีชรรวมมากมายในแอฟริกา

ด้วยความที่มีพื้นฐานแนวคิดแบบเสรีนิยมแม้จะเป็นสายก้าวหน้า ฮอบเฮาส์จึงมิได้ปฏิเสธจักรวรรดิภายใต้การผลักดันของทุนนิยมโดยเฉพาะแบบอังกฤษในทุกทาง แม้จะปฏิเสธนโยบายจักรวรรดินิยมเช่นที่ปรากฏในแอฟริกา แต่เสนอให้หาสมดุลระหว่างจักรวรรดิและดินแดนอาณานิคม ที่สามารถพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยและความก้าวหน้าด้านอื่นๆ ขึ้นในสังคมของตน ที่แนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของปวงชน (popular sovereign) เริ่มหยั่งราก ทั้งผ่านการเลือกตั้งตัวแทนทางการเมืองและการเปิดพื้นที่สาธารณะให้มีการถกเถียง และเปลี่ยนประเด็นความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ได้อย่างเสรี จักรวรรดิในรูปของสมัพันธ์รัฐแบบไม่เข้มข้นจึงอาจเกิดขึ้นได้ ด้วยพื้นฐานแนวคิดเช่นนี้จึงออกจะไม่ใช่เรื่องแปลกที่ ฮอบเฮาส์สนับสนุนการจัดตั้งสันนิบาตชาติ (League of Nations) หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยทฤษฎีที่ว่าองค์การระหว่างประเทศดังกล่าวอาจพัฒนาตัวขึ้นเป็นรัฐบาลโลกได้ในเวลาต่อมา⁶⁸

นอกเหนือจากกลุ่มเสรีนิยมสายก้าวหน้า ที่มีแนวคิดของฮอบสันและฮอบเฮาส์เป็นตัวอย่างอันโดดเด่น นักคิดในสายมาร์กซิสต์ดูจะมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอทวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามดังกล่าวเช่นกัน โดยให้ความสำคัญไปยังการเสนอแนวความคิดว่า การต่อสู้เพื่อประโยชน์ด้านภูมิศาสตร์การเมืองหรือ

⁶⁶ Bell. *op. cit.*, pp. 354-361.

⁶⁷ David Howarth. (20/5/2012). "Leonard Trelawny Hobhouse, 1864-1929." *Liberal History*. Retrieved from <https://liberalhistory.org/history/hobhouse-leonard-trelawny> (accessed on 18/7/2018).

⁶⁸ "Leonard Trelawny Hobhouse." (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.new-worldencyclopedia.org/entry/Leonard_Trelawny_Hobhouse (accessed on 18/7/2016); Bell. *op. cit.*, pp. 345-354.

ภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการครองความเป็นเจ้าในระดับโลกของเหล่าจักรวรรดิตะวันตก เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของทุนนิยมในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะการกระจุกตัวเพิ่มมากขึ้นของพลังอำนาจทางเศรษฐกิจที่ถักทอเข้าไปในโครงสร้างอำนาจรัฐ⁶⁹ แม้มาร์กซ์จะมีได้กล่าวถึงเรื่องราวของจักรวรรดิอย่างชัดเจน แต่ถ้ามองการเชื่อมโยงของทฤษฎีมูลค่า (value theory) และมูลค่าส่วนเกิน (surplus value)⁷⁰ อันเป็นที่มาของผลกำไรที่นายทุนใช้เป็นทั้งแหล่งสนับสนุนตนเอง และใช้ขยายการลงทุนของตน ก็จะสามารถเห็นร่างความคิดที่สัมพันธ์กับเรื่องของจักรวรรดินิยม

ตามทฤษฎีของอเล็กซ์ คอลลินนิคอส (Alex Callinicos) นักทฤษฎีการเมืองและนักเคลื่อนไหวชาวอังกฤษ เราอาจเห็นความเชื่อมโยงมายังจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมได้ในงานเล่มหลักในช่วงท้ายของชีวิตมาร์กซ์ นั่นคือ ทุน (Das Kapital) ในเล่มที่ 2 ภาคที่ 3 มาร์กซ์ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงการเชื่อมต่อถักทอวงจรทุนปัจเจก (individual capital) ว่า ทุนดังกล่าวจะต้องพบเผชิญกับข้อจำกัดจึงจะนำไปสู่การผลิตด้านการผลิตทุนสังคมในระดับรวม (total social capital) ที่ผลิตต้นให้เกิดการแข่งขันในระดับที่สูงยิ่งขึ้นไปอีก จักรวรรดินิยมในฐานะพัฒนาการขั้นต่อไปของทุนนิยม เช่นที่ วลาดีเมียร์ เลนิน (Vladimir Lenin) นำเสนอตั้งจะได้กล่าวต่อไปจึงมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากแนวคิดเช่นนี้

ลูโดล์ฟ ฮิลเฟิร์ตดิ้ง (Rudolf Hilferding) นักการเมืองคนสำคัญ ผู้รับตำแหน่งรัฐมนตรีคลังให้กับรัฐบาลเยอรมันภายใต้การนำของพรรคประชาธิปไตยสังคม (Sozialdemokratische Partei Deutschlands: SPD) ซึ่งมีพัฒนาการเชื่อมโยงกับแนวคิดสังคมนิยม-มาร์กซิสต์มาตั้งแต่ต้นโดยเฉพาะผ่านความเคลื่อนไหวของสากลที่ 2 (The Second International) ที่พังทลายลงเพราะการหนุนสูงของกระแสชาตินิยมในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1⁷¹ ได้เสนอแนวคิดผ่านหนังสือ Das Finanzkapital (ทุนการเงิน) ซึ่ง

⁶⁹ Callinicos. *op. cit.*, pp. 10, 29.

⁷⁰ ผู้เขียนได้ให้อธิบายถึงเรื่องดังกล่าว ที่ยังเชื่อมโยงไปยังเรื่องของกรการเอาเปรียบ ความแปลกแยก (alienation) ไปจนถึงการจัดโครงสร้างและกำกับทิศทางของสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการต่อสู้ทางชนชั้น จนนำไปสู่การนำเสนอทฤษฎีปฏิวัติอันเป็นพื้นฐานแนวคิดหลักของมาร์กซิสต์ ก่อนที่จะมีการปรับขยาย ก่อนที่จะมีการปรับขยายไปยังแง่มุมอื่นๆ ทั้งเรื่องของกรกลับไปเห็นความสำคัญของโครงสร้างส่วนบน แทนที่จะมองเฉพาะการกำหนดทางเศรษฐกิจ (economic determinism) จากโครงสร้างส่วนล่างเช่นที่ปรากฏในงานของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) หรือแม้กระทั่งการจัดวางโครงสร้างระหว่างประเทศโดยเหล่าปัญญาชนในองค์กรระหว่างประเทศมากมายเพื่อช่วยสนับสนุนและประดับประดาระบบทุนนิยมเช่นที่ปรากฏในงานของ โรเบิร์ต ค็อกซ์ (Robert Cox) ผู้ที่สนใจในประเด็นดังกล่าวเหล่าโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 4 กลุ่มแนวคิดมาร์กซิสต์” *อ้างแล้ว*; วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 15 วิพากษ์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ” ใน *เอกสารสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ* นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁷¹ ผู้เขียนได้ให้อธิบายถึงความเชื่อมโยงดังกล่าวที่ไม่เพียงสัมพันธ์โดยตรงกับสงครามโลกครั้งที่ 1 หากแต่ยังสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจในหลากหลายดินแดนให้โน้มเอียงไปทางสังคมนิยมโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเศรษฐกิจโลกตกต่ำอย่างรุนแรง ความเป็นไปในลักษณะดังกล่าวยังกระทบไปถึงการสร้างแนวคิดและนโยบายในลักษณะบริษัทยุติธรรม (corporatism) ขึ้นในหลายพื้นที่ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านการกดดันของฝ่ายแรงงาน ในช่วงเวลาที่มีการดูซับประโยชน์จากอาณาเขตของเหล่าจักรวรรดิตะวันตกอ่อนแรงลงอย่างมาก ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2555). “24 มิถุนายน 2475 ในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลก” *จุลสารหอจดหมายเหตุยุทธศาสตร์* ฉบับที่ 16 (มิถุนายน 2555-พฤษภาคม 2556), หน้า 38-57; วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2554). “หน่วยที่ 6 จักรวรรดินิยม” *อ้างแล้ว*; วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 6 เศรษฐศาสตร์การเมือง” *อ้างแล้ว*; วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคม” *อ้างแล้ว*.

ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1910 ที่ให้ความสำคัญกับการกระจุกตัวและการรวมศูนย์อำนาจของทุนที่ทำให้เกิดการผูกขาด (monopoly) การจัดตั้งกลุ่มการค้าผูกขาด (cartels) และกลุ่มร่วมทุน (trusts) ในลักษณะที่ทุนอุตสาหกรรมและทุนการธนาคารแทบจะผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกันโดยที่ฝ่ายหลังครอบงำฝ่ายแรก กลุ่มในลักษณะเช่นนี้ทำให้รูปแบบการแข่งขันและแม้กระทั่งรูปแบบของวิกฤตเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับทุนเป็นไปในลักษณะที่ทุนผลักดันให้รัฐตั้งกำแพงภาษีเพื่อปกป้องประโยชน์ตน และแข่งขันกับรัฐอื่น เพื่อขยายอาณาเขตเศรษฐกิจแห่งชาติ (national economic territories) ของตนออกไป หรือก็คือผลักดันจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ (economic imperialism) และสงคราม⁷²

ทรศนะที่โรซา ลักเซมเบอร์ก (Rosa Luxemburg) นักปรัชญา นักเศรษฐศาสตร์ นักเคลื่อนไหว และนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ชาวเยอรมันเชื้อสายยิว-โปแลนด์ เสนอไว้ในงาน *The Accumulation of Capital* (การสะสมทุน) ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1913 ช่วยให้เราเห็นภาพว่า นโยบายจักรวรรดินิยมของเหล่าจักรวรรดิตะวันตกที่ใช้ประโยชน์จากทั้งสังคมและชนชั้นที่ยังไม่ได้ปรับตัวเข้าสู่วิถีแบบทุนนิยม เป็นผลโดยตรงมาจากทิศทางการสะสมทุนของโลกทุนนิยมผ่านการตระหนักในเรื่องของคุณค่าส่วนเกิน (realisation of surplus value) ที่เมื่อเม็ดเงินผ่านเข้าสู่วิถีตลาดกลับยิ่งทำให้เกิดการสะสมตัวของเงินทุน นโยบายดังกล่าวไม่เพียงทำให้วิกฤตภายในระบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้ต่อไป แต่ยังทำให้เกิดการแข่งขันต่อสู้รุนแรงขึ้นระหว่างกลุ่มที่ใช้และกลุ่มที่ไม่ได้ใช้วิถีการผลิตแบบทุนนิยม บนต้นทุนความสูญเสียของทั้งชนชั้นและประเทศที่ยังมิได้ปรับตัวเข้าสู่วิถีทุนนิยม⁷³ เพราะจักรวรรดิตะวันตกในฐานะรัฐทุนนิยมหาได้สิ่งที่จะใช้ความรุนแรงหลากหลายรูปแบบเข้ากดบังคับ และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันระหว่างกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ลักเซมเบอร์กชี้ให้เห็นว่า การผลิตซ้ำตัวเองของทุนนิยมในระดับโลกดำรงอยู่ร่วมกับหรือดำรงอยู่ได้เพราะวิถีผลิตที่หาใช่ทุนนิยม (non-capitalist mode of production) โดยจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนด้วยวิธีการหลากหลายตั้งแต่เรื่องของการใช้ความรุนแรง สงคราม และการเหยียดชาติพันธุ์ ทรศนะของลักเซมเบอร์กจึงมีภาพความเป็นศัตรูทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีพลวัตทางประวัติศาสตร์อยู่ด้วย รวมไปถึงผลกระทบที่การสะสมทุนมีต่อการก่อตัวทางสังคมในดินแดนอาณานิคม⁷⁴

⁷² “Rudolf Hilferding, German Finance Minister.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Hilferding#ref251882> (accessed on 20/7/2018); Callinicos. (2009). *op. cit.*, pp. 33, 35.

⁷³ He Ping. (n.a.). *Rosa Luxemburg's Theories on Capitalism's Crisis – A Review of the Accumulation of Capital*. Retrieved from <http://www.kapacc.blog.rosalux.de/files/2014/02/RLs-theory-of-crisis-EN-WL1.pdf> (accessed on 20/7/2018); “4 Theses on Rosa Luxemburg's Theory of Imperialism.” *Ruthless Criticism*. Retrieved from <http://www.ruthlesscriticism.com/rosa.htm> (accessed on 20/7/2018).

⁷⁴ Colas. *op. cit.*, pp. 4408-4409.

ภาพที่ 14.4 โรซา ลักเซมเบอร์ก (Rosa Luxemburg)

ที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Rosa_Luxemburg (accessed on 6/8/2018)

คาร์ล เคาต์สกี (Karl Kautsky) สมาชิกนำของพรรค SPD เป็นอีกผู้หนึ่งที่เสนอแนวคิดถึงเรื่องดังกล่าว ในงานเขียน Imperialism and War (จักรวรรดินิยมและสงคราม) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1914 เคาต์สกีชี้ให้เห็นว่า คนเพียงหยิบมือเดียวเท่านั้นที่ได้ประโยชน์จากสงครามก็คือพวกทุนการเงิน (finance capitalist) ที่การส่งออกทุนคือการได้มาซึ่งผลกำไร การขยายจักรวรรดิจึงสำคัญ เช่นเดียวกับประโยชน์ของพวกผู้ผลิตอาวุธ ที่สนับสนุนการทำสงคราม พวกนี้คือแกนนำที่ชักชวนให้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเข้าปกป้องผลประโยชน์ทั้งในเรื่องของวัตถุดิบและแรงงานจากดินแดนอาณานิคม อย่างไรก็ตาม เคาต์สกีเห็นว่าความขัดแย้งของรัฐต่างๆ จะเป็นภัยต่อทั้งทุนนิยมและนายทุน จึงเป็นไปได้ที่พวกนายทุนที่มองการณ์ไกลจะสนับสนุนให้มีการประสานประโยชน์ระหว่างกัน สันติภาพระหว่างกลุ่มรัฐนายทุนในรูปของจักรวรรดินิยมสุดขั้ว (ultra-imperialism) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และจะช่วยยุติการแข่งขันระหว่างกัน⁷⁵

สำหรับนิโคไล บูคาริน (Nikolai Bukharin) แล้วเศรษฐกิจโลกเต็มไปด้วยเรื่องราวของหายนะภัย โศกนาฏกรรม และความขัดแย้ง หาใช่สันติภาพระหว่างกลุ่มรัฐนายทุน ในงานเขียน Imperialism and World Economy (จักรวรรดินิยม และเศรษฐกิจโลก) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1917 บูคารินเสนอว่าพันธมิตรผูกขาดของพวกผู้ประกอบการ (monopoly alliances of entrepreneurs) ได้เข้ามาแทนที่การแข่งขันเสรีในการร่วมทุนของกลุ่มทุนระดับรัฐ กลุ่มทุนที่มีอยู่น้อยชนิดนี้เองที่ควบคุมเศรษฐกิจโลก ที่บูคารินเสนอว่าเป็นโครงสร้างซับซ้อนที่เชื่อมโยงการนำเข้า-ส่งออกสินค้า การกำหนดราคา ภาษี และการส่งออกทุนที่กระจุกตัวอยู่ในมือของกลุ่มนายทุน ทุนการเงินผ่านการดำเนินการของธนาคารใหญ่ระดับโลกคือศูนย์กลางของการดำเนินการต่างๆ สงครามเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการแข่งขันเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ โดยเฉพาะเมื่อตลาดภายในประเทศไม่อาจดูดซับการผลิตที่ล้นเกิน (overproduction) ทำไรจึงต้องผ่าน

⁷⁵ Sally Campbell. (2014). "Why does Capitalism lead to war?." *Socialist Review*. Retrieved from <http://socialistreview.org.uk/394/why-does-capitalism-lead-war> (accessed on 20/7/2018).

มาจากการส่งออกทุน สงครามจึงมีไม่แค่เพียงผลพวงเชิงตรรกะของจักรวรรดินิยม (logical consequence of imperialism) แต่ยังเป็นตัวเร่งให้ทุนมีการกระจุกตัวมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า ทุนนิยมให้กำเนิดทั้งสงครามและจักรวรรดินิยม⁷⁶

งานเขียน *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* (จักรวรรดินิยม ขั้นสูงสุดของทุนนิยม) ของเลนินที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1916 ก่อนหน้างานของบูคารินไม่นานจะสร้างบทสรุปที่ชัดเจนในความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยม จักรวรรดินิยม และสงคราม เลนินสังเคราะห์การเสนอทฤษฎีก่อนหน้าทั้งจากฮอปสัน ฮิลเฟอร์ดิง และแม้กระทั่งบูคารินว่า จักรวรรดินิยมหาใช้อื่นใดนอกจากพัฒนาการขั้นสูงของทุนนิยม ซึ่งเป็นขั้นตอนการผูกขาดของทุนที่มีลักษณะพัฒนาการที่สำคัญ 5 ประการคือ

1. การกระจุกตัวของการผลิต จนถึงระดับที่ทำให้การผูกขาดเข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ
2. การควมรวมทุนธนาคารเข้ากับทุนอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดทุนการเงินหรือคณาธิปไตยทางการเงิน (finance oligarchy)
3. การส่งออกทุนที่เพิ่มความสำคัญมากขึ้น และแตกต่างไปจากการส่งออกสินค้าโภคภัณฑ์อื่นๆ
4. การก่อรูปของการผูกขาดเศรษฐกิจทุนนิยมระหว่างประเทศที่มีการแบ่งปันผลประโยชน์ในกลุ่มเดียวกัน และ
5. การที่มหาอำนาจทุนนิยมเข้าตัดเฉือนดินแดนต่างๆ ของโลก

การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพัฒนาการทุนนิยมในขั้นนี้ เป็นทั้งเหตุแห่งสงครามและความไม่เท่าเทียมระดับโลก มีเพียงการปฏิวัติโค่นล้มระบบทุนนิมนั้นๆ จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงความเป็นไปต่างๆ ได้ นี่คือนโยบายที่เลนินนำเสนอในการจัดตั้งคอมมิวนิสต์สากล (Communist International) หรือโคมินเทิร์น (Comintern) เมื่อ ค.ศ. 1919⁷⁷

ประสบการณ์การสังเกตความเป็นไปและผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการตั้งข้อสงสัยว่า เศรษฐกิจอาจมิได้มีบทบาทเด่นนำเพียงอย่างเดียวในเรื่องราวของจักรวรรดิ มีการนำเสนอปัจจัยด้านสังคมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะผ่านมุมมองทางสังคมวิทยา ด้วยความจำกัดของพื้นที่จึงนำเสนอโดยสังเขปเพียงข้อเสนอของโจเซฟ ชุมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter) และ ฮันนาห์ อาเรนต์ (Hannah Arendt) ที่ค่อนข้างโดดเด่น โจเซฟ ชุมปีเตอร์ นักเศรษฐศาสตร์การเมือง และอดีตรัฐมนตรีคลังของออสเตรีย เสนอไว้ในงาน *Imperialism and Social Classes* (จักรวรรดินิยมและชนชั้นทางสังคม) ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1951 ว่าจักรวรรดินิยมที่ผลักดันการขยายตัวของจักรวรรดิเป็นการดำเนินการที่ไร้ความชัดเจนในเรื่องของวัตถุประสงค์ (objectless disposition) เช่นการขยายตัวของจักรวรรดิอังกฤษที่แทบไม่ก่อผลกำไรในหลายพื้นที่ จักรวรรดินิยมจึงเป็นเรื่องของความสืบเนื่องของทฤษฎีคติและพฤติกรรมที่มีมาแต่โบราณ (atavistic character) ซึ่งฝังตัวแน่นอยู่กับตรรกะความคิดในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจ-สังคมของระบอบโบราณ (ancient regime)

⁷⁶ Simon Assaf. (2014). "Why read... Imperialism and World Economy." *Socialist Review*. Retrieved from <http://socialistreview.org.uk/389/why-readimperialism-and-world-economy> (accessed on 20/7/2018)

⁷⁷ V.I Lenin. (1939). *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* (new revised translation). New York: International Publishers. cited in Wright. *op. cit.*, pp. 52-53; Colas. *op. cit.*, pp. 4407-4408.

ทรศนะที่ยังส่งผลต่อปฏิริยาทางอารมณ์และจิตวิทยาของผู้คนในสังคมเช่นนี้ ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องของ การขยายอำนาจ การเป็นผู้พิชิต (conqueror) ของเหล่านักรบ ซึ่งในอดีตเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นของสงคราม แต่ได้เปลี่ยนไปเป็นผลักดันให้เกิดสงครามเพื่อให้พวกตนดำรงอยู่ และเป็นเส้นทางแห่งการเบี่ยงเบนความสนใจออกไปจากปัญหาภายในประเทศ กล่าวได้ว่า สำหรับซุมปีเตอร์แล้ว จักรวรรดินิยมเป็นผลมาจากการผสมรวมตัวที่น่าแปลกประหลาดระหว่างชนชั้นเก่าในแบบทหารชาตินิยมที่เกาะเกี่ยวอย่างเหนียวแน่นราวกับปรสิติดอยู่กับพวกกระฎุมพีในเส้นทางการพัฒนาตัวของทุนนิยม⁷⁸

จากงานเขียน *Origins of Totalitarianism* (กำเนิดเผด็จการอำนาจนิยม) ของ ฮันนาห์ อาเรนท์ ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1966 เราได้เห็นอีกหนึ่งมุมมองถึงเรื่องราวของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม อาเรนท์ถือว่า จักรวรรดินิยม มิใช่เป็นแค่เหตุแต่เป็นจุดกำเนิดหรือพื้นฐานให้กับเผด็จการอำนาจนิยม การขจัดให้จักรวรรดินิยมหมดไปจึงอาจต้องทำมากกว่าแค่จัดเรื่องของเผด็จการอำนาจนิยม ที่มักมีจุดเน้นอยู่ที่เรื่องการเมือง แต่ยังรวมไปถึงปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในสังคมที่กระฎุมพีเป็นผู้ก่อร่าง ในยุคสมัยที่การรักษาระเบียบการเมืองหาใช่เรื่องง่าย เมื่อนวัตกรรมทางเทคโนโลยีสามารถข้ามผ่านพรมแดนดังกล่าวได้อย่างง่ายดาย จักรวรรดินิยมที่ขยายตัวเพียงเพื่อประโยชน์ของการขยายตัว (expansion for expansion's sake) ได้สร้างความเข้าใจใหม่ในทางการเมือง ที่แต่เดิมเคยมองว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีไว้เพื่อสนับสนุนเสรีภาพการแสดงออกทางการเมือง แต่หายชะงักทางการเงินในช่วงทศวรรษ 1870-1880 ทำให้นายทุนเข้ายึดกุมอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ตน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันการขยายตัวเพื่อการขยายตัว โดยหาได้เชื่อมต่อกับเสรีภาพทางการเมือง⁷⁹

อาเรนท์แยกจักรวรรดินิยม ออกจากการสร้างจักรวรรดิ โดยเสนอว่า การสร้างจักรวรรดิแสดงนัยถึงบูรณาการในบางระดับระหว่างมหานครเมืองแม่กับดินแดนอาณานิคม ขณะที่มองว่าจักรวรรดินิยมแทบจะแบ่งแยกสถาบันต่างๆ ของเมืองแม่จากการบริหารอาณานิคม โดยที่ฝ่ายเมืองแม่เป็นฝ่ายควบคุมบริหารโดยภาพรวมแล้วอาเรนท์เสนอทรศนะคล้ายกับซุมปีเตอร์ที่ว่า ไม่มีการเชื่อมต่อในเชิงโครงสร้างระหว่างจักรวรรดินิยมกับทุนนิยม และยังเน้นด้วยว่า ความยิ่งใหญ่แห่งชาติ (national aggrandizement) ในการสร้างอาณานิคมทางการเมือง แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับการดำเนินการของนายทุนเพียงหยิบมือที่ไล่ล่าประโยชน์การลงทุนใหม่ๆ ทั่วโลก แม้จักรวรรดินิยมจะยิ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นศัตรูของคนสองกลุ่มที่เป็นพลังสำคัญทางสังคม นั่นคือ พวกกระฎุมพี กับฝูงชน (mob) การโบกสะบัดธงชาตินิยมในต่างถิ่นจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีสำคัญในการส่งออกความเป็นศัตรูที่ฝังรากลึกในสังคม-การเมืองตนไปยังดินแดนอื่นนั่นเอง⁸⁰

⁷⁸ Joseph Schumpeter. (1951/1966). *Imperialism and Social Classes*. Cleveland and New York: Meridian Book, pp. 33-65; John Markoff. (2007). "Imperialism." (pp. 609-314), in Jan Aart Scholt and Roland Robertson. (eds.). *Encyclopædia of Globalization* Vol. 2 F-M. New York and London: Routledge, p. 613; Bert Hoslietz. (1966). "Introduction." in Joseph Schumpeter. (1951/1966). *Imperialism and Social Classes*. Cleveland and New York: Meridian Book, p. vii; Colas. op. cit., p. 4409.

⁷⁹ Jerome Kohn. (2011). "Remark on Imperialism and Politics." *HannahArendt.net*. Retrieved from <http://www.hannaharendt.net/index.php/han/article/view/153/272> (accessed on 21/7/2018).

⁸⁰ Colas. op. cit., p. 4410.

แม้ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จะเป็นช่วงเวลาที่มีการเสนอข้อคิดเห็นในการศึกษาเรื่องราวของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะจักรวรรดินิยมที่ยากจะหลีกเลี่ยงความสำคัญของมิติทางเศรษฐกิจในการกำหนดทิศทางนโยบายการเมือง และ/หรือนโยบายสงครามที่ช่วยปรับเปลี่ยนพื้นที่ของจักรวรรดิในแต่ละยุคสมัยจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่การประกาศเอกราชของรัฐสมัยใหม่จำนวนมากทำให้จักรวรรดิในฐานะหน่วยทางการเมืองที่บริหารจัดการพื้นที่ขนาดใหญ่โดยตรงจะกลายเป็นเรื่องราวในอดีต แต่เมื่อนำประสบการณ์ของอดีตดินแดนอาณานิคมอย่างลาตินอเมริกา ร่วมกับการเกิดขึ้นอย่างเต็มภาคภูมิของมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเข้ามาร่วมพิจารณา ภาพความเข้าใจอาจแตกต่างกันออกไปดังจะได้กล่าวต่อไปในตอนต่อไป 14.3

กิจกรรม 14.2.2

จงอธิบายถึงข้อเสนอการศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มาโดยสังเขป

แนวตอบกิจกรรม 14.2.2

บรรยากาศที่โหดร้ายในการแข่งขันเพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ในหลากหลายพื้นที่โดยเฉพาะในแอฟริกากับเอเชียของบรรดาเจ้าจักรวรรดิตะวันตก กระตุ้นให้เกิดคำถามว่าอะไรคือแรงผลักดันบรรดาเจ้าจักรวรรดิตะวันตกเหล่านั้น มีการนำเสนอมุมมองมาจากทั้งสายคิดเสรีนิยมแบบก้าวหน้า และสายแนวคิดมาร์กซิสต์โดยเฉพาะในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติด้านการเมืองและการขยายตัวของทุนนิยม แม้จะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือสายเสรีนิยมก้าวหน้าหาได้ปฏิเสธความสำคัญและโอกาสความร่วมมือของจักรวรรดิโดยสิ้นเชิง สายมาร์กซิสต์กลับคิดเห็นต่างออกไป แม้เคอต์สก็จะมีได้ปฏิเสธทิศทางดังกล่าวอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน แต่โดยทั่วไปแล้วกลุ่มความคิดนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องของเรื่องของการแข่งขันจนถึงขั้นการทำสงครามของเจ้าจักรวรรดิเพราะการผลักดันของกลุ่มนายทุน โดยเฉพาะทุนการเงินที่เชื่อมสัมพันธ์กับทุนการผลิต ซึ่งมองว่าจักรวรรดินิยมและดินแดนอาณานิคมคือ พื้นที่แห่งผลประโยชน์ของการส่งออกทุน ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มได้เห็นถึงการพยายามเพิ่มเติมมิติด้านสังคมให้กับภาพการศึกษา โดยมองไปยังการผลิตตัวของอำนาจเก่า ที่ให้ความสำคัญกับอัครวิน/ทหาร กับอำนาจใหม่/ทุนนิยม ไปจนถึงการเสนอทฤษฎีว่า จักรวรรดินิยมและการยึดครองอาณานิคม คือ การส่งออกปัญหาสังคมของบรรดาเจ้าจักรวรรดิที่เผชิญความขัดแย้งรุนแรงระหว่างฝ่ายกระฎุมพีกับฝูงชน โดยมักใช้ชาตินิยมเป็นข้ออ้างในการผลักดันเรื่องดังกล่าว

ตอนที่ 14.3

การเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิผู้คริสต์ศตวรรษที่ 21

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 14.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 14.3.1 สงครามเย็น จักรวรรดิ และข้อเสนอการศึกษา
- 14.3.2 แนวคิดที่เปลี่ยนแปลง กับความท้าทายจากที่อื่นในคริสต์ศตวรรษที่ 21

แนวคิด

1. จักรวรรดินิยมมหาอำนาจในยุคสงครามเย็นมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำฝ่ายทุนนิยม-เสรี ประชาธิปไตยที่ใช้ความแข็งแกร่งทางการเงินและเศรษฐกิจขยายฐานจักรวรรดิและผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันชน ส่วนสหภาพโซเวียตได้ประโยชน์จากเครือข่ายคอมมิวนิสต์ที่เข้าสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชและการสถาปนารัฐเกิดใหม่สงครามโลกครั้งที่ 2 ข้อเสนอการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลกลุ่มมาร์กซิสต์ค่อนข้างเด่นชัดทั้งทฤษฎีฟิ่ง ฟิง และทฤษฎีระบบโลก ที่หันมาให้ความสำคัญกับผลกระทบจากการตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก ทั้งมิติในเรื่องของประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยา ขณะที่ข้อเสนอในช่วงทศวรรษ 1980 ที่เริ่มเห็นความอ่อนล้าของจักรวรรดิโซเวียต ยิ่งขับเน้นความสำคัญของวิถีคิดแบบจักรวรรดิเสรีนิยม กับแนวคิดสันติภาพแบบประชาธิปไตย
2. ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ไมเคิล ฮาร์ดท์ และอันโตนิโอ เนกรี เสนอทรรศนะว่า จักรวรรดิคือตรรกะแห่งการควบคุมที่เป็นโครงข่ายความสัมพันธ์ แต่ไร้ศูนย์กลางการควบคุมอำนาจอย่างแท้จริง ขณะที่เดวิด ฮาร์วีย์ เสนอให้มองไปที่ความคงที่เชิงพื้นที่ที่รองรับการไหลเข้าไปทำประโยชน์เชิงพื้นที่ของทุนซึ่งสัมพันธ์กับการสะสมทุนด้วยการขับไล่ทั้งในรูปแบบของสงคราม การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการเคลื่อนย้ายถิ่น แนวคิดเช่นนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาตะวันตกอ่อนล้าทางเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนอื่นๆ อาทิ กลุ่ม BRICS ในกลุ่มนี้จีนจะได้รับความสนใจมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการผลักดันนโยบาย “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” อย่างจริงจัง จนมีการตั้งคำถามขึ้นว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่นโยบายดังกล่าวคือเส้นทางในการแสดงบทบาทเจ้าจักรวรรดิของจีน

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาตอนที่ 14.3 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายลักษณะของจักรวรรดิและข้อเสนอการศึกษาในยุคสงครามเย็นได้โดยสังเขป
2. อธิบายแนวคิดที่เปลี่ยนไปเกี่ยวกับจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม และความท้าทายมหาอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ได้โดยสังเขป

เรื่องที่ 14.3.1

สงครามเย็น จักรวรรดิ และข้อเสนอการศึกษา

เมื่อพิจารณาเรื่องราวที่ได้นำเสนอไว้ในเรื่องที่ 14.2.2 จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมผูกพันกันอย่างใกล้ชิดหลังช่วงกลางศตวรรษที่ 19 หากจะกล่าวให้เฉพาะเจาะจงก็คือ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1870 ที่ความเป็นไปในยุโรปไม่เพียงเปลี่ยนแปลงหลากหลาย หากแต่ยังเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาถึงสงครามโลกทั้งสองครั้ง การศึกษาจักรวรรดิตะวันตกและนโยบายจักรวรรดินิยมมักให้ความสำคัญกับช่วงเวลาดังกล่าวที่อาจเรียกได้ว่า จักรวรรดินิยมแบบคลาสสิก (classical imperialism) เช่นที่ปรากฏในงานของฮอบสัน ฮิลเฟิร์ตดิ้ง ลักเซมเบอร์ก เคาด์สกี เลนิน และบูคาริน ดังกล่าวไว้ในเรื่องที่ 14.2.2 ช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้จักรวรรดิขนาดใหญ่จะแทบไม่ปรากฏให้เห็น แต่ก็เชื่อว่าบรรยากาศยุคสงครามเย็นจะไร้ซึ่งแง่คิดและมุมมองในเรื่องดังกล่าว กล่าวได้ว่า แม้จักรวรรดิในฐานะหน่วยการเมืองแบบทางการขนาดใหญ่แทบจะมิใช่ประเด็นหลักของการตั้งคำถามศึกษา ในช่วง ค.ศ. 1945–1991 แต่เรื่องราวจักรวรรดินิยมมหาอำนาจ (superpower imperialism) ซึ่งในที่นี้หมายถึงสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต ก็ยังคงได้รับความสนใจในยุคสมัยที่โลกแบ่งแยกทั้งทางภูมิศาสตร์การเมืองและอุดมการณ์⁸¹

ระหว่างจักรวรรดินิยมมหาอำนาจแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ กับแบบสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำ ฝ่ายแรกดูจะก้าวออกไปก่อนบนเส้นทางดังกล่าว แม้เริ่มแรกนั้นนโยบายเปิดประตู (Open Door Policy) ที่เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษ 1890 จะมีเข็มมุ่งอยู่ที่จักรวรรดิต่างชาติ แต่ก็ได้ขยายตัวกว้างในช่วงเวลาอันสั้น ทศวรรษนี้เช่นกันที่สหรัฐอเมริกามีชัยชนะเหนือสงครามกับจักรวรรดิสเปน จนได้ครองอาณานิคมในย่านแปซิฟิก และฟิลิปปินส์ นี่คือช่วงเวลาที่สหรัฐอเมริกาเริ่มจัดวางแนวทางการปกครองดินแดนนอกชายฝั่ง ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของการสะสมทุนข้ามพรมแดน⁸²

เฮอริเบิร์ต ฮูเวอร์ (Herbert Hoover) เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการจัดวางเส้นทางดังกล่าวโดยอาศัยนโยบายการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbour Policy) ช่วยสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อสร้างความสะดวกต่อการระดมทรัพยากร ที่นำพาให้ทุนการเงินอย่าง เจ . พี. มอร์แกน (J. P. Morgan) ร่วมกับธนาคารกลางของทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเข้ามาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเส้นทางการเติบโตดังกล่าว แม้จะไม่อาจก้าวพ้นวิกฤตเศรษฐกิจ แต่แนวทางที่ฮูเวอร์วางไว้มีแฟรงคลิน ดี โรสเวลท์ (Franklin D. Roosevelt) เข้ามาสานต่อ เมื่อสามารถนำพาสังคมอเมริกันก้าวพ้นวิกฤตดังกล่าวผ่านโครงการ “New Deal” ที่มีกลิ่นอายของแนวทางสังคมนิยมและรัฐสวัสดิการ ไม่แตกต่างจากความ

⁸¹ Callinicos. *op. cit.*, p. 138.

⁸² *Ibid.*, pp. 165–167.

พยายามของอีกหลายพื้นที่ รวมถึงไทยในช่วงเวลาดังกล่าว⁸³ ในขณะที่หลากหลายพื้นที่ต้องใช้ระยะเวลา ยาวนานในการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ แม้แต่ภาวะเศรษฐกิจโลกโดยรวมที่ซบเซาต่อเนื่องตลอดทศวรรษ 1930-1940 แต่โครงการ New Deal ได้ช่วยให้ในช่วง ค.ศ. 1940-1944 เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเติบโต เฉลี่ยร้อยละ 15⁸⁴

แนวความคิดในเรื่องของศตวรรษแห่งอเมริกันชน (The American Century)⁸⁵ ปรากฏขึ้นได้จากความแข็งแกร่งของสหรัฐอเมริกาที่ผลักดันการจัดวางระเบียบโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งผ่านการผลักดันการจัดทำกฎบัตรแอตแลนติก (Atlantic Charter) ที่นำไปสู่การสถาปนาองค์การสหประชาชาติ และการจัดทำความตกลงเบรตตันวูดส์ (Bretton Woods Agreement) ที่สนับสนุนระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศตามแนวทางแบบทุนนิยม เสริมทัพด้วยความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจหลังสงคราม ที่ไม่เพียงค่อยๆ ช่วยปรับโครงสร้างภายในสังคมจากการขยายตัวของชนชั้นกลาง แต่ยังช่วยกระตุ้นให้อเมริกันชน เหล่าปัญญาชน และผู้นำรับทั้งวิถีคิดและวิถีดำรงตนในฐานะผู้นำโลกเพื่อสร้างสันติสุขอเมริกัน (Pax Americana)

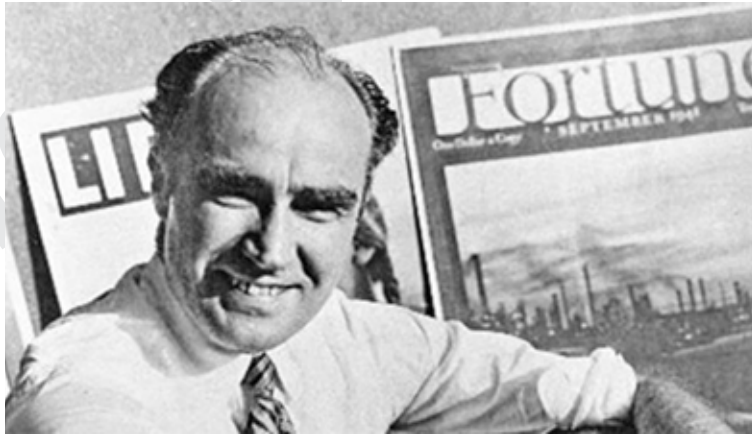
Time Magazine, Fortune ตลอดจน Life ภายใต้การนำของเฮนรี ลูซ (Henry Luce) เป็นกลไกช่วยผลักดันทั้งตัวแนวคิดและการยอมรับแนวความคิดในการครองความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะภายในขอบเขตพื้นที่ที่ยอมรับพลังกำกับการของดอลลาร์สหรัฐ อาทิ การดำเนินการผ่านแผนการ มาร์แชล (Marshall Plan) ซึ่งนำเสนอโดย จอร์จ ซี มาร์แชล (George C. Marshall) รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ช่วยให้ยุโรปฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว ในช่วงเวลาเช่นนี้การศึกษาจำนวนไม่น้อยจากสำนักวิสคอนซิน (Wisconsin School) เริ่มเสนองานวิพากษ์วิจารณ์การขยายพรมแดน (expanding the frontier) ของอเมริกา รวมถึงนโยบายเปิดประตูดังกล่าวข้างต้นว่า เป็นการส่งออกปัญหาความไม่เท่าเทียมทางชนชั้นและการเหยียดผิวในสังคมอเมริกัน ด้วยการลงทุนผ่านการเข้าแทรกแซงความเป็นไปของดินแดน

⁸³ แนวคิดที่มุ่งมองการแก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะเรื่องปากท้องของคนหมู่มากกระจายตัวอย่างกว้างขวางในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 แต่รูปแบบแนวคิดที่แพร่หลายในกลุ่มดินแดนที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมมักพัฒนามาจากแนวคิดของ จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) ที่แม้จะเสนอให้รัฐเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยการจัดหางบประมาณขาดดุล ที่ยังคงเสนอให้สานเข้ากัับวิถีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเชิงสังคม (social democracy) ในรูปแบบอังกฤษจึงปรากฏเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของวิถีการเมืองการปกครอง ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดและเนื้อหาเหล่านี้ไว้ที่อื่นบ้างแล้ว โปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วราวิก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2553). “ความคิด: คุณสมบัติของตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้น” *อ้างแล้ว*; วราวิก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2555). “24 มิถุนายน 2475 ในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลก” *อ้างแล้ว*.

⁸⁴ Hart. *Empires and Colonies*. London: Polity, pp. 247-248.

⁸⁵ เนื้อหาในส่วนนี้ย่อและแปลงจากเนื้อหาที่ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นคำถามถึงสถานะภาพการนำของสหรัฐอเมริกาว่าจะมีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใดในศตวรรษที่ 21 ผู้สนใจโปรดศึกษาดังกล่าวโปรดศึกษาโดยเฉพาะใน “บทที่ 3 สหรัฐอเมริกาคณล้ม(?) ที่ยากจะก้าวข้าม?: (ยังคงเป็น?) ผู้นำตะวันตกที่ยืดหยุ่นอย่างอ่อนล้าในศตวรรษที่ 21” จาก วราวิก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2559). *แนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต (Global Trends) ที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นไปในสังคมไทย (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)* เสนอต่อ สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ วิทยาลัยบริหารรัฐกิจและรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต. สืบค้นรายงานฉบับเต็มได้ที่ <https://www.slideshare.net/mobile/KIangpanya/global-trends-72495237> (สืบค้นเมื่อ 23/7/2018).

อื่นๆ แม้กระทั่งผ่านกลไกสงคราม การศึกษาถึงเรื่องของการแทรกแซงและความขัดแย้งในโลกที่สาม จึงช่วยสะท้อนให้เห็นลักษณะแบบจักรวรรดินิยมของสงครามมหาอำนาจยุคสงครามเย็นได้เช่นกัน⁸⁶

ภาพที่ 14.5 เฮนรี ลูซ (Henry Luce) หนึ่งในแกนนำสำคัญที่ผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันชน
ที่มา: <https://haplogroupijm429.wordpress.com/2017/12/28/i2-henry-luce/> (accessed on 6/8/2018)

การถือกำเนิดของสหภาพโซเวียตในช่วงระหว่างสงครามโลก ที่เสียงเรียกร้องเอกราชและอิสรภาพของดินแดนอาณานิคมเริ่มดังมากขึ้นร่วมไปกับการหนุนสูงของกระแสชาตินิยม แม้ว่าบรรดาเจ้าจักรวรรดิตะวันตกที่เข้าร่วมประชุมเจรจาสันติภาพที่ปารีสจะแทบมิได้ใส่ใจ แต่กลับมีส่วนกระตุ้นให้สหภาพโซเวียตหันมาใส่ใจในข้อเรียกร้องดังกล่าว ร่วมกับการพยายามเผยแพร่แนวคิดและแนวทางการบริหารปกครองรัฐด้วยวิถีทางแบบคอมมิวนิสต์ตามการตีความของบอลเชวิค (Bolshevik) ที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านสังคมรัสเซียออกจากยุคจักรวรรดิภายใต้การนำของราชวงศ์โรมานอฟ (Romanov Dynasty) การจัดตั้งสากลที่สาม (The Third International) หรือโคมินเทิร์น ดังได้กล่าวไว้แล้ว คือหนึ่งในรูปธรรมที่ชัดเจนของความพยายามเช่นนี้

สิ่งที่ไม่อาจมองข้ามก็คือ โคมินเทิร์นนี้เองที่อาจกล่าวได้ว่า มีส่วนในการช่วยวางแนวทางในการขยายตัวของจักรวรรดิโซเวียตในเวลาต่อมา ในลักษณะของการช่วยจัดองค์กร จัดวางเครือข่ายการประสานความร่วมมือ และผลักดันขบวนการเรียกร้องเอกราชในหลายพื้นที่ แม้ความสำเร็จในการจัดตั้งรัฐคอมมิวนิสต์แบบบอลเชวิคอาจไม่ใช่ภาพปรากฏในหลายพื้นที่ ที่ไม่ใช่ยุโรปตะวันออกซึ่งเผชิญแรงกดดันจากโซเวียตมาตั้งแต่ต้นโดยเฉพาะภายใต้สมัยการนำของโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ที่ไม่เพียงให้ความสำคัญกับแนวพรมแดนด้านตะวันตก แต่ยังต้องการประโยชน์จากตุรกีและอิหร่าน เพื่อชดเชยความ

⁸⁶ Tarak Barkawi. (2010). "Empire and Order in International Relations and /security Studies." in Robert A. Denemarks. (ed.). (2010). *The International Studies Encyclopedia (Ec-Ev Volume III)*. Oxford: Wiley-Blackwell, p. 1365.

สูญเสียจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่การที่ผู้นำสหรัฐอเมริกาตัดสินใจเคลื่อนกองทัพเรือเข้าเขตทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกลับสร้างความหวาดระแวงที่เพิ่มมากขึ้นให้กันและกัน และเพื่อสร้างหลักประกันด้านภูมิรัฐศาสตร์ให้กับตนเอง สตาลินจึงสนับสนุนความเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออกอย่างรุนแรงมากขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1948 อันเป็นจุดเริ่มของการสร้างรัฐบริวาร (satellite states) แผนการมาร์แชลล์ตั้งกล่าวข้างต้น และการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO) ที่กำเนิดขึ้นใน ค.ศ. 1949 จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการตอบโต้ของจักรวรรดิทุนนิยมที่นำโดย วอชิงตัน ดี.ซี.⁸⁷

แม้ว่าสตาลินจะประกาศยุบเลิกโคมิเนเทิร์นในเวลาต่อมาไม่นานนัก แต่ก็ยากจะปฏิเสธว่า การผลักดันขององค์การดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยกระชับสายสัมพันธ์ของกลุ่มแกนนำและเหล่าปัญญาชนที่เริ่มตั้งคำถามอย่างมากต่อเส้นทางแบบทุนนิยม-เสรีประชาธิปไตย⁸⁸ การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวถูกมองว่าส่งเสริมอิทธิพลการก่อตัวของจักรวรรดิโซเวียต จนกลายเป็นภัยคุกคามในทฤษฎีของเสรีนิยมประชาธิปไตยที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ โดยเฉพาะหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน เมื่อ ค.ศ. 1949 จนยิ่งก่อความหวั่นเกรงต่อการขยายอิทธิพลของสังคม-นิยมคอมมิวนิสต์ที่ ณ เวลานั้น มอสโก ยังมีบทบาทนำอย่างสำคัญ

“โทรเลขขนาดยาว” (Long Telegram) จากจอร์จ เอฟ. เคนแนน (George F. Kennan) ที่ เป็นต้นร่างแนวคิดให้กับการร่างบันทึกความเข้าใจความมั่นคงแห่งชาติหมายเลขที่ 68 (National Security Memorandum No. 68: NSC - 68) โดยดีน อาชิสัน (Dean Acheson) เกิดจากการตั้งข้อสังเกตความเป็นไปทางทิศทางการขยายตัวของสหภาพโซเวียต ในลักษณะข้างต้น (คำว่า จักรวรรดิโซเวียต-Soviet Empire-เริ่มปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งขึ้นนับแต่ช่วงเวลานี้) NSC-68 ที่ได้รับการอนุมัติเมื่อ ค.ศ. 1950 นี้เองที่ได้ช่วยวางแนวทางการเสนอวัตถุประสงค์และโปรแกรมความมั่นคงแห่งชาติ (United States Objectives and Programs for National Security) เพื่อปกป้องอารยธรรม (ซึ่งในที่นี้หมายถึงอารยธรรมตะวันตกที่สมาทานวิถีคิดและวิถีปฏิบัติแบบสหรัฐอเมริกา) จากเผด็จการทรราชย์แบบโซเวียต ด้วยนโยบายการล้อมกรอบ (containment policy) สหภาพโซเวียต⁸⁹ ความกังวลต่อการขยายตัวของโซเวียตในทฤษฎีของสหรัฐอเมริกาเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ไม่ยากเมื่อพิจารณาความขัดแย้งและความตึงเครียดในช่วงเวลานั้นประกอบ ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงของสงครามเกาหลีในระหว่าง ค.ศ. 1950-1953 ที่จบลง

⁸⁷ Benn Steil. (2018). “Russia’s Clash with the West Is About Geography, Not Ideology.” *Foreign Policy*. Retrieved <https://foreignpolicy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/> (accessed on 27/7/2018)

⁸⁸ เครื่องช่วยดังกล่าวแผ่ขยายไปในหลากหลายพื้นที่โดยเฉพาะในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา โฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) ตัน มาลากา (Tan Malaka) และ เอ็น เอ็น รอย (M. N. Roy) เป็นตัวอย่างรายชื่อคณาที่ได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากเครื่องช่วยดังกล่าวอยู่ไม่น้อย ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาในส่วนนี้โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมโยงกับภาพหน่ออ่อนของการผลักดันการรวมกลุ่มในเอเชียไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ ผู้ที่สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วราวิก เฉลิมพันธ์ุศักดิ์. (2561). “หน่วยที่ 1 วิสัยทัศน์ ปัญญาชน กับการรวมกลุ่มภูมิภาค” *อ้างแล้ว*.

⁸⁹ Kenneth Weisbrode. (n.a.). “Special: A Tale of Three Cold Warriors.” *NATO Review*. Retrieved from <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/english/special.html> (accessed on 27/7/2018).

ด้วยการประกาศเขตอิทธิพลของสองจักรวรรดิความต่างทางอุดมการณ์โดยมีเส้นขนานที่ 38 เป็นตัวแบ่งเขตรวมไปถึงความสำเร็จของการปฏิวัติคิวบา (ค.ศ. 1953-1959) หรือการที่เวียดนามห์ (Vietminh) มีชัยเหนือฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1954

ในช่วงสองทศวรรษแรกของสงครามเย็นที่แนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันได้รับการสนับสนุนผลักดันและความโหดร้ายทารุณของระบอบstadalinยังไม่เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง การตั้งคำถามต่อบทบาทและอิทธิพลของมหาอำนาจที่เชื่อมโยงกับนโยบายแบบจักรวรรดินิยมยังคงมีปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะการตั้งคำถามต่อนโยบายมหาอำนาจทุนนิยม ที่แสดงให้เห็นถึงเส้นทางการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ การเมือง-การทหาร ตลอดจนมิติทางสังคม-วัฒนธรรมของดินแดนอาณานิคมจักรวรรดิตะวันตกยุคแรกๆ ในดินแดนแอฟริกาเหนือ และลาตินอเมริกา ในลักษณะที่ก่อให้เกิดคำถามว่า สารพันปัญหาที่สะสมตัวอยู่ในดินแดนเหล่านั้นโดยเฉพาะความเรื้อรังของปัญหาเศรษฐกิจ-สังคม ที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง และความแข็งแกร่งของสถาบันทหาร แปรผกผันกับประโยชน์ที่ดินแดนเหล่านั้นส่งมอบ(ไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ก็ตาม) ให้กับเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

กล่าวคือทุนนิยมโลกที่อยู่ภายใต้กำกับของการชาติตะวันตกเติบโตขยายตัวบนต้นทุนความสูญเสียอันยาวนานของดินแดนอาณานิคม ที่แม้จะเป็นเอกราชมานานนับร้อยปี แต่ก็ยังยากจะแก้ไขสถานะความเป็นไปดังกล่าว แนวคิดทฤษฎีพึ่งพิง (Dependency) ที่อิงอยู่กับกรอบแบบมาร์กซิสต์พัฒนาตัวในช่วงเวลาเช่นนี้ ซึ่งส่งผลต่อความชอบธรรมในการเลือกเส้นทางการพัฒนาประเทศ ที่มหาอำนาจทุนนิยมกำลังเร่งสนับสนุนผลักดันการศึกษาและประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์การพัฒนา (development economics) ซึ่งจะช่วยจัดวาง (หรืออาจเรียกได้ว่าระดับระบอบ) ความสัมพันธ์ของโครงสร้างเชิงอำนาจกับรัฐเกิดใหม่ในโลกยุคหลังอาณานิคม คงไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่า ทฤษฎีพึ่งพิงคือปฏิกิริยาจากมุมมองตรงข้ามของเศรษฐศาสตร์การพัฒนา ที่ใส่ใจเพิ่มเติมการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เข้ากับเศรษฐศาสตร์การเมือง⁹⁰ โดยเฉพาะเมื่อมีการตั้งประเด็นคำถามในเรื่องของการพัฒนาประเทศว่า แท้จริงแล้วอาจเป็นไปได้แค่เพียงการพัฒนาความด้อยพัฒนา (development of underdevelopment)

เป็นที่น่าสนใจไม่น้อยว่า แม้ในทางหนึ่งนั้นจะมีคำถามในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้น และได้รับการพัฒนาตัวร่วมไปกับการพยายามทำความเข้าใจแง่มุมบทบาทของมหาอำนาจทุนนิยมที่แม้จะยังคงแสดงบทบาทในการติดตั้งประโยชน์จากดินแดนขอบนอก (peripheries) เข้าสู่ดินแดนศูนย์กลาง (core) แต่โอกาสการพัฒนา ก็ยังมีปรากฏให้เห็นในดินแดนกึ่งขอบริม (semi-peripheries) ที่ผู้กำหนดนโยบายและปัญญาชนซึ่งใช้ความรู้ทางเทคนิควิทยาของตนเป็นฐานอำนาจในการผลักดันการกำหนดและปฏิบัตินโยบาย หรือที่เรียกว่า กลุ่มเทคโนแครต (technocrats) มีส่วนผลักดันการปรับนโยบายเศรษฐกิจจากทดแทนการนำเข้า (import substituted industry: ISI) ไปสู่การส่งเสริมการส่งออก (export oriented industry)

⁹⁰ Colas. "The International Sociology of Empire." *op. cit.*, p. 4410.

แม้มุมมองจากทฤษฎีระบบโลก (world system theory)⁹¹ เช่นนี้จะช่วยให้เราเห็นทฤษฎีระบบโลกมากขึ้นจากการขยายโครงสร้างความสัมพันธ์ของกรอบทฤษฎีฟุ้งฟิง แต่สิ่งที่ยากจะปฏิเสธก็คือ จักรวรรดิและจักรวรรดินิยมยังมีร่องรอยเรื่องราวปรากฏให้เห็นจากทฤษฎีระบบโลกเช่นนี้

ในช่วงทศวรรษ 1960 แม้เศรษฐกิจ การค้า และแม้กระทั่งการเงินระหว่างประเทศ พัฒนาตัวและก่อประโยชน์อย่างชัดเจนในตะวันตก อาทิ การพัฒนาตัวของประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) แต่ก็ได้เผยให้เห็นความไม่สามารถในการปรับตัวทางสังคม-การเมืองท่ามกลางการตั้งคำถามถึงความเปลี่ยนแปลงในการควบคุมรัฐบริวารใกล้ชิดในยุโรปตะวันออกเมื่อ นิกิต้า ครุชเชฟ (Nikita Khrushchev) ขึ้นดำรงตำแหน่งสูงสุดของโซเวียตหลังอสังกรรมของสตาลิน พร้อมกับ การเผยแพร่ข้อมูลความโหดร้ายทารุณในยุคสมัยของสตาลิน ท่ามกลางเสียงเรียกร้องให้มีการปรับขยายการควบคุมบังคับจากมอสโก เพื่อเปิดทางให้กับระบบหลายขั้วอำนาจ ซึ่งจะช่วยผลักดันการขึ้นสู่อำนาจของกลุ่มอื่นๆ ที่ขยับห่างจากศูนย์กลาง (ascending of centrifugal force)⁹² เสียงเรียกร้องและบรรยากาศที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ไม่เพียงแสดงถึงพลังอำนาจที่อ่อนล้าลงของจักรวรรดิโซเวียต แต่ยังช่วยให้กลุ่มนักศึกษาปัญญาชนขยายการตีความกลุ่มแนวคิดทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่แตกต่างไปจากแนวทางหลังของโซเวียต ที่ยังคงรักษาสายสัมพันธ์อันดีกับพรรคคอมมิวนิสต์ในหลากหลายดินแดน จนนำไปสู่การเสนอแนวคิดซ้ายใหม่ (New Left)⁹³ ที่ทั้งกระตุ้นและผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมในแนวใหม่ (new social movement: NSM) ซึ่งหาได้มองข้ามเรื่องราวอันเป็นประเด็นคำถามที่การศึกษาจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมให้ความสนใจ

การรวมกลุ่มของเหล่าปัญญาชนที่อาจจะมีความสนใจการศึกษาที่แตกต่างกันไปไม่ว่าจะเป็นทางด้านรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และการศึกษาด้านอื่นๆ หากแต่สนใจในประเด็นปัญหาและเรื่องราวเหล่านี้ร่วมกันได้ผลักดันให้เกิดการจัดทำวารสาร Monthly Review ตั้งแต่ ค.ศ. 1949 และได้กลายเป็นหนึ่งในพื้นที่หลักที่ช่วยให้เราได้สังเกตเห็นการเคลื่อนไหวของจุดเน้นคำถามจากสาเหตุของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม มาให้ความสำคัญกับผลกระทบที่มีต่อดินแดนอาณานิคม หลังจากต้องเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้เป็นอาณานิคม (colonisation) ไม่ว่าจะผ่านเส้นทางของการใช้กำลังบังคับอย่างรุนแรงหรือไม่ก็ตาม สำหรับ โฮเซ่ ดา โมตา-โลเปซ (Jose da Mota-Lopes) จากมหาวิทยาลัยไซราคิวส์ (Syracuse University) สหรัฐอเมริกา ความสนใจกลับมาศึกษาเรื่องราวอาณานิคมของยุโรปอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษ 1940-1970 เป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านอาณานิคม (anti-colonialism) อย่างเข้มข้น การจับอาวุธขึ้นต่อสู้เพื่อปลดแอกตนเองออกจากการครอบงำของตะวันตกเกิดขึ้น

⁹¹ ผู้เขียนให้บรรณานุกรมถึงกำเนิดและพัฒนาการและการสืบต่อความคิดจากกลุ่มมาร์กซิสต์ ไปยังกลุ่มทฤษฎีฟุ้งฟิง และทฤษฎีระบบโลกที่ใช้ศึกษากันในแวดวงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations: IR) และเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy: IPE) ไว้ที่อื่นแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ สำหรับผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 4 กลุ่มแนวคิดมาร์กซิสต์” *อ้างแล้ว*.

⁹² Henry L. Roberts. (1957). “The Crisis in the Soviet Empire.” *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/hungary/1957-01-01/crisis-soviet-empire> (accessed on 28/7/2018).

⁹³ ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวและพัฒนาโดยสังเขปในประเด็นนี้ไว้ที่อื่นแล้ว จึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ สำหรับผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2560). “หน่วยที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคม” *อ้างแล้ว*.

มากมายในหลากหลายพื้นที่⁹⁴ ความสืบเนื่องของความเคลื่อนไหวเช่นนั้นก็คือ กระบวนการการปลดแอกจากการเป็นอาณานิคม (decolonisation) ที่ดำเนินการต่อเนื่องไปยังกระบวนการการสร้างรัฐชาติ (nation-building process) เพราะชัยชนะของฝ่ายต่อต้านในหลายพื้นที่ทั้งในเอเชียและแอฟริกา รวมถึงภาพความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศในลาตินอเมริกา⁹⁵ ก่อนที่สารพันปัญหาจะเผยตัวอย่างชัดเจนในทศวรรษต่อๆ มา

ในช่วงทศวรรษ 1980 ที่สถานะความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของมหาอำนาจยุคสงครามเย็นจากทั้งสองฟากฝั่งอุดมการณ์การเมืองเริ่มปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด จนเริ่มส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทิศทางโครงสร้างการเงินและการลงทุนระหว่างประเทศไปจนกระทั่งการผลักดันกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการเงิน-การลงทุนในแนวทางเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) เป็นหัวใจสำคัญ⁹⁶ ส่งผลให้นโยบายจักรวรรดินิยมมหาอำนาจต้องเปลี่ยนแปลง

ไมเคิล ดอยล์ (Michael Doyle) นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (Columbia University) เป็นอีกผู้หนึ่งที่เสนอแนวคิดถึงเรื่องราวของจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมผ่านหนังสือ *Empires* (บรรดาจักรวรรดิ) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1986 แทบจะไม่ได้ได้รับความใส่ใจมากนักจากแวดวงวิชาการ แต่การใช้แนวทางการศึกษาแบบสังคมวิทยาเพื่อเปรียบเทียบสังเคราะห์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) ว่าด้วยจักรวรรดิและจักรวรรดินิยมที่มีการนำเสนอไว้ไม่น้อยตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กอปรกับการเชื่อมโยงไปยังภาพการศึกษาก่อนหน้านี้ที่ดอยล์ศึกษางานของ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสรีนิยมกับสันติภาพ ทำให้เกิดเสนอภาพจักรวรรดิในช่วงสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลับมาให้ความสำคัญกับแนวคิดแบบเสรีนิยมมากขึ้น

⁹⁴ การต่อสู้ในแอฟริกาเพิ่มระดับความรุนแรงค่อนข้างสูงในช่วงเวลาดังกล่าวโดยเฉพาะในกรณีของอัลจีเรียและคองโกที่ก่อความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินอย่างรุนแรง ผู้เขียนได้ให้ภาพการศึกษาเรื่องราวดังกล่าวที่ยังคงฝากร่องรอยบาดแผลลึกทางประวัติศาสตร์ไว้ในปัจจุบันไว้ที่อื่นแล้ว จึงไม่ขอขยายความในที่นี้ สำหรับผู้ที่สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 13 ทวิลักษณ์ของความเคลื่อนไหวในประเทศโลกที่สาม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁹⁵ Jose da Mota-Lopes. (2010). “The Colonial Encounter and Its Legacy.” in Robert A. Denemark. (ed.). (2010). *The International Studies Encyclopedia* (A-Co Volume I). Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 353-354.

⁹⁶ ผู้เขียนให้ทรรศนะถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติไม่เฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่มีต่อมหาอำนาจสงครามเย็นทั้งสอง แต่ยังรวมถึงการเสนอการปรับเปลี่ยนวิถีคิดทั้งในเรื่องของการศึกษา (ในที่นี้เน้นไปที่เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (IR) และเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (IPE) เป็นหลัก) ไว้หลายที่แล้ว ด้วยพื้นที่อันจำกัดจึงไม่ขอนำเสนอในที่นี้ สำหรับผู้สนใจโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2547). “แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิดทางการเมืองและสังคม*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2554). “หน่วยที่ 9 โลกาภิวัตน์” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก (World Society)*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2555). “หน่วยที่ 1 อารัมภบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 1 เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจาก” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ งานศึกษาของดอยล์ หวนกลับไปให้ความสำคัญกับแนวคิดสันติภาพ-ประชาธิปไตย (democratic peace) แบบค่านี ที่มีสมมติฐานอยู่ว่า บรรดาประเทศประชาธิปไตยจะไม่ก่อสงครามระหว่างกัน การสนับสนุนประชาธิปไตยเสรีนิยมตามแบบอย่างของสหรัฐอเมริกาจึงมีความสำคัญ⁹⁷ คงไม่เกินเลยไปนักที่จะกล่าวว่า การเสนอทฤษฎีของดอยล์ช่วยระงับความชอบธรรมให้กับแนวคิดจักรวรรดินิยมเชิงเสรีนิยม (liberal imperialism) ด้วยกลืนอายุการวิพากษ์วิจารณ์ที่ลดน้อยลงเมื่อเทียบกับการสรุปภาพด้วยแนวคิดดังกล่าวเมื่อช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ดังที่ได้นำเสนอไว้ในเรื่องที่ 14.2.2

กิจกรรม 14.3.1

จงอธิบายถึงลักษณะของจักรวรรดิและข้อเสนอการศึกษาในยุคสงครามเย็นมาโดยสังเขป

แนวตอบกิจกรรม 14.3.1

จักรวรรดินิยมมหาอำนาจ (superpower imperialism) ปรากฏขึ้นในยุคสงครามเย็น สหรัฐอเมริกาที่เป็นแกนนำฝ่ายทุนนิยม-เสรีประชาธิปไตยใช้ความแข็งแกร่งทางการเงินและเศรษฐกิจขยายฐานจักรวรรดิที่ได้ปูแนวทางดำเนินการไว้ตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความแข็งแกร่งดังกล่าวเป็นพื้นฐานให้เกิดการผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งอเมริกันชน ขณะที่สหภาพโซเวียตก่อนการเผยข้อมูลถึงยุคสมัยอันโหดร้ายของสตาลินไม่เพียงมีบทบาทอิทธิพลสูงในยุโรปตะวันออก แต่ยังได้ประโยชน์จากเครือข่ายของโคมิเนเทิร์นในการขยายบทบาทอิทธิพลผ่านการเข้าสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชและการสถาปนารัฐเกิดใหม่จำนวนไม่น้อยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ข้อเสนอการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มมาร์กซิสต์ค่อนข้างเด่นชัดทั้งทฤษฎีฟิ่งฟิง และทฤษฎีระบบโลก ที่ดูจะสอดคล้องกับทิศทางที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม ที่หันมาให้ความสำคัญกับผลกระทบจากการตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก กอปรกับการให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้นทั้งมิติในเรื่องของประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยา นอกเหนือจากมิติด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้การศึกษาจักรวรรดิมีมิติที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอในช่วงทศวรรษ 1980 ที่เริ่มเห็นความอ่อนล้าของจักรวรรดิโซเวียต ยิ่งขับเน้นความสำคัญของวิถีคิดแบบจักรวรรดิเสรีนิยม กับแนวคิดสันติภาพแบบประชาธิปไตย (democratic peace)

---

⁹⁷ Tarak Barkawi. (2010). *op. cit.* p. 1362.

เรื่องที่ 14.3.2

แนวคิดที่เปลี่ยนแปลง กับความท้าทายจากที่อื่นในคริสต์ศตวรรษที่ 21

ค.ศ. 2000 ปีที่โลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ แวดวงวิชาการการศึกษาก็ได้มีโอกาสรู้จักกับแนวคิดข้อสังเกตใหม่เกี่ยวกับจักรวรรดิ จากความร่วมมือระหว่าง ไมเคิล ฮาร์ดท์ (Michael Hardt) นักปรัชญาการเมืองและนักวิจารณ์วรรณกรรม จากมหาวิทยาลัยดุก (Duke University) สหรัฐอเมริกา กับ อันโตนิโอ เนกรี (Antonio Negri) จากมหาวิทยาลัยปาตัว (University of Padua) อิตาลี นักปรัชญาการเมืองและนักสังคมวิทยาสายมาร์กซิสต์ ผู้คร่ำหวอดอยู่กับกิจกรรมการเมืองตั้งแต่เขียนวิพากษ์วิจารณ์ไปจนถึงลงมือปฏิบัติกับกลุ่มเคลื่อนไหวที่ให้แรงงานเป็นศูนย์กลางทางการเมือง (operaiismo or workerism) ท่ามกลางบรรยากาศการตั้งคำถามต่อทฤษฎีที่เปลี่ยนแปลงของผู้นำแรงงานที่ประสานความร่วมมือกับพรรคประชาธิปไตยคริสเตียน (Christian Democrat Party) จนทำให้กระบวนการแรงงานเริ่มสูญเสียทิศทางในการต่อสู้⁹⁸

Empire (จักรวรรดิ) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 2000 เสนอภาพการทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจใหม่ที่ ฮาร์ดท์และเนกรีเห็นว่าก่อตัวขึ้นจากเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะเมื่อมีอัตราเร่งมาจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทั้งทางด้านอุตสาหกรรมการผลิต และการสื่อสารสารสนเทศที่ปรากฏตัวอย่างชัดเจนตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบศูนย์กลางที่สัมพันธ์กับการผลิตแบบทันท่วงที (Taylorism) และระบบสายพานการผลิตแบบฟอร์ด (Fordism) ที่ง่ายต่อการควบคุมและผลิตซ้ำ แต่การปฏิวัติเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดสายโซ่การผลิตที่มีลักษณะยืดหยุ่น (flexible production chain-Toyotism) และกระแสโลกาภิวัตน์เข้าเปลี่ยนแปลงเรื่องราวดังกล่าว รวมถึงเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับตลาด ไปจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความเปลี่ยนแปลงที่ทั้งแผ่กว้างและซึ่มลึกในโลกทุนนิยม มีผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานในสังคมเช่นกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มงานที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลิต⁹⁹

ด้วยภาพความเข้าใจดังกล่าวข้างต้นนี้เองที่ทำให้ ฮาร์ดท์และเนกรีเสนอว่า จักรวรรดิในปัจจุบันหาได้มีลักษณะทางกายภาพที่จับต้องได้อย่างชัดเจนเหมือนเช่นในอดีต หากแต่เป็นเครื่องมือแห่งการปกครองที่ไร้ทั้งเขตแดนและศูนย์กลางแห่งอำนาจ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า จักรวรรดิ คือ ทรราชแห่งการ

⁹⁸ กระบวนการในการค่อยๆ ปรับเปลี่ยนกลุ่มผู้นำแรงงาน หรือสมาชิกแกนนำของสหภาพแรงงาน ให้มีรูปแบบการใช้ชีวิตและทฤษฎีแบบกรรมกร หรือกระบวนการที่ทำให้เป็นกรรมกร (embourgeoisement) เป็นสิ่งที่ลดทอนความมุ่งหวังของแรงงานที่ควรจะเป็นแกนหลักของการเปลี่ยนผ่านสังคมด้วยการปฏิวัติตามทฤษฎีของมาร์กซิสต์ ผู้เขียนให้ภาพความเชื่อมโยงประเด็นดังกล่าวกับแนวโน้มการเปลี่ยนผ่านรูปแบบแรงงานตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 มาจนคริสต์ศตวรรษที่ 21 ไว้ที่อื่นแล้ว โปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 4 กลุ่มแนวคิดมาร์กซิสต์” *อ้างแล้ว*; วรารัก เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2557). “หน่วยที่ 15 วิพากษ์เศรษฐกิจ-การเมืองระหว่างประเทศ” *อ้างแล้ว*.

⁹⁹ Michael Hardt and Antonio Negri. (2000). *Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, pp. 267-268.

ปกครองในรูปแบบโครงการของการควบคุม ที่ขยายกว้างครอบคลุมปริมณฑลหลากหลายมิติ ครอบคลุมเช่นนี้เอง ที่ช่วยกำกับทิศทางในการกำหนดกระบวนการทัศน์ใหม่ในเรื่องของอำนาจ (the new paradigm of power) ที่กำลังเผชิญกับความไม่ชัดเจนในเรื่องของการจัดระเบียบและการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมในทุก รูปแบบของหลากหลายอารยธรรม ภาพความเปลี่ยนแปลงที่เคลื่อนไหวไปมาเช่นนี้ปรากฏทั้งระดับรัฐ ระดับต่ำกว่ารัฐ และระดับเหนือรัฐ

การผลิตทางชีวการเมือง (biopolitical production) เป็นแกนกลางของจักรวรรดิที่ไม่เพียง ไม่แบ่งแยกมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หากแต่มิติเหล่านี้ยังหลือมซ้อนกันไปมา และมีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบชีวิต (forms of life) แนวคิดที่พัฒนาจากรื่องชีวอำนาจ (biopower) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) แสดงถึงทิศทางของการควบคุม¹⁰⁰ สมาชิกในสังคมเพื่อกดทับเอกภาวะ ที่มีศักยภาพในการแสวงหาอิสรภาพ (liberating singularities) อันเป็นสภาพเงื่อนไขที่ผลักดันให้เกิด การรวมตัวของฝูงชน (multitude) ที่อาจประสานรวมตัวขึ้นเป็นเครือข่ายชุมชน การรวมตัวเช่นนี้เริ่ม ปรากฏให้เห็นเมื่อสังคมเผชิญกับภาวะสมัยใหม่ (modernity) ที่ผู้คนจำนวนไม่น้อยอยากจะปรับตัวเข้ากับ ภาวะดังกล่าวได้โดยง่าย สันติภาพในยุคสมัยที่อัตลักษณ์ของผู้คนเป็นไปในลักษณะผสมผสาน (hybrid identities) ภายใต้จักรวรรดิเช่นนี้ จึงมิใช่เรื่องง่าย การใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้เสมอในยุคสมัย เช่นนี้ แม้กระทั่งการกล่าวอ้างว่า การใช้ความรุนแรงนั้นเป็นไปเพื่อสร้างสันติภาพขึ้นท่ามกลางความแตกต่าง หลากหลาย¹⁰¹

การรวมตัวของฝูงชน (multitude) ที่อาจประสานรวมตัวขึ้นเป็นเครือข่ายชุมชนนี้เอง คือ พื้นที่ ของพลังอำนาจแห่งการสร้างสรรค์ ที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมกับทุนนิยมในจักรวรรดิ เพราะสิ่งที่ ไม่อาจมองข้ามในวิถีคิดแบบมาร์กซ์ก็คือ ความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิถีทุนนิยม หาได้ผลิตแค่เพียง โภภะภัณฑ์ หากแต่ยังได้ผลิตอัตตะภาวะ หรือความเป็นองค์ประธาน (subjectivity) ใหม่ขึ้นในสังคมด้วย เช่นกัน ตัวตนใหม่ๆ ของปัจเจกเหล่านี้เองที่มีศักยภาพจะก่อรูปความเปลี่ยนแปลงหรือแม้กระทั่งก้าวข้าม ผ่านทุนนิยม¹⁰² แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะหาได้มีความเป็นหนึ่งเดียว และอาจไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องกันในทุกสิ่ง ทุกอย่าง บ่อยครั้งที่การรวมตัวของฝูงชนมักเกิดขึ้นหลังสงคราม ซึ่งในที่นี้ให้ความสำคัญไปยังความสัมพันธ์ ที่ไม่ลงตัวระหว่างประชาชน (The People) ซึ่งเป็นถ้อยคำที่หึงแสดงนัยของความเห็นชอบที่ประชากรมี ให้กับผู้มีอำนาจในพื้นที่ และการสั่งการ ที่ผู้ถือครองอำนาจอธิปไตยมีเหนือกลุ่มคนดังกล่าว กับผู้ถือครอง อำนาจรัฐ จนอาจผลักดันให้เกิดกลุ่มเครือข่ายเพื่อการต่อต้านขึ้นได้มากมาย¹⁰³ กล่าวได้ว่า แนวความคิด

¹⁰⁰ Michel Foucault. (1991). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. (translated by Alan Sheridan). London: Penguin Books.

¹⁰¹ Razmig Keucheyan. (2014). *The Left Hemisphere: Mapping Critical Theory Today* (translated by Gregory Elliott). London and New York: Verso, p. 87; Hardt and Negri. (2000). op. cit., pp. Preface, 25, chapter 1.2, 83-90, 155.

¹⁰² Callinicos. op. cit., p. 13; Colas. op. cit., p. 4412.

¹⁰³ Michael Hardt and Antonio Negri. (2005). *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. London: Penguin Books, pp. 79, 87.

ถึงกลุ่มดังกล่าวของฮาร์ตส์และเนกริวางอยู่บนฐานคิดทั้งทางการเมืองและสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่กระจายตัวอย่างมากตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ที่ให้ความสำคัญกับการไหล (flow) ข้ามเขตแดนและมีได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ (nomadic)¹⁰⁴

ค.ศ. 2003 ปีที่สหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของจอร์จ ดับเบิลยู บุช จูเนียร์ (George W. Bush, Jr) นำกองกำลังพันธมิตรทำสงครามอ่าวเปอร์เซียรอบใหม่โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การโค่นล้มซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussein) ท่ามกลางเสียงตั้งคำถามถึงความสำคัญของน้ำมันดิบต่อการแสดงบทบาทการนำและการยอมรับการนำของสหรัฐอเมริกาเช่นนี้เองที่ เดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) ตีพิมพ์งานเขียน *The New Imperialism* (จักรวรรดินิยมใหม่) ซึ่งเปิดฉากด้วยการนำเสนอเรื่องของน้ำมันและพลังอำนาจที่เพิ่มสูงขึ้นของสหรัฐอเมริกา และด้วยพื้นฐานของการเป็นนักภูมิศาสตร์ ทำให้ฮาร์วีย์ตั้งคำถามว่าอะไรที่ทำให้ตรรกะแห่งอำนาจในเชิงเขตแดน (territorial logic of power) ซึ่งมีลักษณะคงที่ตอบสนองต่อการสะสมทุนไม่รู้จบที่มีลักษณะเปิดกว้างอย่างมีพลวัต

แม้เรื่องราวที่เป็นเนื้อหาหลักของการเสนอภาพพลังอำนาจที่เพิ่มมากขึ้นของสหรัฐอเมริกาซึ่งเชื่อมโยงมาจนถึงการพยายามผลักดันให้ศตวรรษแห่งอเมริกันชนกลับมารุ่งเรืองเฟื่องฟูตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา จะมีอาจกล่าวได้ว่าแปลกใหม่¹⁰⁵ แต่ได้ช่วยสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า จักรวรรดินิยมเกิดขึ้น ณ จุดตัดของการแข่งขันในทางเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ ที่เชื่อมโยงไปยังภาพของการดำเนินการเพื่อแก้วิกฤตภายในของทุนนิยม เพราะการสะสมตัวล้นเกินของทุน (overaccumulation) แต่การที่ทุนสามารถเป็นนายเหนือทุกอย่าง หรือการที่สิ่งต่างๆ ตกเป็นทาสของทุน (capital bondage) ก็เพราะมีเส้นทางในการแก้ปัญหาที่ฮาร์วีย์เรียกว่า ความคงที่ชั่วคราวเชิงพื้นที่ (spatio-temporal fix) หรือต่อมาได้เรียกโดยย่อว่า ความคงที่เชิงพื้นที่ (spatial fix)

เส้นทางดังกล่าวคือ การผันทุนล้นเกินเป็นการชั่วคราว (temporal displacement) ไปยังโครงการที่ต้องลงทุนระยะยาว หรือการใช้จ่ายทางสังคม อาทิ การศึกษาและวิจัย ซึ่งเท่ากับช่วยขยายเวลาในการที่ทุนจะหวนคืนเข้าสู่ระบบ หรือด้วยการปรับเปลี่ยนในเชิงพื้นที่ (spatial displacement) ผ่านการเปิดตลาดใหม่ สร้างการผลิตใหม่ หรือแม้กระทั่งหาความเป็นไปได้ใหม่ๆ ที่อื่นในเรื่องของแรงงาน และทรัพยากร เป็นต้น แนวทางทั้งสองยังสามารถเกิดผสมผสานกันได้ ทั้งในช่วงเวลาและในพื้นที่เดียวกัน กล่าวได้ว่า สำหรับฮาร์วีย์แล้ว ทุนสร้างพื้นที่ (capital produces space) และยังใช้พื้นที่เช่นนั้นแก้ไข ปัญหา (อีกความหมายหนึ่งของคำว่า spatial fix นั่นเอง) การล้นเกินของทุนนั่นเอง¹⁰⁶ การเติบโตอย่างรวดเร็วของหลายเมืองใหญ่ในจีนคือตัวอย่างที่ชัดเจนของแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะการใช้พลังทุนเปิดพื้นที่การพัฒนาใหม่ๆ แม้ว่านั่นจะหมายถึงการต้องปรับเปลี่ยนหรืออาจถึงขั้นทำลายระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเส้นทางที่หลายประเทศเคยประสบ เมื่อทุนเคลื่อนย้ายออกไปสภาพพื้นที่ดังกล่าวย่อมเปลี่ยนแปลง เหมือนเช่นที่เคยเกิดขึ้นในหลากหลายพื้นที่ไม่เว้นแม้แต่ประเทศทุนนิยมตะวันตก อาทิ กรณี

¹⁰⁴ Keucheyan. *op. cit.*, pp. 89–91.

¹⁰⁵ David Harvey. (2003). *The New Imperialism*. Oxford: Oxford University Press, pp. chapters 1 and 2.

¹⁰⁶ Callinicos. *op. cit.*, p.15; Keucheyan. (2014). *op. cit.*, pp. 103–105; Harvey. *op. cit.*, pp. chapter 3.

เมืองเซฟฟิลด์ (Sheffield) อดีตศูนย์กลางอุตสาหกรรมเหล็กทางตอนเหนือของอังกฤษ หรือดีทรอยท์ (Detroit) อดีตศูนย์กลางอุตสาหกรรมยานยนต์ในสหรัฐอเมริกา¹⁰⁷

การสะสมทุนด้วยการขับไล่ (accumulation by dispossession) คือ หนึ่งในวิธีการสำคัญที่ทำให้จักรวรรดิทุนนิยมยังคงสามารถหยั่งย่นและขยายตัว ด้วยการปรับเปลี่ยนภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมที่ยังไม่ได้เป็นหรือยังไม่ได้เกี่ยวข้องกับทุนนิยม ให้ไปเป็น และ/หรือรับใช้ทุนนิยม แนวคิดเช่นนี้เชื่อมโยงกับแนวคิดการสะสมทุนแบบดั้งเดิม (primitive accumulation) ของคาร์ล มาร์กซ์ ที่ปรากฏในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การล้อมรั้วเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์เอกชน การทำให้แรงงานมีสภาพเป็นโภคภัณฑ์เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน การกดบังคับรูปแบบหรือวิธีการผลิตอื่นๆ ที่ไม่ใช่แบบทุนนิยม ไปจนถึงการสนับสนุนระบบสินเชื่อ สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือกระบวนการที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องกลายเป็นผู้ขายแรงงาน (proletarianization) ไม่ว่าจะผ่านมาจากลักษณะของการกดบังคับโดยตรง (coercion) หรือการหยิบฉวยปรับเปลี่ยน (appropriation) รูปแบบวิถีคิดและวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านี้¹⁰⁸ นอกเหนือจากสงคราม อาจกล่าวได้ว่า การสะสมทุนด้วยการขับไล่ยังสัมพันธ์กับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (privatisation) ที่เปิดพื้นที่การศึกษา สาธารณสุข และพลังงานให้ขึ้นต่ออำนาจของทุน และเรื่องของการย้ายถิ่น (migration) ทั้งภายในและนอกเหนือขอบเขตรัฐ¹⁰⁹

แนวคิดในการพยายามทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิที่ดูจะเชื่อมโยงอย่างชัดเจนกับจักรวรรดิทุนนิยมดังกล่าวข้างต้น ดูจะได้รับความสนใจมากขึ้นในยุคสมัยที่สังคมโลกดูจะมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างระหว่างประเทศ ที่ยากจะกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า ตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ยังคงมีบทบาทเด่นหน้าอย่างชัดแจ้ง ขณะที่อัตราการเติบโตขยายตัวของทุนนิยมก็หาได้จำกัดพื้นที่แค่ซีกโลกเหนือแม้จะยังคงเป็นแหล่งสะสมตัวของประเทศอุตสาหกรรม ในโลกยุคหลังสงครามเย็นที่โครงสร้างระหว่างประเทศมีลักษณะหลายขั้วอำนาจ (multi-polar world) มากยิ่งขึ้น¹¹⁰ แม้ว่าประเทศตะวันตกยังคงพยายามดิ้นรนแสวงหาการรักษาโครงสร้างอำนาจแบบเดิม โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ยังคงพยายาม ดูดซับทรัพยากรบุคคลที่สำคัญต่อการสรรค์สร้างและขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะในมิติของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) แม้อาจจะไม่ง่ายตายนักที่ศตวรรษแห่งอเมริกันชนจะหวนคืน แต่ก็ยังยากที่จะปฏิเสธเช่นกันว่า เงินดอลลาร์สหรัฐ จะยังสำคัญอย่างน้อยในอีกกึ่งศตวรรษในการกำกับทิศทางเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรมโลกทุนนิยมที่ค่อยๆ แตกร้าว กระจัดกระจาย¹¹¹

¹⁰⁷ วรวิทย์ เจริญพันธุ์ศักดิ์. (2559). *อ้างแล้ว*; Keucheyan. *op. cit.*, pp. 105-106.

¹⁰⁸ Harvey. *op. cit.*, pp. chapter 4.

¹⁰⁹ Keucheyan. *op. cit.*, p. 107.

¹¹⁰ ผู้เขียนได้นำเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระหว่างประเทศที่อาจเป็นไปได้ไว้ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่กล่าวอ้างไว้แล้ว ผู้ที่สนใจในประเด็นดังกล่าวโดยเฉพาะโปรดศึกษาได้จากเนื้อหาในส่วนของบทนำ ได้จาก วรวิทย์ เจริญพันธุ์ศักดิ์. (2559). *อ้างแล้ว*.

¹¹¹ “The shake-up of America’s strengths.” (1/10/2015). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/10/daily-chart> (accessed on 31/1/2016); “Dominant and dangerous.” (3/10/2015). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/news/leaders/21669875-americas-economics-supremacy-fades-primacy-dollar-looks-unsustainable-dominant-and-dangerous> (accessed on 31/1/2016).

โครงสร้างสังคมระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 นั้นยากที่จะปฏิเสธความโดดเด่นของจีน โดยเฉพาะการเป็นแกนนำผลักดันสถาบันการเงินทางเลือกจากระบบเบรตตันวูดส์ ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษแรก ของศตวรรษที่ 21 ไม่ว่าจะเป็นธนาคารการพัฒนาใหม่ (New Development Bank: NDB) ที่เกิดจากการประสานความร่วมมือกับกลุ่มประเทศที่เศรษฐกิจขยายตัวมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 แม้ว่าจะยังประสบปัญหาภายในแต่ก็ยังมีอัตราการเติบโตมากกว่าดินแดนอื่นใด โดยเฉพาะประเทศตะวันตก กลุ่มนี้ซึ่งได้รับการคาดการณ์ว่า ผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (gross domestic products: GDP) จะมากกว่าร้อยละ 20 ของ GDP โลกใน ค.ศ. 2020 หลังจากนั้นจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 25 ก็คือกลุ่ม BRICS ซึ่งประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้¹¹² และธนาคารการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) ซึ่งมีพันธมิตรสหรัฐอเมริกา (อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี) เข้าร่วมสนับสนุน ด้วยเงินทุนตั้งต้น 100 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (ร้อยละ 50 มาจากจีน)¹¹³

ภาพดังกล่าวข้างต้นไม่เพียงทำให้จีนได้รับการจับตามองในฐานะหนึ่งในผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทุนนิยมโลก แต่ยังได้รับการจับตามองอีกด้วยว่า อาจเป็นผู้นำสำคัญในการผลักดันแนวคิดศตวรรษแห่งชาวเอเชีย (The Asian Century) ที่ยังยากจะหาความชัดเจนว่า คำว่าเอเชียนั้นจำกัดความกว้างไกลเพียงใด เพราะแม้ความสำคัญของซีกฝั่งแปซิฟิกที่เชื่อมโยงกับเอเชียจนเคยเกิดการนำเสนอความคิดศตวรรษแห่งเอเชีย-แปซิฟิก (The Asia-Pacific Century)¹¹⁴ มาแล้วนั้นจะดูเบาบางลง แต่ก็เชื่อว่า จะไร้ความสำคัญโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะเมื่อมีการเชื่อมโยงภาพดังกล่าวเข้ากับการพยายามผลักดันการเติบโตของกลุ่มหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans Pacific Partnership: TPP) ที่แม้สหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ประธานาธิบดีคนปัจจุบัน (ค.ศ. 2018) จะประกาศถอนตัวออกจากกลุ่ม แต่ก็เชื่อว่า จะไร้ความเป็นไปได้ที่ผู้นำของจีนจะปรับเปลี่ยนนโยบาย ขณะที่จีนแสดงจุดยืนชัดเจนในการร่วมผลักดันความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) กับอาเซียน (ภายในโครงสร้างอาเซียน+6)¹¹⁵

¹¹² Andrew Ostroukh. (9/7/2014). "BRICS to Open Development Bank by 2016." *The Wall Street Journal*. Retrieved from <http://www.wsj.com/article/brics-to-opwn-development-bank-by-2016-as-alternative-to-imf-1404888422> (accessed on 31/1/2016); "BRICS pay in 1st tranches of \$750 mn to BRICS Bank capital." (14/1/2016). *The BRICS Post*. Retrieved from <http://www.thebricspost.com/brics-pay-in-1st-tranche-of-750mn-to-brics-bank-capital/#.Vq1> (accessed on 31/1/2016).

¹¹³ Zheng Yangpeng. (4/1/2016). "Investment Bank AIIB to begin operating in mid-January." *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/business/12076206/aiib-launch.html> (accessed on 31/1/2016).

¹¹⁴ ผู้เขียนได้เสนอพัฒนาการแนวความคิดดังกล่าวโดยสังเขปในลักษณะที่เชื่อมโยงกับแนวคิดศตวรรษแห่งเอเชีย-แปซิฟิก (The Asia-Pacific Century) ไว้ที่อื่นแล้ว ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2559). "บทที่ 2 (ฤๅ)ศตวรรษแห่งเอเชียยังไม่สิ้นมนต์ขลัง: หลากสีสันชาติพันธุ์และภูมิศาสตร์" *อ้างแล้ว*.

¹¹⁵ ผู้เขียนได้เสนอภาพความเชื่อมโยงดังกล่าว รวมถึงพัฒนาการโดยสังเขปของกลุ่มความร่วมมือทั้งสองในมิติที่เชื่อมโยงกับอาเซียนและบทบาทของจีนไว้ที่อื่นแล้ว ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวโปรดศึกษาเพิ่มเติมที่ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2561). "หน่วยที่ 15 เหลียวหลัง แลหน้า อาเซียนสู่ศตวรรษที่ 21" ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาเซียนเบื้องต้น*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ไม่ว่าจะอย่างไร อาจกล่าวได้ว่า เอเชียยังคงเป็นพื้นที่ซึ่งมหาอำนาจยังคงพยายามช่วงชิงการนำเพื่อสร้างเขตอิทธิพลและความยิ่งใหญ่ให้กับตน โดยจีนยังคงได้รับการจับตามองมากที่สุดโดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลภายใต้การนำของ สี จิ้นผิง (Xi Jinping) ประกาศการผลักดันนโยบาย “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” (One Belt, One Road: OBOR) อย่างจริงจังตั้งแต่ ค.ศ. 2015 ที่มี “แถบเศรษฐกิจเส้นทางสายไหม” (Silk Road Economic Belt) ซึ่งใช้การเชื่อมโยงจากจีนผ่านเส้นทางตะวันตกไปยังกลุ่มประเทศเอเชียกลาง หรือก็คือ เส้นทางสายไหมที่จักรวรรดิจีนตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นใช้แสดงแสนยานุภาพ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเนื้อหาหน่วยที่ 12 (จักรวรรดิ ก่อนการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก) เป็นแกนในการดำเนินนโยบายเส้นทางทางบกที่ชัดเจนมาตั้งแต่ ค.ศ. 2013 ก่อนหน้าที่จะประกาศนโยบาย “เส้นทางสายไหมทางทะเลแห่งศตวรรษที่ 21” (the 21st Century Maritime Silk Road) ที่อินโดนีเซียเมื่อเดือนตุลาคมในปีเดียวกัน โดยมีการเชื่อมโยงภาพของเส้นทางดังกล่าวเข้ากับความยิ่งใหญ่ของเส้นทางเดินเรือภายใต้การนำของเจิ้งเหอ (Zheng He) มหาชนที่สมัยต้นราชวงศ์หมิง

ภาพของ “อีไต้ อี้ลู่” (หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง) เช่นนี้เองที่ทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยหวงนึกถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของจักรวรรดิจีนบนเส้นทางสายยูเรเชียในอดีตดังกล่าว เมื่อผนวกพร้อมกับศักยภาพในการเชื่อมต่อทางทะเลระหว่างแปซิฟิกตะวันตกกับทะเลเมอร์ดเตอร์เรเนียน ผ่านทางทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดีย ความหวงวิตกดังกล่าวจะมากยิ่งขึ้น เพราะอาจมองได้ว่าเป็นเส้นทางโอบล้อมยูเรเชียผืนแผ่นดินที่ใหญ่ที่สุดของโลก แม้จีนจะยืนยันว่า หากได้มีเจตนาในการสร้างจักรวรรดิและดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยม แต่ก็ยังยากจะคลายความกังวลให้กับเหล่ามหาอำนาจที่ครองอำนาจอยู่แต่เดิม เช่นเดียวกับความกังวลของผู้นำหลากหลายดินแดนในเส้นทางโอบล้อมของ “อีไต้ อี้ลู่” ที่หาได้ล้มเลือนประวัติศาสตร์แห่งการกดขี่และแทรกแซงของจักรวรรดิจีน แม้ว่าตนจะร่วมได้ประโยชน์ไปกับการสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องไปกับนโยบายของจีนก็ตาม¹¹⁶ สำหรับดินแดนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานเช่นจีน เวลาต่ำกว่าทศวรรษนับตั้งแต่ผู้นำจีนประกาศผลักดัน “อีไต้ อี้ลู่” ถือว่าสั้นแสนสั้นที่จะใช้ประเมินคำถามที่ว่า ก้าวต่อไปของจีนจะเป็นการพัฒนาตัวในรูปแบบของจักรวรรดิหรือไม่ หากเป็นเช่นนั้น ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ปรับมายอมรับวิถีปฏิบัติแบบทุนนิยมแม้จะไม่ทั้งหมด (หรือมิได้มีเส้นทางสายเสรีนิยมใหม่เป็นแบบอย่าง) เราอาจได้เห็นรูปแบบการพัฒนาตัวของจักรวรรดิในแบบอื่นที่อาจคล้ายหรือแตกต่างไปจากเรื่องราวของจักรวรรดิที่น่าเสนอเนื้อหาอย่างต่อเนื่องของหน่วยที่ 12 และหน่วยที่ 13

¹¹⁶ วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์.(2559). “เส้นทางสายไหมทางทะเลแห่งศตวรรษที่ 21: การหวงถิ่นของเส้นทางสายไหมทางทะเล ความเชื่อมต่อไร้กาล ตะวันออก-ตะวันตก” ใน วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์ (บรรณาธิการ). (2559). *ความเชื่อมโยงที่มากกว่า ภาพ: พลัสผลของมรดกทางประวัติศาสตร์ และแง่มุมทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: จตุพรตีไซน์, น. 71-102.

กิจกรรม 14.3.2

จงอธิบายแนวคิดที่เปลี่ยนไปเกี่ยวกับจักรวรรดิและจักรวรรดินิยม และความท้าทายมหาอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 21 มาโดยสังเขป

แนวตอบกิจกรรม 14.3.2

การขยายตัวอย่างมากของทุนนิยมตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ทำให้เกิดการเสนอแนวที่อธิบายภาพดังกล่าวทั้งในรูปแบบของจักรวรรดิที่ไร้ศูนย์กลางการควบคุมอำนาจอย่างแท้จริง แต่เป็นตรรกะแห่งการควบคุมที่เป็นโครงข่ายสัมพันธ์กันไปตามทฤษฎีของไมเคิล ฮาร์ตต์ และอันโตนิโอ เนกรี ลักษณะทางสังคมที่ไหลลื่นเช่นนี้ทำให้ยากจะกำหนดอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและไม่ง่ายที่จะสยบความขัดแย้งในหลากหลายระดับ ขณะที่เดวิด ฮาร์วีย์ เสนอให้มองไปที่ความคงที่ชั่วคราวเชิงพื้นที่หรือความคงที่เชิงพื้นที่ที่ช่วยแก้วิกฤตทุนนิยมและผลักดันนโยบายจักรวรรดินิยม เพราะการไหลเข้าไปทำประโยชน์เชิงพื้นที่ของทุนมักสัมพันธ์กับการสะสมทุนด้วยการขับไล่ทั้งในรูปแบบของสงคราม การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการเคลื่อนย้ายถิ่น

แนวคิดข้างต้นได้รับการเสนอขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะมีความชัดเจนขึ้นมากกว่ามหาอำนาจตะวันตกที่เคยครองความเป็นเจ้าจักรวรรดิอย่างชัดเจนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-20 ดูจะอ่อนพลังลง ในขณะที่ดินแดนอื่นๆ ที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ(เพราะการไหลเข้าของทุน)ดูจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากขึ้น อาทิ กลุ่ม BRICS ในกลุ่มนี้จีนดูจะได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่ง การขยายตัวของจีนและการผลักดันนโยบาย “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” อย่างจริงจัง ทำให้เริ่มมีการตั้งคำถามมากขึ้นว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่นโยบายดังกล่าวคือเส้นทางในการแสดงบทบาทเจ้าจักรวรรดิของจีน

บรรณานุกรม

- วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์. (2547). “แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิดทางการเมืองและสังคม*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2553). “ความคิด: คุณสมบัติของตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้น” *รัฐศาสตร์สาร (รัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 60 ปี/รัฐศาสตร์สาร 30 ปี ฉบับที่ 2)*. น. 138-188.
- _____. (2554). “หน่วยที่ 6 จักรวรรดินิยม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2554). “หน่วยที่ 9 โลกาภิวัตน์” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2555) “24 มิถุนายน 2475 ในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลก” *จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*. ฉบับที่ 16 (มิถุนายน 2555-พฤษภาคม 2556), น. 38-57.
- _____. (2555) “หน่วยที่ 1 อารัมภบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2557) “หน่วยที่ 1 เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจาก” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2557) “หน่วยที่ 4 กลุ่มแนวคิดมาร์กซิสต์” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2557). “หน่วยที่ 15 วิพากษ์เศรษฐกิจ-การเมืองระหว่างประเทศ” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2557). “หน่วยที่ 13 ทวิลักษณ์ของความเคลื่อนไหวในประเทศโลกที่สาม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างประเทศ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2559). *แนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต (Global Trends) ที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นไปในสังคมไทย (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. เสนอต่อ สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ วิทยาลัยบริหารรัฐกิจและรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต สืบค้นรายงานฉบับเต็มได้ที่ <https://www.slideshare.net/mobile/Klangpanya/global-trends-72495237> (สืบค้นเมื่อ 23/7/2018).
- _____. (2560). “หน่วยที่ 1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย* (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1). นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2560). “หน่วยที่ 6 เศรษฐศาสตร์การเมือง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองเปรียบเทียบ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2560). “หน่วยที่ 12 เม็กซิโก” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองการปกครองของยุโรปและอเมริกา*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- _____. (2560). “หน่วยที่ 14 ความเคลื่อนไหวทางสังคม” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองเปรียบเทียบ*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2561). “หน่วยที่ 1 วิสัยทัศน์ ปัญญาชน กับการรวมกลุ่มภูมิภาค” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาเซียนเบื้องต้น*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2561). “หน่วยที่ 15 เหลียวหลัง แลหน้า อาเซียนสู่ศตวรรษที่ 21” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาเซียนเบื้องต้น*. นนทบุรี: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Anderson, Perry. (4/11/1993). “Maurice Thomson’s War.” *London Review of Books*, Vol. 15 No. 21, pp. 13–17 Retrieved from <https://www.lrb.co.uk/v15/n21/perry-anderson/maurice-thomsons-war> (accessed on 13/11/2017).
- “Anglo–Dutch Wars.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Anglo-Dutch-Wars> (accessed on 13/11/2017).
- Assaf, Simon. (2014). “Why read... Imperialism and World Economy.” *Socialist Review*. Retrieved from <http://socialistreview.org.uk/389/why-readimperialism-and-world-economy> (accessed on 20/7/2018)
- “Barbarossa: Ottoman Admiral.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Barbarossa> (accessed on 14/10/2017).
- Barkawi, Tarak. (2010). “Empire and Order in International Relations and /security Studies.” in Denmark, Robert A. (ed.). (2010). *The International Studies Encyclopedia (Ec-Ev Volume III)*. Oxford: Wiley–Blackwell, pp. 1360–1379.
- “Battle of Waterloo.” (n.a.). *History*. Retrieved from <https://www.history.com/topics/british-history/battle-of-waterloo> (accessed on 30/6/2018).
- Bell, Duncan. (2016). *Reordering the World: Essays on Liberalism and Empire*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- “BRICS pay in 1st tranches of \$750 mn to BRICS Bank capital.” (14/1/2016). *The BRICS Post*. Retrieved from <http://www.thebricspost.com/brics-pay-in-1st-tranche-of-750mn-to-brics-bank-capital/#.Vq1> (accessed on 31/1/2016)
- Callinicos, Alex. (2009). *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Campbell, Sally. (2014). “Why does Capitalism lead to war.” *Socialist Review*. Retrieved from <http://socialistreview.org.uk/394/why-does-capitalism-lead-war> (accessed on 20/7/2018).
- “Casa de Contratación” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Casa-de-Contratacion> (accessed on 15/10/2017).
- Colas, Alejandro. (2010). “The International Sociology of Empire.” in Denmark, Robert A. (ed.). (2010). *The International Studies Encyclopedia Vol. VII (In - La)*. Oxford: Wiley–Blackwell, pp. 4399–4417.
- Cotterell, Arthur. (2011). *Asia: A Concise History*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.

- da Mota-Lopes, Jose. (2010). "The Colonial Encounter and Its Legacy." in Denmark, Robert A. (ed.). (2010) *The International Studies Encyclopedia (A – Co Volume I)*. Oxford: Wiley-Blackwell, pp.343-364.
- "Dominant and dangerous." (3/10/2015). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/news/leaders/21669875-america-economics-supremacy-fades-primacy-dollar-looks-unsustainable-dominant-and-dangerous> (accessed on 31/1/2016).
- "Dutch War 1672-1678." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Dutch-War> (accessed on 13/11/2017).
- "East India Company: English Trading Company." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/East-India-Company> (accessed on 13/11/2017).
- Foucault, Michel. (1991). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. (translated by Alan Sheridan). London: Penguin Books.
- Fourchard, Laurent. (2011). "Colonialism", in Badie, Bertrand. Berg-Schlosser, Dirk. Morlino, Leonardo. (ed.). (2011). *International Encyclopedia of Political Science Vol. II*. London: SAGE Reference, pp. 302-307.
- "French Revolutionary War." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/French-revolutionary-wars> (accessed on 15/11/2017).
- "'Goldenballs' Not nothing was Jacob Fugger knows as 'Jacob the Rich.'" *The Economist*. Retrieved from <https://www.economist.com/news/books-and-arts/21660074-not-nothing-was-jacob-fugger-known-as-jacob-rich-goldenballs> (accessed on 15/10/2017).
- Haberlein, Mark. (28/9/2016). "Fugger Family." *Oxford Bibliographies*. Retrieved from <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195399301/obo9780195399301-0332.xml> (accessed on 15/10/2017).
- Hadfield, Andrew. (1995/1996). "Peter Martyr, Richard Eden and the New World: Reading, Experience, and Translation." *Connotations: A Journal of Critical Debate*, Vol. 5.1 (1995/1996). Retrieved from <http://www.connotations.de/article/andrew-hadfield-peter-martyr-richard-eden-and-the-new-world-reading-experience-and-translation/> (accessed on 13/10/2017).
- Hardt, Michael and Negri, Antonio. (2000). *Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- _____. (2005). *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. London: Penguin Books.
- Hart, Jonathan. (2008). *Empires and Colonies*. London: Polity.
- He Ping. (n.a.). *Rosa Luxemburg's Theories on Capitalism's Crisis—A Review of the Accumulation of Capital*. Retrieved from <http://www.kapacc.blog.rosalux.de/files/2014/02/RLs-theory-of-crisis-EN-WL1.pdf> (accessed on 20/7/2018).
- Hobsbawm, E. J. (1962/1991). *The Age of Revolution 1789-1848*. London: Cardinal.

- Howarth, David. (20/5/2012). "Leonard Trelawny Hobhouse, 1864–1929." *Liberal History*. Retrieved from <https://liberalhistory.org/history/hobhouse-leonard-trelawny> (accessed on 18/7/2018).
- "Jacques Cartier–Mini Biography." (n.a.). *Biography*. Retrieved from <https://www.biography.com/people/jacques-cartier-9240128> (accessed on 14/11/2017).
- "John Atkinson Hobson, 1858–1940." (n.a.). *The History of Economic Thought*. Retrieved from <http://www.hetwebsite.net/het/profiles/hobson.htm> (accessed on 5/7/2018).
- Kohn, Jerome. (2011). "Remark on Imperialism and Politics." *HannahArendt.net*. Retrieved from <http://www.hannaharendt.net/index.php/han/article/view/153/272> (accessed on 21/7/2018).
- "Leonard Trelawny Hobhouse." (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Leonard_Trelawny_Hobhouse (accessed on 18/7/2016).
- Markoff, John. (2007). "Imperialism." in Scholt, Jan Aart and Robertson, Roland. (eds.). *Encyclopaedia of Globalization Vol. 2 F–M*. New York and London: Routledge, pp. 609–314.
- McNally, Deborah. (n.a.). "Toussaint L'Ouverture (1742–1803)." *BlackPast.org*. Retrieved from <http://www.blackpast.org/gah/loverture-toussaint-1742-1803> (accessed on 60/6/2018).
- "Ming Dynasty." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Ming-dynasty-Chinese-history> (accessed on 10/11/2017).
- . (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ming_Dynasty (accessed on 10/11/2017).
- Morgan, Kenneth. (17/2/2011). "Overview: Empire and Sea Power, 1714 – 1837." *BBC*. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/overview_empire_seapower_01.shtml (accessed on 14/11/2017).
- "Napoleonic Wars." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Napoleonic-Wars> (accessed on 16/11/2017).
- "Opium Trade: British and Chinese History." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/opium-trade> (accessed on 16/11/2017).
- Ostroukh, Andrew. (9/7/2014). "BRICS to Open Development Bank by 2016." *The Wall Street Journal*. Retrieved from <http://www.wsj.com/article/brics-to-opwn-development-bank-by-2016-as-alternative-to-imf-1404888422> (accessed on 31/1/2016).
- Parry, V. J. (n.a.). "Suleyman the Magnificent." *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Suleyman-the-Magnificent> (accessed on 14/10/2017).
- "Prussia, Region, Europe." (n.a.). *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Prussia> (accessed on 30/6/2018).
- Richard, J. (16/9/2014). "First Hapsburg-Valois War (1521–26)/Fourth Italian War." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_first_hapsburg_valois.html (accessed on 16/10/2017).

- Richard, J. (22/9/2014). "Second Hapsburg–Valois War or War of the League of Cognac (1526–30)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_second_hapsburg_valois.html (accessed on 15/10/2017).
- _____. (30/9/2014). "Fourth Hapsburg–Valois War (1542–44)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_fourth-hapsburg_valois_war.html (accessed on 15/10/2017).
- _____. (30/9/2014). "Fifth Hapsburg–Valois War (1547–59)." *History of War*. Retrieved from http://www.historyofwar.org/articles/wars_fifth_hapsburg_Valois.html (accessed on 15/10/2017).
- Roberts, Henry L. (1957). "The Crisis in the Soviet Empire." *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/hungary/1957-01-01/crisis-soviet-empire> (accessed on 28/7/2018).
- "Rudolf Hilferding, German Finance Minister." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Hilferding#ref251882> (accessed on 20/7/2018).
- "Safavid Empire." (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Safavid_Empire (accessed on 14/10/2017).
- Schumpeter, Joseph. (1951/1966). *Imperialism and Social Classes*. Cleveland and New York: Meridian Book.
- "Sevilla." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Sevilla-Spain> (accessed on 15/10/2017).
- Sharman, Nick. (2015). *Spain and Britain's Informal Empire, 1808 to 1936*. London: Prime (Policy Research in Macroeconomic). Retrieved from <https://www.static1.squarespace.com/static/541ff5f5e4b02b7c37f31ed6/t564f2c21e4b0172ec38541ea/1448029217315/Spain+and+Braitin++Sharman.pdf> (accessed on 16/11/2017).
- Smith, Tony. (1981). *The Patterns of Imperialism: The United States, Great Britain and the Late-industrializing world since 1815*. Cambridge: Cambridge University Press.
- "Spanish Netherlands." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Spanish-Netherlands> (accessed on 13/11/2017).
- "Srivijaya." (n.a.). *New World Encyclopedia*. Retrieved from <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Srivijaya> (accessed on 10/11/2017).
- "Srivijaya empire." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Srivijaya-empire> (accessed on 10/11/2017).
- Steil, Benn. (2018). "Russia's Clash with the West Is About Geography, Not Ideology." *Foreign Policy*. Retrieved <https://foreignpolicy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/> (accessed on 27/7/2018).

- Sutherland, Claudia E. (n.a.). "Haitian Revolution (1791-1804)." *BlackPast.org*. Retrieved from <http://www.blackpast.org/gah/haitian-revolution-1791-1804> (accessed on 30/6/2018).
- Tawney, R. H. (1958). "Forward." in Weber, Max. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (translated by Talcott Parson). New York: Charles Scribner's Sons.
- "The British Occupation, 1762-63." (n.a.). *Global Security.org*. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/military/world/cuba/colonial-04.htm> (accessed on 30/6/2018).
- "The Independence of Latin America." (n.a.). *Encyclopedia of Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Latin-America/The-independence-of-Latin-America> (accessed on 30/6/2018).
- "The shake-up of America's strengths." (1/10/2015). *The Economist*. Retrieved from <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/10/daily-chart> (accessed on 31/1/2016).
- "Thomas Mun." (n.a.). *Reading in Economic Thought*. Retrieved from <https://www.econthought-dotorg.wordpress.com/2014/10/04/thomas-mun/> (accessed on 13/11/2017).
- "Thomas Mun Biography Theory." (n.a.). *Economic Theories*. Retrieved from <http://www.economictheories.org/2008/07/thomas-mun-biography-theory.html> (accessed on 13/11/2017)
- "Timur: Turkic Conqueror." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Timur> (accessed on 13/10/2017).
- Toussaint, Eric. (21/7/2016). "Latin America's Debts to British Empire: Simon Bolivar in the Debt Labyrinth." *Global Research*. Retrieved from <https://www.globalresearch.ca/latin-america-debts-to-the-british-empire-simon-bolivar-int-the-debt-labyrinth/5536975> (accessed on 13/11/2017)
- Vallance, Edward. (17/2/2011). "The Glorious Revolution." *BBC*. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/history/british/civil_war_revolution/glorious_revolution_01.shtml (accessed on 13/11/2017).
- Wallerstein, Immanuel. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origin of the European World Economy in the Sixteenth Century*. San Diego, C.A: Academic Press.
- . (1980). *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*. New York: Academic Press.
- "War of the Grand Alliance." (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/War-of-theGrand-Alliance> (accessed on 14/11/2017).
- Weber, Max. (1958). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (translated by Talcott Parson). New York: Charles Scribner's Sons.
- Weisbrode, Kenneth. (n.a.). "Special: A Tale of Three Cold Warriors." *NATO Review*. Retrieved from <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/english/special.html> (accessed on 27/7/2018).

Wright, Harrison M. (1976). The “New Imperialism.” *Analyses of the Late-Nineteenth Century of Expression*. Lexington, Massachusetts, Toronto: D.C Heath and Company.

Young, Robert J. C. (2015). *Empire, Colony, Postcolony*. West Sussex: Wiley Blackwell.

Zheng Yangpeng. (4/1/2016). “Investment Bank AIIB to begin operating in mid-January.” *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/business/12076206/aiib-launch.html> (accessed on 31/1/2016)

“Zollverein: German Customs Union.” (n.a.). *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Zollverein> (accessed on 30/6/2018).

“4 Theses on Rosa Luxemburg’s Theory of Imperialism.” *Ruthless Criticism*. Retrieved from <http://www.ruthlesscriticism.com/rosa.htm> (accessed on 20/7/2018).

